

ПРОСВЈЕТА

Мјесечник Српског културног друштва Просвјета

ОКТОБАР СЕПТЕМБАР 1971.

БРОЈ 610

ISSN 1331 - 5439

ПРОСВЈЕТА

145

ОКТОБАР 2018

ОДЛУКА ГЛАВНОГ ОДБОРА О ПРОВОЂЕЊУ ПРОГРАМСКЕ ОСНОВЕ СКД «ПРОСВЈЕТА»

- II Умјетност
- III Прикази књига
- IV Значајне културне вијести
- V Документи
- VI Библиографија
- 3. Главни одбор прихвата план научно-истраживачког рада за период 1971—1975. године са овим темама:

- 1) Преглед политичке историје Срба у Хрватској.
- 2) Преглед културне историје Срба у Хрватској.
- 3) Студија о говорима Срба у Хрватској.

План научно-истраживачког рада Главни одбор проводиће уз ангажовање научно-истраживачких установа Социјалистичке Републике Хрватске и стручњака из других социјалистичких република. У ову сврху, уз сопствена средства за финансирање овог плана, треба обезбиједити и потребна средства у оквиру Фонда за научни рад СР Хрватске.

4. Главни одбор СКД «Просвјета» изражава посебни интерес за дјеловање и развјетак научних и културних институција, које се баве изучавањем проблема историје и културе. Главни одбор налаже Извршном одбору да у сарадњи са другим органима Друштва, овим институцијама које се тиме баве у СР Хрватској, предложи да се у њихове програме укључи изучавање српске историје и културе као и свих других проблема српског народа у Хрватској.

5. Главни одбор закључује да је потребна свестрана сарадња СКД «Просвјете» са Југославенском академијом знаности и умјетности, Свеучилиштем у Загребу, «Школском књигом», штампом, Радио-телевизијом и другим научним и културним институцијама и средствима за јавно комуницирање.

6. Извршни одбор расправља питање даље сарадње са Издавачким предузећем «Просвјета» из Загреба у циљу прилагођавања издавачких планова предузећа новим програмским задацима СКД «Просвјета» и потребама културног живота српског народа у Хрватској.

7. XI Главна скупштина закључила је да се Музеј Срба у Хрватској са Библиотеком успостави као самостална установа. Извршни одбор дужан је да се са надлежним органима у Републици договори о начину остварења овог закључка.

8. Главни одбор констатује да ставови о језику и о настави

плановима за основне школе, усвојени на сједници од 17. октобра 1971. године, чине саставни дио Закључака Главног одбора о провођењу програмске основе СКД «Просвјета». С тим у вези Главни одбор посебно наглашава:

- а) да је неопходно да Срби у Хрватској добију сигурне гаранције за слободну и равноправну јавну употребу српског језика и ћириличног писма и за њихово очување како би се заштитио српски језик и гармонизирали своју

српске народности обезбиједи упознавање са историјом свог народа, еским књижевним језиком, еском књижевном и осталим културном баштином.

9. Главни одбор налаже Извршном одбору да настави акцију у циљу јачања материјалне базе за рад Друштва. Материјалне могућности за културну акцију која одговара садашњем нивоу културних потреба српског народа у Хрватској ваља тражити у враћању раније отуђених основних средстава или у изградњи новог објекта у Загребу за смештај свих културних установа Срба у Хрватској, и осталој материјалној потпори од стране друштвене заједнице.

10. Налаже се Извршном одбору да стручним конзерваторским институцијама у СР Хрватској пре-

несе захтјев да се изради студија о стању српских споменика културе у Хрватској и да се изради план програм њихове рестаурације и конзервације, при чему треба поћи од историјског и националног значаја појединих споменика.

11. Главни одбор закључује да треба прићи обнови рада раније основаних и оснивању нових подбора у свим мјестима гдје постоји интерес за развијање културне дјелатности у оквиру СКД «Просвјете». Главни одбор наглашава важност уске сарадње подбора са мјесним заједницама, секцијама и конференцијама ССРНХ и другим културним и просвјетним организацијама. Финансирање дјелатности подбора треба да се рјешава доприносима чланства и средствима општина која се дају за финансирање културних дјелатности.

12. Главни одбор позива чланове СКД «Просвјета» да у оквиру Социјалистичког савеза активно учествују у расправама о промјенама установа СР Хрватске.

13. У циљу ефикаснијег рада и окупљања ширег круга активиста на провођењу програма и задатака СКД «Просвјете», Извршни одбор треба да предложи формирање и састав комисија за поједине проблеме и подручја дјеловања Друштва.

14. Главни одбор позива чланове СКД «Просвјета» да у појединој школи учите 99 одсто српске дјеце.

У децембарском броју нашега листа објавиће се ове одлуке.

Ставови о језику и наставним плановима и програмима за основне и средње школе

Главни одбор Српског културног друштва «Просвјета», на својој сједници одржаној од 17. октобра 1971. године, усвојио је следеће

ЗАКЉУЧКЕ

Главни одбор СКД «Просвјета» сматра да је језик којим говоре Срби и Хрвати у основи један језик, те да је његово име — српско-хрватски, односно хрватско-српски адекватан назив за његов суштински и недјелив дух. Са тог основа Главни одбор СКД «Просвјета» разматрао је и оцјењивао све догађаје

који су се посљедњих година звали и на подручју нашега језика. Главни одбор СКД «Просвјета» изражава своје жаљење што је дио хрватске интелигенције, стећи се ауторитетом угледних културних хрватске институције тиче хрватске, и даље устрој својим тежњама раздвајајући српски и хрватски језик. Они то чине упркос чи то су Сабор СР Хрватске и Централни комитет СКД «Просвјета» међу другим ауторитативни дијелови тај

(Наставак на 2. страници)

Spusti slag do pune stranice

просвјета

НОВИНЕ ЗА КУЛТУРУ

ISSN 1331-5439

ИЗДАВАЧ:

Српско културно друштво ПРОСВЈЕТА
www.skd-prosvjeta.hr, www.casopis.skd-prosvjeta.hr

ГЛАВНИ УРЕДНИК:

Чедомир Вишњић

УРЕДНИШТВО:

Горан Борковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

РЕДАКЦИЈА:

Горан Борковић, Ненад Јовановић, Љиљана Вукашиновић
Милорад Новаковић, Чедомир Вишњић, Сања Шакић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:

Јово Чорак

УНОС ТЕКСТА:

Сњежана Чича

ГРАФИЧКА УРЕДНИЦА:

Барбара Бласин

НА НАСЛОВНОЈ СТРАНИЦИ: Преслика макете
насловне странице необјављеног броја "Просвјете" за
октобар 1971.

ШТАМПА: Tiskara Zelina d.o.o

АДРЕСА РЕДАКЦИЈЕ: Бериславићева 10, 10 000 Загреб

ТЕЛ: +385 1 4872 480

ФАКС: +385 1 4845 364

Убиљежен у Министарству културе Републике Хрватске под бројем
644. Часопис је суфинансиран од Савјета за националне мањине
Владе Републике Хрватске, Министарства за културу Републике
Хрватске и Министарства културе и информисања Републике
Србије. Излази у тиражи од 1 000 примјерака.

итпресут

03	СРПСКА РИЈЕЧ – ИЗБОР ИЗ САЧУВАНОГ Чедомир Вишњић УВОДНИК	36	ЗА ЗАЈЕДНИЧКУ РЕЧ Даница Димитријевић, проф. ПОЛИТИКА И ЈЕЗИК
06	НЕКОЛИКО НАПОМЕНА УЗ ПОСЉЕДЊУ „ПРОСВЈЕТУ“ У 1971. ГОДИНИ	38	ДР ЈОВАН БАРАЋ Олга Срђановић СРБИ КОРДУНАШИ У ПРОШЛОСТИ
09	КНИЋАНИ О ПРОБЛЕМИМА ЈЕЗИКА Б. Марјановић ИЗ РАДА ПОДОДБОРА „ПРОСВЈЕТЕ“	40	ТАКО ЈЕ МИСЛИО МАТАВУЉ Петар И. Пијановић НАЦИЈА И ВЈЕРА
10	ЗАУСТАВИТИ НАЗАДОВАЊЕ О УСЛОВИМА РАДА, СТАЊУ И ПОЛОЖАЈУ СРПСКЕ КУЛТУРЕ У ДАЛМАЦИЈИ	42	СВОЈ НА ТУБЕМ Нада Данко ПИСМО
13	МИ И „ПРОСВЈЕТА“ У ДАНАШЊЕМ ТРЕНУТКУ Војин Јелић КАКО СУ СРБИ У ХРВАТСКОЈ ПОСТАЛИ „ЧУДНОВАТИ“ НЕКИ СВИЈЕТ	45	ТРАГОМ САКУПЉАЧА НАРОДНИХ УМОТВОРИНА Вукосава Опачић-Лекић ПОСЛОВИЦЕ И ЗАГОНЕТКЕ
18	ШТО ПРИЈЕ ОТВОРИТИ МУЗЕЈ Здравко Крстановић ГДЈЕ ЈЕ НЕСТАО МУЗЕЈ СРБА У ХРВАТСКОЈ	49	ТВОРНИЦА ЉЕПИЛА Слободан Грубач НАШИ ОБИЧАЈИ
20	БУКОВИЦА ЈУЧЕР И ДАНАС Бранко Опачић СРБИ У ДАЛМАЦИЈИ	50	ПИСМА Вук Ћоровић, Алба Кунтић, Петар Ристић, Антун Старчевић, Никола Вујичић, Мићо Кашиковић, Милош Блажевић, Тихомир Селаковић, Момчило Загорац, Ђорђе Зељајић, Јован Радуловић
22	СТАЉИНИСТИЧКИ МИТ О СИМИ МАРКОВИЋУ Мића Милић НАЦИЈА И ЕКОНОМИЈА	59	ПРИРОДНЕ, КУЛТУРНЕ, ИСТОРИЈСКЕ И ДРУГЕ ЗАНИМЉИВОСТИ Ратко Пасарић ЗА „СРПСКУ РИЈЕЧ“ БР. 2/72
28	НАТПОЛИТИЧКО РАЗМАТРАЊЕ ХРВАТСКОСРПСКИХ ОДНОСА Милица С. Богдановић ПОЛИТИКА И ДРУШТВО	63	ТРАЖИМО ЈЕДНАКО ПРАВА ЗАКЉУЧЦИ, „МЈЕСТО И УЛОГА СКД ‘ПРОСВЈЕТЕ’ У САВРЕМЕНИМ ДРУШТВЕНИМ КРЕТАЊИМА“
34	ПОЛИТИЧКО ИЗАЗИВАЊЕ академик Лука Марић „ПРОСВЈЕТА“ И ПОЛИТИКА		

Станко Кораћ у Книну 1971. на оснивачкој скупштини пододбора "Просвјете"

SVA IZDANJA SKD PROSVJETA MOŽETE NARUČITI NA ADRESI

SKD Prosvjeta, Berislavićeva 10, 10 000 Zagreb

FAX: + 385 1 4845 364

TEL: + 385 1 48 72 480

skdprosvjeta@skdprosvjeta.com

Godišnja pretplata na časopis *Prosvjeta* iznosi 150 kuna, a uplaćuje se na račun SKD Prosvjeta IBAN: HR3623600001101412121.

Kopiju uplatnice pretplatnik obavezno treba dostaviti na adresu izdavača s naznakom "za časopis Prosvjeta" radi uvrštenja u evidenciju pretplatnika.

Uplate na ime pretplate na časopis Prosvjeta iz inostranstva se vrše na IBAN HR3623600001101412121 SWIFT ZBAHR2X s naznakom "za časopis Prosvjeta".

Pretplata za zemlje Evropske unije za godinu dana iznosi 50 EUR, SAD 60 USD, Kanada 60 CAD, Australija 60 AUD.

плетплат

ИЗБОР ИЗ САЧУВАНОГ

Српска ријеч

Задњи број часописа „Просвјета“ изашао је у љето 1971., а догађаји су се редали, један важнији и бучнији од другог. Стизали су текстови за часопис, у архиву Друштва је сачуван и класични, стари „шпигл“ октобарског броја, који никад није изашао. Потом су почели стизати и нешто другачије профилирани и надахнути текстови за „Српску ријеч“. Дио је сачуван до данас, а један дио таквих нудимо данас нашим читаоцима као важан дио повијесне истине о нама

Како је вријеме пролазило и што је њихова одлука о потреби издавања политичког тједника (службено, за „друштвена питања“) под старим, ратним насловом била чвршћа, бивале су све мање шансе да то гласило угледа свјетло дана. На једној страни, на великој политичкој сцени, приближавао се расплет који им није ишао у корист, а на другој, унутарњој, истовремено са групом идеалиста на пројекту је радио и значајан број оних који су само чекали јасан сигнал и за политику куповали вријеме.

Како су се прилике захуктавале и како су њихове обрамбене идеје биле све разведеније и конкретније, а нарочито, како је у јавности растао утицај „Хрватског тједника“, борбеног гласила Матице хрватске, и људима у руководству „Просвјете“ било је све јасније да њихов стари, двадесетгодишњом пасивношћу нагрижени мјесечник, не може задовољити нове, нарасле потребе. Најпрецизније је то у једној од њихових дискусија изразио стари карловачки „просвјетар“, Милан Радека, рекавши и за Друштво и за његово гласило, да су били – ушкопљени. Истина, задњих пар година излажења, откако се у редакцији активирао Станко Кораћ и како се атмосфера у друштву мијењала, часопис је живнуо. Појављивала су се у њему нека стара, некад забрањена имена, попут Богољуба Рапајића и Станка Опачића, освитала су нека нова, млада, књижевна, попут Здравка Крстановића. Па ипак, задаци које су сами себи оптимистично задавали, тражили су искорак и на том пољу.

Идеја се пречистила, као и већина осталих замисли, након маратонске мартовске сједнице Главног одбора. Осим покретања новог листа, једнодушно су се залагали за покретање научног часописа, а на темељу прихваћеног плана научно-истраживачког рада, који је у први план стављао теме, политичке и културне историје Срба у Хрватској и студију о говорима тог дијела српског народа. На високом мјесту међу приоритетима била је обнова Музеја Срба и Библиотеке као самосталних установа. Од свега тога, вјероватно захваљујући чињеници да су имали правог човјека на правом мјесту, Станка Кораћа, а и зато што је политички био најмање проблематичан, реализован је једино часопис и успјели су у двије године издати четири свеска „Љетописа“:

Што се тиче листа, име „Српска ријеч“, нудило се само по себи. Тада више ништа нису значиле загребачка „Ријеч“, београдска „Реч“, или Вилдерова „Нова Ријеч“, водећа самосталска гласила, што је било руководеће за манипулацију именом 1943. године, али за нову екипу добро су се уклопиле двије чињенице; национално

име, као промјена за оно испразно и обезличено „Просвјета“, и истовремено, проналажење коријена у партизанским редовима и данима. За њих је тада мит партизанског југославенства представљао оквир у који су безрезервно смјештали своју традицију и културу, а притом су их моћно руководили и позиционирали све бројнији напади хрватског национализма, баш на том правцу. Они су тада били Срби – партизани и то је био основ њиховог оптимизма и самоувјерености.

Свјесни да то што раде није политички безазлено, при стављању на папир својих планова и пројекција били су додатно опрезни. У једном од бројних таквих сачуваних докумената програмског карактера, стајало је да би „Српска ријеч“ излазила четвртком или петком на 16-20 страница, формата „Политике“, на „српскохрватском језику“, штампана ћирилицом, са мјестом излажења у Загребу. У заглављу би стајало да је стару „СР“ покренуо ЗАВНОХ и да је нови лист директан насљедник „Просвјете“, коју је Тито одликовао Орденом братства и јединства. На списку пожељних имена за Издавачки савјет, који би у име издавача СКД „Просвјета“, одређивао „идејно садржајну политику листа“, налазили су се: Милан Зјалић, Душан Драгосавац, Милан Босанац, Перо Квргић, Војин Бакић, Никола Рапајић, Душан Чалић, Живко Јузбашић, Душан Старевић, Милан Ножинић, Раде Шербеџија, Душко Штрбац, Петар Вукмировић, Раде Булат, Станко Бјелајац, Владимир Ивковић, Момчило Косовић, Станко Кораћ, Ђорђе Вучковић, Бранка Прибић, Миле Дакић, Вељко Наранчић, Душко Роксандић, Богдан Ћосић, неко од филозофа и од жена, тако стоји дописано оловком на маргини... Дакле, све струје и групе, са низом имена истакнутих стваралаца на културној сцени Загреба и Хрватске. Они су требали бити доказ ширине пројекта и нека врста заштите оперативцима.

У документу којег су насловили као „Програмску оријентацију“ новог гласила, кренули су амбициозно и поиздаље, позивајући се на социјалистички хуманизам, на то да „достојанство постоји само у раду који је слободно прихваћен“, на интегрирање материјалне и духовне културе, на самоуправљање. Документ је датиран 12. новембра 1971., прилично касно, и на четири стране куцаога текста, осим у називу листа, ни једном не користи национално име, а није ни потписан. Био је то покушај да се у атмосфери пријетећој за њих барем са двије зарађене стране, ипак спаси пројект, да новина угледа свјетло дана.

Нико није био отворено против покретања „Српске ријечи“. Кад су је огласили и кад су почела стизати писма подршке из иностранства, именовани директор листа Раде Пелеш је самоиницијативно, тако извјештава руководство Друштва, отишао у Службу државне сигурности и однио сумњива писма. У својој најбољој традицији све су учинили што су могли да скину сумњу и сјенку подозрења са себе. Нису могли бити криви што су пробудили наде које никако нису могли задовољити, што су им се из Београда почели јављати стари „реакционари“, углавном повезани са њиховим почасним председником, академиком Луком Марићем, људи попут Стјепана Роце, Марка Дошена, Милице Богдановић, стари Матијевићеви „Привредниковци“, Друштво за чување и подизање споменика ратницима из ратова до 1920. године, са неким давним идејама и спознајама.

У самом финишу, главни и одговорни уредник Боривој Ђорђевић и директор Раде Пелеш саставили су за руководство „Просвјете“ као издавача исцрпни материјал под називом „Информација о припремама за „Српску ријеч“. Они кажу да се већ интензивно ради на рубрикама листа, окупљању сарадника и наручивању првих текстова. Главур је Бора Ђорђевић, а уредник Милан Бешир. За замјеника Ђорђевићу постављен је новинар Душан Граховац, Хрват, што са задовољством истичу, тада на раду у информативној служби творнице „Јосип Краш“. Њега и Драгу Праштала, Србина и дописника сарајевског „Ослобођења“ из Загреба, требало би хитно примити у радни однос. Још је један Хрват, и то је нарочито истакнуто, требао ући у редакцију, Владо Колар из Београда. Предложили су да се „СР“ службено региструје као самостална радна јединица у оквиру СКД „Просвјета“.

Руководиоци листа су нешто прецизнији око програмске оријентације. И за њих је неупитно „да другог пута за Србе у Хрватској нема, лист ће дјеловати досљедно на курсу СКХ и СКЈ“ и да је „погибељан“ онај курс на кога вуку појединци „на рубу масовног покрета Срба“. При том се позивају на Савку Дабчевић и њен говор са почетка 1971. године о положају Срба у Хрватској и извлаче из њега главну тезу: „Отклањаћемо штете које је српском народу у Хрватској проузрочило унитаристичко југославенство, што је резултирало својеврсном формом модерног унијаћења, а што се нарочито одразило међу оним Србима који су стекли својим радом, образовањем и стварним заслугама одређене позиције у друштвеним, културним, привредним и политичким структурама“. Ово је била најпоштенија реченица њиховог састанка и „својеврсна форма“ једне старе истине о овом дијелу српског народа. Тражили су разговор са Савком Дабчевић и Извршним комитетом ЦК СКХ да би уз њихову помоћ разбили неке чаршијске приче и сумње, да позову хрватске комунисте у помоћ кад их нападне хрватски шовинисти. Али та подршка партијског руководства заправо им је најважнија због друге стране: „То би истовремено помогло да се уклоне резерве једног дијела поштене српске интелигенције, која из неинформисаности, црно-бијелог аутоматизма у закључивању, па чак и личног комодитета или страха не жели да сурађује у СР. Таква резервираност и са те стране, у циљу властитог оправдања, резултира тумачењима која нису повољна за СР“. Тај је проблем био суштина њихове политичке позиције и на то је рачунао Владимир Бакарић у данима који су долазили.

Након заокрета у Карађорђевићу није им ништа друго преостало него да одустану. Опет је испало да опрезни и „поунијађени“ имају право и да ништа њихово са националним предзнаком нема шансе за живот. Био је то пораз људи какви су били Владо Ивковић, Никица Рапајић, Станко Кораћ, Момчило Косовић, Милан Нојинић, Здравко Крстановић, да споменемо само нека имена. Стари су још једном преузели одговорност на челу са својим остарјелим командантом, и довели ствар до краја 80-их, а онда и до почетка 90-их. Кад су се у пуном свјетлу показале разлике између мањине и већине у оквиру титовског федерализма. Док је развој националне културе једне републички етаблиране нације само заустављен и конзервиран, другом, „вансистемском“ ентитету је спречен и настанак у смислу модерног националног осјећаја и покрета. Послије ће се сви чудити како то овдашњим Србима све идеје и лидери долазе из, или преко Београда.

А у међувремену су пристизали и текстови и писма. Задњи број часописа „Просвјета“ изашао је у љето 1971., а догађаји су се редали, један важнији и бучнији од другог. Стизали су текстови за часопис, у архиву Друштва је сачуван и класични, стари „шпигл“ октобарског броја, који никад није изашао. Потом су почели стизати и нешто другачије профилирани и надахнути текстови за „Српску ријеч“. Дио је сачуван до данас, а један дио таквих нудимо данас нашим читаоцима као важан дио повијесне истине о нама. Прва им је видљива особина да их је необично много из Београда и Србије. То сигурно није усређило једва формирану редакцију. Додуше, у свим сличним ситуацијама у новинству и издаваштву нови наслови привлаче оне који не могу проћи из неког разлога у до тада постојећим едицијама, али овдје је свакако постојало нешто више од тога, воља и жеља да се отвори једна дуго запретена тема, а коју је снажно потицао медијски третман хрватског националног покрета у српској штампи. Осјећало се да су српски интелектуалци једва дочекали да се у Загребу, међу Србима, почне нешто озбиљније догађати и радити.

Број који објављујемо избор је из сачуваног. Нисмо у њега извршавали поједина излагања са њихових скупова те године, јер смо мишљења да те материјале треба интегрално објавити. Одлучили смо се за ауторске текстове који би и данас прошли сваку редакцијску селекцију. Они данас више свједоче о идејном врењу те године у цијелој Југославији, него о политичким и свим другим позицијама људи који су водили СКД „Просвјета“ и њихово гласило у настајању. Али баш такви заслужују да се нађу пред савременим читаоцем, који је вјероватно и квалификованији да их разумије, него савременици.

Чедомир Вишњић

КАКО СМО И ЗАШТО ОДУСТАЛИ ОД „СРПСКЕ РИЈЕЧИ“

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА УЗ ПОСЉЕДЊУ „ПРОСВЈЕТУ“ У 1971. ГОДИНИ

Упркос политички сасвим чистом концепцијом новине и веома позитивној традицији некадашње ратне и поратне “Српске ријечи”, коју би нова редакција гајила и развијала, његујући револуционарне тековина НОБ, Извршни одбор је закључио да обустави рад на припремању издавања “Српске ријечи” мотивишући то најискренијом жељом и одлучношћу да једним конкретним поступком помогне СКХ у борби против контрареволуционарних и других антисоцијалистичких снага

Са овим бројем “Просвјете” (за мјесеце октобар, новембар и децембар 1971) закључујемо још једно годиште њена излажења. Чинимо то са закашњењем од три мјесеца, па смо дужни да објаснимо разлоге прекидања континуитета редовног излажења листа и да замолимо наше читаоце и претплатнике да их уваже.

Разлога је неколико. Онај техничке природе, који је и један од основних (неуредно штампање листа) карактеризирао је излажење “Просвјете” у цијелој прошлој години. Настојање да већ у октобарском броју листа објавимо материјал са пленарне седнице Главног одбора СКД “Просвјета” одржане 17. октобра 1971. године резултирао је приличним закашњењем у сређивању рукописа за тај број. Од осталих разлога, јер је такође један од основних, споменућемо преломне политичке догађаје за читаву земљу, а нарочито за СР Хрватску настале после говора друга Тита, закључака 2. седнице Председништва СКЈ и 23. седнице Централног комитета СКХ који су се, сасвим нормално, веома позитивно рефлектирали и на даљу оријентацију целокупног дјеловања СКД “Просвјета”, а исто тако и на уређивању његовог мјесечника. Већи број рукописа, спремљених за овај број “Просвјете” изгубио је политички резон напросто стога јер су одговорни надлежни друштвено-политички фактори у свијетлу споменутих збивања темељито захватили рјешавање и оних питања која су у највећој мјери заокупљала пажњу и активност “Просвјетиних” органа на неколико седница одржаних током 1971. године (наставни планови и програми за основне и средње школе, проблеми језика, питања рада научних и културних институција СР Хрватске са становишта заступљености у њихову раду тзв. српске компоненте итд). Припремање других материјала и нови прелом листа такође су утицале на закашњење овог броја “Просвјете”.

Молећи читаоце и претплатнике да уваже ове разлоге, у вези са листом “Просвјета” додајемо на крају и слиједеће: ријеше ли се позитивно нека питања материјалне природе, СКД “Просвјета” наставиће да издаје мјесечни лист и у 1972. години, о чему ће читаоци и претплатници бити обавијештени назад до краја фебруара ове године.

ЗАШТО ЈЕ ОБУСТАВЉЕН РАД НА ПОКРЕТАЊУ “СРПСКЕ РИЈЕЧИ”

Дужни смо да јавност и претплатнике информирамо и о покретању “Српске ријечи”, односно о обустављању рада на покретању недељних новина за друштвена и културна питања. На седници Главног одбора СКД “Просвјета”, одржаној 17. октобра 1971. године, закључено је да се покрене недељни лист “Српска ријеч”. Током октобра и новембра мјесеца прошле године вршене су и припреме за излажења “Српске ријечи”, која је требало да буде друштвено ангажована на актуелној проблематици нашег социјалистичког самоуправљачког друштва, модерно журналистички конципирана са циљем да брже, потпуније и објективније информира читаоце о најбитнијим питањима данашњице, а посебно на питањима даљњег развоја културе српског народа у Хрватској, што је требало да чини основну задаћу “Српске ријечи”.

Но, упркос таквој политички сасвим чистој концепцији новине и веома позитивној традицији некадашње ратне и поратне “Српске ријечи”, коју би нова редакција гајила и развијала, његујући револуционарне тековина НОБ, Извршни одбор је на својој седници одржаној 10. децембра 1971. године закључио да обустави рад на

припремању издавања "Српске ријечи" мотивишући то најискренијом жељом и одлучношћу да једним конкретним поступком помогне Савезу комуниста Хрватске у борби против контрареволуционарних и других антисоцијалистичких снага енергично поведеној послје познатих говора друга Тита и закључака 21. сједнице Председништва СКЈ. Дакле, радови на покретању "Српске ријечи" нису обустављени зато што је лист друкчије концептиран па стога у новим политичким условима не би могао да опстане, већ ради тога да се и сами активно укључимо у широки покрет прогресивних политичких снага, у којему смо и ми итекако нашли себе и у оквиру тога смо видјели велике могућности рјешавања и неких врло значајних питања која смо раније морали, прилично изоловани, сами потицати.

НОВИ ЉЕТОПИС НАСТАВИЋЕ СА ИЗЛАЖЕЊЕМ И У 1972. ГОДИНИ

Користимо прилику да све наше читаоце и претплатнике обавијестимо да ће Извршни одбор уложити максималне напоре да одржи редовно излажење часописа "Нови љетопис", који би у овом часу био и једина публикација СКД "Просвјета". Позивамо и овим путем све заинтересоване да се претплате на "Нови љетопис" који ће, надамо се испунити њихова очекивања да ће у "Новом љетопису" добити добар научни и културни часопис.

Годишња претплата за "Нови љетопис" износи засада 30,00 динара и шаље се на жиро-рачун 301-8-2081.

УСКРО!

ИЗЛАЗИ ПОНОВО У ЈАНУАРУ 1972. ГОДИНЕ • 16 СТРАНА • ИЗДАВАЧ: СРПСКО КУЛТУРНО ДРУШТВО ПРОСВЈЕТА, ЗАГРЕБ

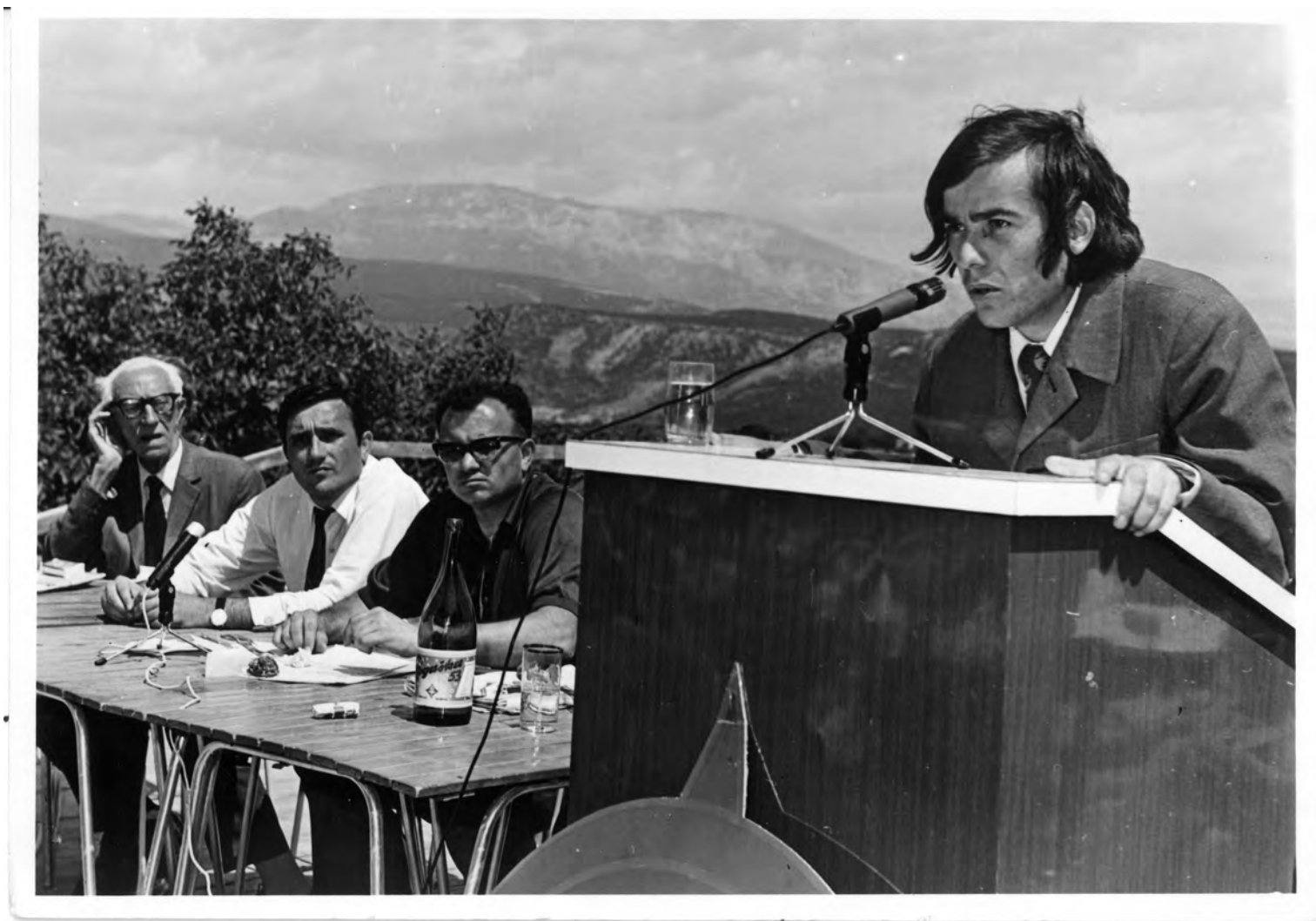
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«**, НЕДЈЕЉНЕ НОВИНЕ ЗА КУЛТУРНА И ДРУШТВЕНА ПИТАЊА
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** НАСТАВЉА СВИЈЕТЛЕ ТРАДИЦИЈЕ ЗАПОЧЕТЕ С ПРВИМ БРОЈЕМ 1943. ГОДИНЕ У НОВ-У У ОСЛОБОЂЕНОМ ОТОЧЈУ У ЛИЦИ
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** ЈЕ БИЛА ГЛАСИЛО НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОГ ПОКРЕТА, ОД 5. ЈУЛА 1944. ОРГАН СРПСКОГ КЛУБА ВИЈЕЊНИКА ЗАВНОХ-А, 1955. ГОДИНЕ ИЗЛАЗИ КАО »ПРОСВЈЕТА«, МЈЕСЕЧНИК СРПСКОГ КУЛТУРНОГ ДРУШТВА ПРОСВЈЕТА У ЗАГРЕБУ
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«**, НОВИНЕ КОЈЕ ЋЕ ЊЕГОВАТИ И РАЗВИЈАТИ БРАТСТВО И ЈЕДИНСТВО НАШИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** ДОСЉЕДАН БОРАЦ У ОСТВАРИВАЊУ ПУНЕ НАЦИОНАЛНЕ РАВНОПРАВНОСТИ У НАШЕМ САМОУПРАВНОМ СОЦИЈАЛИСТИЧКОМ ДРУШТВУ
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** ТРЕТИРАЋЕ АКТУЕЛНА ПИТАЊА КУЛТУРНОГ, ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКОГ, ЕКОНОМСКОГ И СВАКОДНЕВНОГ ЖИВОТА СРПСКОГ НАРОДА И СВИХ ДРУГИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ У НАШОЈ САМОУПРАВНОЈ СОЦИЈАЛИСТИЧКОЈ ЗАЈЕДНИЦИ ЈУГОСЛАВИЈИ
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** ДОНОСИЋЕ ОБАВЈЕШТЕЊА ИЗ ВАШЕГ ЛИЧНОГ И ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА
- **»СРПСКА РИЈЕЧ«** — ВАША РИЈЕЧ — САРАЂУЈТЕ! ПРЕТПЛАТОМ ОМОГУЋАВАТЕ ЊЕНО РЕДОВНО ИЗЛАЖЕЊЕ

ПРЕТПЛАТА НА »СРПСКУ РИЈЕЧ« ИЗНОСИ: 100 Д ГОДИШЊА, ПОЛУГОДИШЊА 50 Д, ЗА ИНОСТРАНСТВО ДВОСТРУКО ИЛИ 14 \$ ДОЛАРА (САД) ГОДИШЊЕ, ОДНОСНО 52 ДМ, ПОЛУГОДИШЊА 7 ДОЛАРА (САД) ИЛИ 26 ДМ. ПРЕТПЛАТЕ СЕ ШАЉУ НА НАШ ЖИРО-РАЧУН БРОЈ: 301-8-2315 ИЛИ ПОШТАНСКОМ УПУТНИЦОМ НА АДРЕСУ: УРЕДНИШТВО »СРПСКЕ РИЈЕЧИ«, БЕРИСЛАВИЋЕВА 10/II, 41000 ЗАГРЕБ, С ОЗНАКОМ »ЗА СРПСКУ РИЈЕЧ«

● ПРЕТПЛАТИТЕ СЕ ● ПРЕПОРУЧИТЕ ПРИЈАТЕЉИМА

Издавач: СКД ПРОСВЈЕТА, Загреб
Штампа: НИП »Вјесник«

Фотографије са оснивачке скупштине книнског пододбора "Просвјете", одржане на тврђави, уступио нам је учесник догађаја, г. Драгољуб Чупковић

ИЗ РАДА ПОДОДБОРА „ПРОСВЈЕТЕ“

КНИЊАНИ О ПРОБЛЕМИМА ЈЕЗИКА

Предлажемо да стручна тијела Главног одбора СКД „Просвјета“ што прије израде становишта у погледу назива и садржаја језика српског народа у Хрватској, као и приједлога наставних планова и програма за све средине у СР Хрватској гдје Срби живе, те да исте понуде на јавну расправу заинтересованима

пише: **Б. Марјановић**

Управни одбор Пододбора СКД „Просвјета“ у Книну, на свом посљедњем састанку, расправљао је о неким проблемима и негативним појавама што се јављају око језика и у школској пракси у Хрватској. Констатовано је, међу осталим, да и на подручју ове општине, гдје је српско становништво у апсолутној већини, има озбиљних покушаја потискивања језичких особености Срба и нелегалног провођења наставних планова и програма који су већ раније одбачени као неприхватљиви за ову средину.

У Гимназији „Братство-јединство“ у Книну, некад познатој под именом Доситеја Обрадовића, упркос обећањима да то неће бити учињено, уведен је – као обавезни – уџбеник историје за IV разред гимназије „XX стољеће“ др Иве Перића, који је издала јесенас „Школска књига“ у Загребу. Ова чињеница, као и неки други, мање упадљиви, „заокрети“ у настави, изазвали су нерасположење јавности и отпоре ученика и руководства омладинске организације у школи.

Сличних појава наметања неприхватљивих уџбеника и наставних садржаја у школама, као и појава потискивања ћирилице, има више у самом Книну и селима Книнске општине. Као примјер, на састанку је наведен случај подјеле пионирских књижица штампаних латиницом ученицима првог и другог разреда основних школа, иако се у тим разредима учи ћирилица, а тек од трећег разреда латиница. Незадовољство и примједбе родитеља изазвала је и појава буквара у основним школама који је штампан ћирилицом, али са свим особинама хрватског књижевног језика.

Више дискусаната указало је такође да би се, уколико у СР Хрватској службени језик буде искључиво хрватски, озбиљно сузиле границе равноправности, слободне употребе и развитка језика којим се служи српски народ у Хрватској. Наглашено је, исто тако, да се језички, културни и просвјетни проблеми тог народа могу рјешавати само јединствено и истовремено за све средине у којима Срби живе, без обзира да ли су они у тим срединама у већини или мањини.

Мишљења и ставови изнесени на састанку изражени су на крају, у сљедећим закључцима који су једногласно усвојени:

1. „Српском народу у СР Хрватској не могу бити једнострано наметнути школски програми који не обезбеђују очување и пуну афирмацију његовог националног идентитета. Сви народи и народности у СР Хрватској, укључиво и српски народ, имају природна и уставна права на школовање своје дјеце по програмима који тим народима и народностима најбоље одговара.
2. Противно нашем самоуправном социјалистичком систему наметање једног језика као службеног државног језика у вишенационалној друштвеној заједници каква је СР Хрватска.
3. Предлажемо да стручна тијела Главног одбора СКД „Просвјета“ што прије израде становишта у погледу назива и садржаја у и садржаја језика српског народа у Хрватској, као и приједлога наставних планова и програма за све средине у СР Хрватској гдје Срби живе, те да исте понуде на јавну расправу заинтересованима.
4. Српски народ у Хрватској је интегрални дио једног и јединственог српског народа у СФРЈ, што треба да добије свој пуни израз при рјешавању језичких, културних и образовних проблема српског народа у СР Хрватској.
5. Осуђујемо нелегално наметање и примјену наставних садржаја који су неприхватљиви са становишта националних, културних и просвјетних интереса и потреба српског народа у Хрватској, без обзира гдје се, у ком виду и обиму такво једно страно наметање јавља и проводи“.

Одлучено је да се с овим закључцима упознају Извршни и Главни одбор СКД „Просвјета“, те управни одбори Пододбора у Далмацији од којих се очекује подршка у циљу њихове реализације.

О УСЛОВИМА РАДА, СТАЊУ И ПОЛОЖАЈУ СРПСКЕ КУЛТУРЕ У ДАЛМАЦИЈИ

ЗАУСТАВИТИ НАЗАДОВАЊЕ

Национална култура српског народа на подручју Далмације потпуно је запостављена и у сталном назадовању, што се огледа у одсутности сваког културно-умјетничког рада и непостојању било каквих националних културних установа и издавачке дјелатности, чак ни у срединама које су претежно насељене српским становништвом

Управни одбори пододбора Српског културног друштва „Просвјета“ из Дрниша, Книна, Шибеника, Задра, Бенковца и Исламу Грчког, на савјетовању одржаном у Исламу Грчком дана 5. септембра 1971. године, расправљали су о условима свога рада и стању и положају српске културе у Далмацији.

И Учесници савјетовања констатовали су сљедеће:

1. У току прољећа о.г. оснивани су у Далмацији пододбори СКД „Просвјета“ у Задру и Дрнишу, и обновљен рад пододбора у Исламу Грчком, Шибенику, Книну и Бенковцу – са циљем реafirмације српске националне културе на овом подручју. Ове оснивачке скупштине протекле су уз масовно учешће и подршку грађана, у атмосфери оријентације СКД „Просвјета“ на развијање и његовање српске националне културе и традиције, учвршћење братства и јединства, изградњу самоуправне социјалистичке заједнице, афирмацију класног и националног на платформи Савеза комуниста.

На свим скупштинама посебно је истакнут принцип јавности у раду и отвореност СКД „Просвјета“ према свим грађанима без обзира на њихову националну припадност и према свим националним културама у СР Хрватској и Југославији.

На свим скупштинама далматинских пододбора СКД „Просвјета“ дата је подршка захтјевима за поврат отуђене имовине Друштва, приједлозима за покретање недељног листа „Српска ријеч“ те сазиву 2. Конгреса Срба из Хрватске и активирање његових органа. Скупштине су, такођер, подржале закључак скупштине пододбора у Исламу Грчком да се, почевши од 1972. године, као традиционална годишња приредба масовног карактера у Исламу Грчком организује културни сабор Срба Сјеверне Далмације, те одлучиле да пододбори из Далмације пруже активну подршку и помоћ овом Сабору.

Оснивање, обнављање и рад пододбора у Далмацији наилазио је и наилази на неразумијевање, сумњичење и негативне оцјене, за које није било и нема стварних повода. У вези са овим, далматински пододбори изражавају своју забринутост због таквог односа који се одражава и у предузимању мјера против појединих

активиста СКД „Просвјета“ на њиховим политичким функцијама и радним мјестима.

2. Стање пододбора СКД „Просвјета“ у Далмацији крајње је независно у материјалном и финансијском погледу, што се огледа, међу осталим, у недостатку радних и друштвених просторија и других материјалних и финансијских средстава за било какво нормално дјеловање, а што је посљедица недовољне подршке и разумијевања од стране друштвене заједнице за друштвено корисну и неопходну активност пододбора „Просвјете“ на овом подручју.

3. Национална култура српског народа на подручју Далмације потпуно је запостављена и у сталном назадовању, што се огледа у одсутности сваког културно-умјетничког рада и непостојању било каквих националних културних установа и издавачке дјелатности, чак ни у срединама које су претежно насељене српским становништвом. С тим у вези, нападана је и појава одсутности обиљежавања значајних идеја и догађаја из прошлости српског народа на овом простору, што посебно пада у очи када је у питању допринос овог народа Народно-ослободилачкој борби и социјалистичкој револуцији. Постојећи споменици националне историје и културе изложени су пропадању и уништавању, без нужне бриге за њихово одржавање и очување.

4. Путем средстава јавних комуникација (штампа, радио, телевизија), школске наставе и праксом администрације све изразитије се потискује национално писмо – ћирилица и језик српског народа у Далмацији и СР Хрватској уопште. Посебно је забрињавајућа најављена даљња кроатизација школских програма и педагошке праксе уопште, при чему се не води рачуна о уставном праву српског народа на образовање и комуницирање на његовом националном језику и писму као условима националног одржања и афирмације његовог националног бића и културе.

II

Учесници савјетовања закључили су сљедеће:

1. Далматински пододбори СКД „Просвјета“ очекују решавање материјалних финансијских услова уза свој рад на начин и по критеријима који се примјењују на културне организације других народа и народности у СР Хрватској....

2. Далматински пододбори залажу се да се постојеће просторије бивших задружних домова, а које нису дате на кориштење постојећим културним институцијама, предају на кориштење пододборима СКД „Просвјета“ у тим мјестима.

3. Далматински пододбори развијаће међусобну сарадњу у остваривању свих својих програмских дјелатности, посебно на реализацији традиционалног годишњег културног сабора у Исламу Грчком.

4. Сагласно обавезама које произлазе из Правила Друштва, далматински пододбори активно ће ђеловати на даљњем ширењу СКД „Просвјета“ и оснивању новијих пододбора на подручју Далмације.

5. Далматински пододбори залажу се и залагаће се за поштивање уставних права српског народа и досљедну примјену начела о равноправности језика и писама у пракси администрације и јавном животу уопште.

6. Далматински пододбори, у складу са Правилима, смислом постојања и задацима СКД „Просвјета“, залагаће се за образовање младих генерација српског народа у СР Хрватској по програмима, који гарантују одржавање и афирмацију његовог пуног националног идентитета.

7. Оснива се гласило далматинских пододбора „Српски лист“ као мјесечник, са сједиштем редакције у Задру и дописничким центрима у сједиштима осталих пододбора на подручју Далмације. Као вријеме почетка излажења листа одређује се прво тромјесечје 1972. године.

8. Далматински пододбори одлучни су у намери да развијају и унапређују културне везе са свим народима и народностима, посебно са дијеловима српског народа у другим крајевима Југославије.

9. Далматински пододбори и надаље дје да ђелују на позицијама самоуправног социјализма и залагаће се за пуну националну равноправност, братство и јединство и очување тековина народно-ослободилачког рата и социјалистичке револуције, стојећи при томе на платформи СКХ и СКЈ.

У Исламу Грчком, 5. септембра 1971.

Загреб, 24. V 1971.

Dragi moj čika Luka,

Nemojte se ljutiti što Vas oslovljavam ovako familijarno, tako osjećam. Kad Vas službeno ~~gde~~ negdje spominjem uvijek ističem veliki značaj Vašeg prisustva u "Prosvjeti", zato što ste akademik, ugledan i čuven naučnik.

Vi se na mene ljutite što Vam nisam odgovorio na Vaše posljednje pismo. Imate pravo, ali morate mi vjerovati da sam previše zaposlen, da ne stignem mnogo toga da uradim. Stalno dolaze dopisi i stranke, da je to nemoguće sve prihvatiti. "Prosvjeta" je postala ozbiljna ustanova, ~~u~~ a ljudi koji ovamo dolaze hoće da porazgovaraju sa mnom, pa mi to oduzima mnogo vremena. Idem često i na put, u pododbore. Bio sam 6 dana u Beogradu na godišnjoj skupštini Srpske književne zadruge i obavljao sam druge važne poslove za našu "Prosvjetu". Imao sam mnoge susrete sa ljudima od pera, računajući tu i ugledne naučnike i članove Srpske akademije nauka,. Bio sam ~~sa~~ ljubazno svuda dočekivan. Govorio sam i na skupštini Zadruga, gdje se okupila intelektualna elita srpskog naroda. Bio sam beskrajno srdačno pozdravljen od cijelog skupa. Svi ~~me~~ rekoše da sam kazao pravu riječ, pa čak i politički ljudi koji su tamo bili prisutni.

Kako vidite, zaista moram svuda stići, a to je ~~za~~ za jedne noge previše,. Ali ne žalim se! Znam da moram i radiću koliko mogu. Medjutim, moram da Vam se požalim. ~~Zbog~~ Zbog svega toga već sam napadnut. Bio je ~~je~~ ovdje u subotu Vojin Jelić, koji me otvoreno napao da sam se u Beogradu družio samo sa desnim intelektualcima, pa nabraja: Dobrica Ćosić, Antonije Isaković i sve ostale koji su bili u Zadru, rekavši mi da me onaj ko me doveo u "Prosvjetu".*) Eto, dragi moj čika Luka, kako mi je jednostavno i lijepo. S obzirom da ste Vi zaslužni ~~za~~ za moj dolazak u "Prosvjetu", morao sam Vam to reći, da i Vi znate, kakva je vječna ništarija ovaj Jelić.

Žao mi je što se dugo nismo vidjeli. Ako budem dolazio u Dalmaciju svakako ću jedan dan ~~ostati~~ ostati duže da mogu doći do Vas, da Vas vidim i pozdravim.

Žurim, čekaju me ljudi ovdje!

Srdačno Vas pozdravljam

Vaš

*) Da, velik je književnik Lj. - naš - Vojin(!), i "figura" koji je gornjim licima rekao! Kad čovjek izgubi smisao za svoje pravo - zvanje - , to karikatura!

Станко Кораћ

КАКО СУ СРБИ У ХРВАТСКОЈ ПОСТАЛИ
„ЧУДНОВАТИ“ НЕКИ СВИЈЕТ

МИ И „ПРОСВЈЕТА“ У ДАНАШЊЕМ ТРЕНУТКУ

ПИШЕ: Војин Јелић

Говорећи о паћеништву свога народа, како у прошлости тако у недавном ратном вихору, а не свједочити истовремено паћеништво и људску солидарност у заједничкој борби на овом простору, солидарност и заједничку борбу Хрвата и Срба – нечасно је и најопасније. Једнако је неопростиво оглушити се о све документе који свједоче, ужасно трагичну и стољетну трпњу српског народа

*„...Ја сам, дакле, познавао и наличе
Оне дивне медаље, коју је слио чика
Љуба Ненадовић, која је занијела
Српство...”*

„Биљешке једног писца” – Стр. 84./ С. Матавуљ

Записивање, објављивање, казивање или само исповијести, врло добро знам, никада није било захвално и уносно – поготову када се наметљиво, бучно, свезнадарски, капларски дрско јављају и намећу којекакви људи, а који заслијељени својим посебним мисијама, знањем, свједоџбама, родољубљем и нарцисоидношћу – сматрају својим правом да свакога прозивају, етикетирају, разврставају, ниподаштавају – једном ријечу: као да се мораш помирити и усвојити чињеницу да си пуки објект и да ти је судбина додијелила једину улогу, па се по вољи с тобом „сиграју” и манипулирају.

Када на својеврстан начин волимо – без обзира на функцију, наобразбу и – надасве, поштено и научно сагледавање и стварну критичност – да понављамо и опонашамо само „велике ријечи” и „велике паролe” – мучно је апелирати за смирене и аргументиране разговоре – поштовати човјека!

Ријеч је „о култури и нама /нашем друштву „Просвјета” и ту се мора хладнокрвно и једино људски честито и искрено понављати и наглашавати:

– данас је пријеко потребно и основно инсистирати да се разговарамо смирено и толерантно – да је тако једино могуће водити људске дијалоге – и једино на такав начин супротставити се одређеним првашима, а и цензорима. Та, човјеку је штит једино и искључиво његово властито стваралачко хтијење и дјело – иначе, како друкчије начимати говорења?! /без сензација, рекламарства, без патентираних и самозваних стручњака, познаника, људи обољелих сујета и којекаквих других искључивости/. А то значи осјећати и непрестано вагати / и због властита понашања/ коме ли је/ објективно!/ све национално уствари тотално ирационално, лажно и фалш-шпилерско – само нека „брана” иза које тако јасно видимо или назиремо стаљинистичке ликове, амбиције, хтијења и понашања. Стога, иако је то мучно и готово донкихотовски – ипак преостаје само једно: упорно се борити и за своју част и свако достојанство које те чини човјеком.

Ето због тога и данас није споредно припоменем ли да увијек имам на уму основну истину понашања: Ко ми то даје право да узмем право и говорим у име српског народа у СРХ – једнако тому: ко ми то смије наметнути / или сам да то прихватим/ – право на шутњу?

Наше трајање и биљежење, на овим просторима, надасве када говоримо понављаме о историји, језику, писму и сл. – несумњиво сноси и свједочи многе и многе и сасвим одређене специфичности. Међутим, опасно је уопћавати их, као што је штетно плошно цртати наш живот, не видјети и превидјети чињенице – свједочанства; мирити се и

прихваћати, рецимо, православље као готово једини и сваки аршин за нашу такозвану самосвојност, народносно припадност и осјећаје.

Крвава су и набијена трагиком стољећа нашег живљења у овим крајевима. Исто тако – уз веома одређене критичке ограде – несумњиво је и то да су Срби у СРХ, од ослобођења на овамо, постигли вриједна достигнућа. У великом броју ми имамо сада – из пука изниклих – низ високошколаца, магистара, доктора наука, умјетника, итд, итд.

Међутим, истовремено као да се понављају неки покушаји, слични неким играма у прошлости, и неријетко нас којекакви самозвани желе бацати, желе се лоптати са нама, неки нас чак желе ставити под туторство, а нашем је народу основно и најживотније питање, рекао бих једино питање и хтијење: људски достојно придоносити целокупном животу СРХ – у свим такозваним структурама и живјети стварну равноправност у социјалистичком друштву.

**Данас је пријекно потребно
и основно инзистирати да
се разговарамо смирено и
толерантно – да је тако једино
могуће водити људске дијалоге
– и једино на такав начин
супротставити се одређеним
првашима, а и цензорима**

У тренуцима када су оваква питања посебно актуелна, учини се, па хтјели или не хтјели присиљени смо ламентирати о прошлости, јер она је толико доминантна у низу говора и написа. Свједочимо тако напише и говоре по којима су Срби у СРХ „чудновати“ неки свијет, па нас цртавају у срамним бојама, јер смо по таквима: хегемони, централисти, итд, итд. – па смо такав свијет који ето неће да призна чак и такву „ноторну“ чињеницу: да је уживао и живот власти и живот сласти у старој Југославији.

Као дио српског народа, – гањани судбином која није ни друге миловала – биљежимо многе сеобе – биљежимо и Млечане и Турке и апостолску Аустрију и Крајину – биљежимо и толика зла грађанских и политичких странака и цркава – биљежимо такве искључивце по којима су Срби у Хрватској: „отели, узурпирали, опљачкали, итд., итд. најплодније и најљепше крајеве ове земље“ – као да никад није било ни феудалаца, ни фанариота, инквизиција, унијаћења и других прогона.

Многи проблеми и многа питања сада су ту, ми се са њима срећемо и сукобљавамо – а јако добро знамо да нису настали преко ноћи, ма колико се то може учинити у овим временима, због којекаких и којечижих еуфорија, написа, реклама, сензација, лова на вјештице

и др. Многа су питања и проблеми назочни одавно, слободно бисмо могли казати да их се је веома мало – или да их нико није темељитије и систематски анализирао и тражио узроке и рјешења. Зато и није чудо што се јављају они који би сада одједанпут жељели да све „у хипу“ и темељито ријеше.

Говорећи о паћеништву свога народа, како у прошлости тако у недавном ратном вихору, а не свједочити истовремено паћеништво и људску солидарност у заједничкој борби на овом простору, солидарност и заједничку борбу Хрвата и Срба – нечасно је и најопасније. Једнако је неопростиво оглушити се о све документе који свједоче, како рекох, ужасно трагичну и стољетну трпњу српског народа – а о чему, понављам, једино квалификовани историчари и други научни радници требају да кажу своје оцјене, ревидирајући, на основу докумената, све оно што треба да оцрта пуну истину /надасве пуну истину о улози појединаца, сталежа и томе сл./ Рекох да још многи и многи произвољни написи и говори о овој надасве осјетљивој и специфичној тематици уносе и толико сумње и зле крви. Чини ми се, да у овом случају такозвана цензура не рјешава све / често рјешава врло мало или обрнуто/ – да у свему томе фале одговори, а због тога и настају одређене збуњености које рађају недоумицама, горчином, па и страхом.

Не желим глорифицирати народ којем припадам, поготову историју. Мени је људски најосновније саосјећати и борити се првенствено за такозвана класна и социјална питања. Исто тако мени је основно да презирем било чију паушалну оцјену и негирања било кад се ради о давној прошлости или тек минувим десетљећима. Јер, ако је ико тако многоструко, снажно и толико бројно уцементирао своју крв у ово наше заједништво – у заједнички живот Срба и Хрвата у СРХ – онда је то и српски народ урадио са дубоком вјером и јасним опредељењем за најплеменитије људске идеале и братство у социјалистичкој заједници. С тога којечије јадиковке – или препуцавања – о томе да Срби малтене угрожавају све што је живот савремене СРХ, а првенствено модерну Хрватску државу у заједници СФРЈ, није ништа друго доли толико добро познати /и Србима и Хрватима/ клерофашизам или франковлук.

Када је ријеч о повијести, тада у овом нашем времену и стварности, а за коју наглашавамо да се темељи на основама научног социјализма и хуманости, – а ту ријеч могу и требају да пишу и казују људи честити и стручни! Такви ће зајамчити да наша заједничка историја /са свим одређеним специфичностима/ јесте наше заједничко живљење, сви наши јади, порази, издаје, побједе, хтијења и продор у ново.

Али, што видимо, покушамо ли регистровати ко ли се све јавио, јавља, дигао и диже, и говори и штампа своје неке оцјене и мјерила данас?! А сваки такав наступа „у име народа“, сваки такав говори о „несебичној“ љубави за народ, итд. и томе сл. Понављам, све се то објављује, а љевица ни мукајета!

Ми са пуном одговорношћу говорили смо и говоримо да су Срби у СРХ, у најсудбоноснијим временима савремене историје, повјерили своју судбину КПЈ и КПХ. Зато је комунистичка организација дужна и једина позвана да, и у овом случају, организира и зајамчи – и Србима и Хрватима да је изнашла најбоље људе који ће радити на наставним програмима, писати уџбенике и расправе – комунистичка организација је дужна да будно мотри што се и како пише о

заједничком животу наших народа – она мора зајамчити поштивање науке и научних оцјена, политички јасно и одговорно оцијенити све импликације било чијег субјективизма.

Што се тиче језика, мени је то одувјек један и заједнички језик – српски или хрватски и хрватски и српски – и друкчије не умијем и не могу размишљати; исто тако мени су ова писма – ћирилица и латиница – равноправна писма.

**Наше трајање и биљежење,
на овим просторима, надасве
када говоримо понајвише о
историји, језику, писму и сл. –
несумњиво сноси и свједочи
многе и многе и сасвим
одређене специфичности.
Међутим, опасно је уопћавати
их, као што је штетно плошно
цртати наш живот**

Данас пак, учини ми се неријетко, да је у овој нашој земљи, такозвана домена лингвистике доказала и доказује да је наука најманипулативнија политичка материја, најманипулативнији политички феномен – да је интолерантна. А толеранција није само политичка категорија, него је и језична категорија, језична материја и најосновнија културна премиса. По некима требало би језик тако дијелити па из њега избацити све србизме – или пак кроатизме – не мислећи о томе да се таквим начином шкопи не само књижевни језик, него и говорни језик, политички језик, административни језик, привредни језик, итд., итд. Да ли се уопће може замислити један језик без синонима?! Раздвајати језик, а тиме упоредо раздвајати и нашу дјецу по школама – најосјетљивије је питање за читаву нашу културу и друштво. Нисмо ли у том случају тотално деградирали хуманизам – борбу за човјека, савремено друштво, братство и солидарност? Да ли смо заиста у таквим приликама, па се, ето, с једном заиста људски и политички хуманом толеранцијом – која не дира у све оно за што је наука позвана – ништа не може урадити да се договоримо о много чему?

Међутим, у ова толико осјетљива питања, веома бучно, уплићу се којекакви искључивци, мрчкарте, шовени и сл. – такви који манипулирају и језиком и политиком, е да би извршили своја насиља.

Ми живимо заједно, ми не можемо одвајати наше судбине – ми поштујемо науку, али без толеранције нема говора о науци и разумјевању. Ми знамо да је питање језика прворазредно политичко питање; и увијек смо наглашавали да се то не може свести и сврстати

у такозвана искључиво лингвистичка, искључиво културна питања. Ми не можемо разговарати са таквима који су с једне стране нетолерантни према србизмима или кроатизмима, а с друге толерантни према ријечима других народа /па чак и других континената/. Отуда ја зазирем пред изјавама које су веома опасне, а у којима се говори: „Нека Срби у СРХ одлуче“. Јер, ту је привид да је то у принципу јако прихватљиво, али када се то оголи?... Исто је тако са којекаквим галамама о обogaћивању језика – знамо да сваки писмен човјек обogaћивање, више-мање прима као обogaћивање властитог израза – али, можемо ли то иновирање прихватити када се ради о којекаквим зафосиљеним архаизмима или када свједочимо силовање фразе у средствима јавних информација, којечије цензуре, штројење језика или умјетно спречавање дублета?

Критички гледано, учини се да смо насјели вјештачкој атмосфери, па испада да смо „мање блиски но што смо то били у далеко тежим приликама“ /заборавили смо многе такозване мале ствари – рангирајући преча посла и теме – па је ту којекаквих појава – а, горчине, узнемирења и компарације – нису својствене само честитима и само упућенима/. Учини се па је битно разликовати се.

**Као да се понављају неки
покушаји, слични неким
играма у прошлости, и
неријетко нас којекакви
самозвани желе бацакати,
желе се лоптати са нама, неки
нас чак желе ставити под
туторство, а нашем је народу
основно и најживотније
питање, рекао бих једино
питање и хтијење: људски
достојно придоносити
цјелокупном животу СРХ**

Не бих желио вјеровати, али у оваквој ситуацији када је смирена и научна ријеч најосновнија – да се у раду нашег друштва „Просвјета“ осјећа својеврсно затварање – иако смо иначе нејаки, посебно у издавачкој дјелатности. Исто тако неријетко се учини да неки људи /било понесени емоцијама, еуфоријом и сл./ у свему око нас виде снажну и једино франковачку оријентацију, као да уопће не постоји саборац, савезник – а камоли заједничко социјалистичко стремљење. У таквим случајевима догађа се па се не поштивају научни приступи, наука и честити стручњаци. Оно, томе погодује вријеме у којем је лако /преко ноћи/ постати звијезда, стар и лидер.

Отуда се превиди ко и коме послужи у којекаким играма /било нехотећи, случајно или намјерно/. Као да заборављамо да је ово доба дубоких криза и људске свијести и људске савјести — таквих криза пред којима није имуно ни наше друштво па ни комунистичка организација. Чак се учини да некако запостављамо и готово да и не говоримо о низу и низу социјалних и других кључних класних питања. Знам да се јављају изазови, да на неке изазове треба и одговорити, али људски ми је далеко важније систематско проучавање изазова, те студијски одговори на изазове /а не само оно: труз на труз!/. Не може се лицитирати са родољубљем, а нити галамити да смо ми сви исто — да смо ми сви Срби, одједанпут и преко ноћи сасвим и сасвим истовјетни — када знамо да смо разнолики и да је то једини реалитет — па стога морамо знати што значи етикетирање, а што је то са најљудскијим поштовањем саслушати саговорника, надасве таквог саговорника који без обзира а своју националну припадност својим дјелом јамчи и пуну стручност и стварну социјалистичку људску ангажираност.

**Што се тиче језика,
мени је то одувјек
један и заједнички језик
— српски или хрватски
и хрватски и српски — и
друкчије не умијем и не
могу размишљати; исто
тако мени су ова писма
— ћирилица и латиница —
равноправна писма**

Желио бих овом приликом казати још неколико примједба о раду Друштва /без обзира да ли ће моје опаске додирнути рад Извршног тијела, Главног одбора — појединаца — а, донекле, и све нас/, а већ сам казао да међу прве убрајам својеврсно затварање /боље речено: недовољну отвореност, недовољну толерантност и сарадњу/ иако смо, иначе, нејаки и кадровски и материјално, надасве у издавачкој дјелатности. Нехотећи, због овога, можемо, рекох, ту и тамо осјетити нечије виђење свега — у политици култури — у такозваној франковачкој оријентацији, готово заборављање и ниподаштавање социјалистичке усмјерености и задаћа. Поштивајући науку и стручњаке, наше друштво мора далеко снажније и далеко отвореније омогућити бројним јавним, друштвеним и културним радницима да, ако ништа друго, барем искажу своје опаске, своје критике и своје сугестије.

Чак се догађа и то да, Друштво програмира — а и проводи у живот — одређене новости, одређене иновације /у мјесечнику и

др./ а не консултује чак ни чланове Савјета — те према томе, ово тзв. организационо питање/ а примједбе упућујем посебно и председнику и секретару/ није безначајно.

Да бих поткријепио ову моју тврдњу ја ћу *ad hoc* набројити низ и низ имена уважених другова, који су из разних крајева наше Републике дошли, а живе и раде овдје, а које бисмо, чини ми се, ипак барем повремено могли саслушати и покушати ангажирати. Цитирам насумце: др проф. А. Шкорић, Ј. Прибичевић, др Ј. Рашковић, проф. В. Рашковић-Зећ, др Монти, З. Грозданић, Ф. Моачанин, Р. Мирић, В. Дабић, Н. Јакшић, В. Кнежевић, Ј. Угричић, Т. Ђурувија, др Т. Ђурувија, Т. Ђурић-Баритон, С. Пекећ, И. Бијелић-Синобад, Ј. Бијелић, Р. Јелић, др М. Поткоњак-Сексо, Н. Шушњар, З. Ћирић, И. Марчетић, др Гајо Пелеш, др Б. Поповић, М. Поповић, З. Прица, М. Мирић, П. Квргић, М. Грозданић, Б. Берић, Б. Радић, Н. Дмитровић, А. Опачић, Б. Жутић, Ј. Буинац, В. Голубовић, П. Маравић, М. Мајсторовић, М. Беслаћ, др проф. Ч. Рајачић, др Б. Стојисављевић, Ч. Грубић, Р. Ковачевић, Ј. Бодрожић, Н. Бркић, др проф. Д. Чалић, проф. М. Јока, С. Десница, З. Десница, Ј. Мирић, проф. др Љ. Божовић, проф. др М. Божовић, В. Бакић, Д. Џамоња, др С. Кнежевић, др проф. С. Трива, проф. М. Жежељ, проф. М. Раусављевић, др Р. Радаковић, М. Павичић, В. Поповић, Д. Роксандић, проф. М. Радека, др проф. Г. Петровић, др проф. Варићак, др Вукадиновић, др Р. Иванчевић, Г. Јеринић, Н. Јеринић, мгр. Ј. Обрадовић, С. Поткоњак, С. Цвијановић, М. Џебро, проф. С. Радаковић, Д. Војводић, да и не говоримо о низу и низу првобораца, високошколаца, чланова истакнутих фамилија, другова који живе дијелом Републике, другова који привремено раде у другим крајевима Југославије/.

Поштивајући тако разнородне сугестије и искуства многих људи, а надасве поштивајући науку и ангажирајући стручњаке — моћи ћемо заиста савремено учавати и покушавати изнајлазити рјешења за многа питања /онда нећемо само ламентирати о прошлости/.

Иако сам доста исцрпно говорио о језику, дозволите још неколико напомена /можда ћемо и у томе барем покушати да сагледамо нека упозорења/. Листајући неколико књига, одлучио сам зауставити се на четири, те казати само неколико натукница, као на примјер:

Код уваженог pjesника и савременика, код дугогодишњег уредника „Просвјете“ — првоборца и пионира издавачке дјелатности „Просвјете“ — друга Владе Поповића, у његовој поеми „Очи“, а у уводном пјевању „Визија“ /издање „Просвета“ Београд 1964./ видимо примјерице: травањ — „... и травањ свуда изводи на пашу/ јагњад и звијезде/“. Сусрећемо ријеч криж — „... А када мука, од које се пада /као под крижем, нову муку роди/“. Надаље сусрећемо ријеч тржница — „... ја лавез чујем, сва тржница врије: / то моју земљу на продају воде/“.

Код Владана Деснице, најистакнутијег књижевника у савременој књижевности — тог надасве образованог и суптилног умјетника, налазимо у књизи „Прољеће у Бадровцу“, у новели „Од јутра до мрака“, следеће ријечи и изразе: крижати крух; истодобно, брећ термин, срак, опће, опћина, подузеће, дојам, итд., итд.

Легендарни и надасве симпатични архимандрит /и непризнати

епископ/ Герасим Зелић у својим „Житијима“ — иако говори о славеносербском племену / разумљиво је да је његова лексика одраз тадашњег времена, тадашње писмености и сл./ употребљава међу осталим следеће ријечи: тко, гнојиште, пастир, нитко, објед, итд., итд.

Писац на којег смо најпоноснији, бесмртни наш Симо Матавуљ, у својим „Биљешкама“ међу осталим употребљава следеће ријечи: опћина, ухо, несклад, сувремено, домовина, обљетница /“... При крају октобра прославише кнез и кнегиња двадесет и пету обљетницу брачног живота“ — /цитирана књига страна 263/.

Не желим да генерализирам, али ово неколико примјера / као што бисмо могли наћи ваздан примјера код писца хрватске националности/ потврђује ону вјечну истину да „писци не зарезују лингвисте, а поготову којекакве самозване правописне скретничаре, цензоре и њима сличне“.

Запостављајући тзв. социјалне проблеме и друга за наш свијет кључна и најживотнија класна питања, ми бисмо морали далеко смијеније проучавати /па онда говорити закључке/ све оно што можемо свести под појам миграције.

**Не може се лицитирати
са родољубљем, а нити
галамити да смо ми сви
исто — да смо ми сви
Срби, одједанпут и преко
ноћи сасвим и сасвим
истовјетни — када знамо
да смо разнолики и да је
то једини реалитет**

Миграције нашег свијета најпосебније су значајне — говоре о нама, наглашавају и потврђују сва она питања, која, углавном, можемо да назовемо „социјалним и темељним“. Ми смо, вјерујем, од оних давних времена досеоба, у ових посљедњих тридесетак година доживјели и проживљујемо највеће и најразноликије измјене и кретања. Споменимо: емиграције 1941. године, учешће у НОБ-у, женидбе и удаје, колонизација, учешће у радним акцијама, учешће миграција и иностранство — те, надам се, бијег из села /а знамо добро каква су наша села и могућности живота на селу/.

Стога би смо ми морали — а и позвани смо — да идејно и идеолошки заиста студијски приступимо анализирању наше савремености — не стога да бисмо, због ових или оних разлога тепали режиму, већ да потврдимо: Да је нама, Србима у Хрватској, у најогромнијој већини, основ живота и укорак у модерни живот

социјалистичка оријентација нашег друштва у СРХ И СФРЈ. Ми бисмо морали проучавати и објављивати — у стручној информацији, у статистичким компарацијама, те у најобјективнијој хуманој датости — све оно што говори, рецимо: о становању, одјећи, јелу, привреди, школи, миграцијама, умјетности, итд., итд., нашег народа.

Чини ми се да у овом времену — када одговорност пред народом има далекосежне посљедице — ми морамо, у нашим едицијама, са разних аспеката освјетљавати стварност живота наших људи и наших крајева. У таквом освјетљавању ми не смијемо запоставити ни оно што је било реакционарно и конзервативно /иако се то готово увијек односи на појединце, неке сталеже и сл./.

Поштивајући вјерске слободе и осјећаје, ми не можемо одједанпут /због неких тзв. виших полемичких разлога и одговора/ идеализирати српску православну цркву и њезину историју. Поштивајући све оно, а што смо забаштиници и на чему смо захвални одређеним црквеним достојанственицима, ствараоцима и приложницима, ми не можемо и не смијемо заборавити и другу страну медаље. Уосталом, ево што каже у својим „Житијима“ уважени Герасим Зелић:

„Хаљина сама не чини монаха, него вјера и добра дјела. Било је к тому и таквије окајаније невјежа, који су, не смишљајући што је и што изискује чин монашки од човека, сматрали манастире као прибежиште бесхлебније пропалица и љениваца и ишли у калуђере, истом да се туне ране[^], да дангубе и да лицемјере; а ови ни небу ни земљи корисни, како су сами били худи, тако су највећма пред свијетом похудили и омразили монашеско анђелско житије...“ / страна 30 цитираног дјела/.

Герасим је учио писмо код бабе Штуле, на Липовој дашчици, а кад говори о животу и приликама — посебно у својем Жегару и Буковици — он гладовање народа назива: „непрестани Велики Петак“.

У својим „Биљешкама“ упозорава нас Матавуљ на неколико мјеста када каже: „Био сам сит и патриотског декламовања и узалуднијех задјевица....“ — а кад описује земљаке — сународњаке, међу осталим говори и ове тешке оцјене: „..... злопамтило је и бездушан, освети не бира средства и не зна шта је доста.... Отуда њеке не само смијешне, него и шкољиве предрасуде, наивно схватање свијета, увјерење да се лукавством све може постићи, одвратно ачење и прецењивање сама себе пред слабијим, а ропско пужење пред јачима; отуда компромиси са савјешћу и са моралнијем чувством; отуда прикривена мрзост на све што носи и најмањи траг културе...“

Поштивајући нашу прошлост и борећи се за све оно чиме смо обогатили живот, како Хрватске тако и Југославије, вјерујем да у прошлости морамо првенствено тражити такве поуке које нам, по не знам који пут, указују на основну истину људског понашања:

Служити и одговарати народу може се и мора једино дјелом, реалним сагледавањем животних проблема, те упорним и мукотрпним унапређивањем савремености. Једном ријечју, то значи служити честито и не осврћати се, било на аплаузе или пак нечија гуњбања, подметања, неразумијевања или злонамјерност.

ГДЈЕ ЈЕ НЕСТАО МУЗЕЈ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ШТО ПРИЈЕ
ОТВОРИТИ МУЗЕЈ

пише: Здравко Крстановић

„Мислим да је непостојање музеја као самосталне установе један минус за културу српску и хрватску. Док је као самостална установа постојао у њему је био богат фонд, вриједности којих нема на другом мјесту, зато заслужују посебну пажњу и музеј као самосталну институцију“

Музеј Срба у Хрватској конституисан је 1946. године као одјел Музеја за обрт и умјетност. Основу споменичког фонда у вријеме оснивања сачињавали су предмети, спасени у рату, који су споразумом Српске православне цркве и Главног одбора Срба у Хрватској дани Музеју. Црква је задржала право власништва над њеним експонатима. 1948. г. Музеј постаје одјел Повијесног музеја Хрватске, а од 1952. самостална је установа. У децембру 1962. г. Скупштина града Загреба одлучује да се укину Музеј Срба у Хрватској и тадашњи Повијесни музеј Хрватске те оснује нови Повијесни музеј Хрватске са Музејом Срба у Хрватској као његовим одјељењем. 15. II 1965. одлука је проведена у пракси. Међутим, двије године касније Статутом Повијесног музеја Хрватске, противно одлуци Скупштине града Загреба, укинута је одјељење Музеј Срба у Хрватској. 1970. г. XI Главна годишња скупштина СКД Просвјета закључила је да се Музеј Срба у Хрватској са Библиотеком успостави као самостална институција. Кад ће и како ће се „Просвјетин“ закључак реализовати за сад не можемо поуздано знати. Очеvidно, у овим мјесецима културног замаха, тражења да се музеј отвори све су снажнија и многобројнија.

АНКЕТА

Организовали смо за наше читаоце малу анкету, питајући: Шта очекујете од Српског музеја у Хрватској?

Академик Лука Марић:

Цивилизован народ мора да има институцију као што је музеј. То није статична установа која само угости посјетиоца него установа што окупља научнике и омогућава научни рад. Одсутност нашег музеја јесте одсутност научних истраживања у основним наукама о народу: историји, књижевности, језику. Музеј треба отворити и Србима научним радницима омогућити у њему дјеловање. Дабоме, њихов посао морао би да буде на највишој научној разини.

Соња Томулић, студент:

Право је сваког народа па тако и српског у Хрватској да има једно мјесто гдје су изложена највреднија свједочанства његове историје и културе која су на тај начин вазда пред очима свијета. Оспоравање тог права јесте оспоравање историје па и самог народног идентитета. Наша је дужност и дуг према себи и свијету да што прије отворимо музеј у коме ће све оно што посједујемо бити доступно свима и увијек.

Проф. др Богдан Стојсављевић:

У српском музеју треба да буде сачувана документација културног и историјског развоја српског народа у Хрватској. Проучавањем многих споменика, књига, записа, биљежака и другог, створили би научници толико потребну слику наше прошлости.

Јован Николић, свештеник:

Неопходно је да се оснује српски музеј у СР Хрватској. У њему би се драгоцене вриједности чувале, стручно рестаурирале, конзервисале и стално биле приступачне јавности. Обзиром на традиције Загреба који је био значајно културно средиште Срба музеј би требао да буде у овом граду. Замишљам га као извор иницијатива за културну акцију у свим правцима. Не треба истичати шта би значило један

овакав музеј за културни и привредни (туристички) живот Загреба и Хрватске у целини. Ране едиције музеја и библиотеке, репродукције икона, портрета и других вриједности приближили би их нашем човјеку и допринијели афирмацији српске културе у токовима на овом простору.

Милан Вукмировић, економиста:

Непостојање музеја помаже ишчежавању нашег имена. Данашњи нараштај нема могућности да сазна елементарне ствари из сопствене прошлости. А могућна су и искривљења историјских чињеница. Требало би стога све предузети да се музеј што скорије оснује, у одговарајућем мјесту и на сигурним темељима.

Бранислав Ђелап, директор Издавачког подuzeћа „Просвјета“:

Мислим да је непостојање музеја као самосталне установе један минус за културу српску и хрватску. Док је као самостална установа постојао у њему је био богат фонд, вриједности којих нема на другом мјесту, зато заслужују посебну пажњу и музеј као самосталну институцију.

Главна годишња скупштина
СКД Просвјета закључила је да
се Музеј Срба у Хрватској са
Библиотеком успостави као
самостална институција. Кад
ће и како ће се „Просвјетин“
закључак реализовати за сад
не можемо поуздано знати

Ратко Пасарић, публициста:

Већ се годинама осјећа у круговима српских интелектуалаца и уопште у нашим школованим срединама у СРХ престанак јавног дјеловања Музеја Срба у Хрватској. Док је ова институција дјеловала, значила је много. С правом се данас тражи њено успостављање. Без музеја осјећамо се као осакаћени у културном послу. Убјеђен сам да ће се ускоро отворити.

Мирјана Ромчевић, студент:

Сматрам да је потребно да српски народ у Хрватској има свој музеј. Тиме би не само Срби, него и Хрвати и други, могли да упознају једну богату прошлост. То би, несумњиво, придонијело међусобном разумијевању и зближавању.

Козарачко коло

пише: Митар Попара

Под Козаром коло игра,
Окреће се као чигра.
У колу је сва Крајина,
Кордун, Лика и Банија.
Најљепше се коло спрема
Ал' играча свију нема.

Пита мајка испод Гаја:
Гдје су Младен и Шолаја?
Гдје су красне људске слике
Са Крајина и из Лике?
Нема Станка ни „Крнтије“,
Ни Васиља са Баније,
Ни Кондића ни Међаве,
Да с' на чело колу ставе.
Нема Петра, нема Здравка,
Нема многих још првака.

Па Марије и Радојке,
Гдје су дивне те дјевојке,
Обадвије цуре бајне
Ко двије звијезде сјајне,
Да поведу коло ово
Козарачко коло ново?

Са Козаре глас се чује
И свима нам поручује:
Не питајте гдје су они,
То већ знаду милиони:
За свој народ сви су пали
И животе своје дали.
Херојски се за нас бише,
Коло нама оставише.

„ДОБРО ЈЕ, БАР НАМ ПОДИЖЕТЕ НАТАЛИТЕТ У ХРВАТСКОЈ“

БУКОВИЦА ЈУЧЕР И ДАНАС

пише: Бранко Опачић

Буковица је од рата наовамо добила једну једину стамбену зграду у друштвеном власништву и то са свега шест станова. Овај крај с мало мршаве и посне земље, често изложен елементарним непогодама, гонио је људе да иду у печалбу на свих пет континената, да би зарадили оно што нису могли на свом имању. Деценијама је текао тако живот Буковчана, али их је такав живот учио цијенити човјека, да воле друга и пријатеља, а мрзе изабљивача и туђина

Буковица је подручје у сјеверној Далмацији, које се простира на три друштвено-политичке заједнице: општине Книн, Бенковац и Обровац. По сиромаштву краја и изолованости подручја, Буковица је веома карактеристична. Ово подручје обухвата 1468 км². На њему данас живи 73.000 становника, од којих 47.000 чине Срби или 65 одсто, а 26.000 Хрвати или 35 одсто. Становништво живи у 92 насеља, који су по броју становника веома уситњени што је општа карактеристика екстензивног привређивања. На доста великом простору становништво је окупљено у 11.593 домаћинства која у просјеку броје по 7 чланова. Природни прираштај становништва је веома велик.

Наталитет на цијелом подручју расте по стопи од 22 промила. По овом показатељу подручје Буковице спада у највитаљније у Хрватској. Дознавши за овај податак један руководиоца је ускликнуо: „Добро је, бар нам подижете наталитет у Хрватској.“ Међутим, ови крајеви не подижу наталитет само Хрватске већ и наталитет Словеније и Србије. Број становника нагло опада. Ова појава карактеристична

је у многим насељима па чак и у неким средиштима као што су Бенковац и Кистање. Многи становници исељавају се изван граница наше Републике. Становници који су оријентисани на пољопривредну производњу, исељавају се на подручје А.П. Војводине, а индустријски оријентирани у СР Словенију и Београд. Са подручја општине Книн школовање наставља у средњим школама око 1500 ученика. Од овог броја 40 одсто одлази у Марибор, Љубљану и Београд. Општински завод за запошљавање има уговор са предузећима са овог подручја, тако да сваке године 612 ученика одлази а да се више никад не поврате у родни крај тако да они постају нови Београђани, Мариборчани и Љубљанчани. То су дјеца сиромашних родитеља, која не би могла наставити даље школовање те им послодавац осигурава најминималније животне услове. То је типичан примјер кориштења природних сировина од стране развијенијих и моћних да би готов фабрикат повратили, али за скупе паре. Економска емиграција снажно је присутна и у природне гравитационе центре овог подручја као што су: Задар, Шибеник, Сплит и Ријека.

Све ово нам указује на чињеницу да су остали неразјашњени основни проблеми привредног развоја овог подручја као и могућност запошљавања у властитој комуни. Живимо у времену када су присутне силне тежње да се створе услови за повратак наших радника из иностранства. Ова регија је објективно у таквој ситуацији да мора страховати од тих радника, јер не може да запосли све оне који куцају на врата Завода за запошљавање. Просјечна запосленост овог краја износи свега 5 одсто. Има села у којима осим учитеља и лугара не живи нити један запослени. Од преко 73.000 становника запослено је свега нешто око 3200 радника. Ова ситуација је нарочито критична у неким ужим подручјима Буковице. Узмемо нпр. бившу општину Кистање која сада броји 15.000 становника. На овом подручју ради само 200 људи укључујући и просвјетне раднике. Једина производна радна организација је погон загревачког „Јадрана“, који запошљава 50 људи, а ради на нивоу занатске производње. Ово подручје је од рата наовамо добило једну једину стамбену зграду у друштвеном власништву и то са свега 6 станова. Овај крај с мало мршаве и посне земље, често изложен елементарним непогодама, гонио је људе да иду у печалбу на свих пет континената, да би зарадили оно што нису могли на свом имању.

Деценијама је текао тако живот Буковчана, али их је такав живот учио цијенити човјека, да воле друга и пријатеља, а мрзе изабљивача и туђина. Данас с овог подручја ради око 5000 радника у иностранству. Национални доходак је најнижи у СР Хрватској, а износи свега 167.000

старих динара што је далеко испод републичког просјека. Овакав национални доходак Буковицу сврстава сасвим сигурно у један од најсиромашнијих крајева у Југославији. Чињеница да у Буковици живи око 36 одсто неписменог становништва може само да употпуни слику о сиромаштву и заосталости овог краја. Ево неколико података који објелодањују стање у Буковици. На подручју Буковице асфалтирано је само 16 км цесте Обровац – Грачац. Ако узмемо у обзир да и ова цеста захвата само периферни дио Буковице и додирује је само једним својим дијелом, мирне душе можемо тврдити да Буковица нема нити једног метра модернизоване цесте. Саобраћајна валоризација цеста и њихова модернизација ишла је неупоредиво спорије у сјеверној Далмацији него у осталим дијеловима Хрватске. Без отворености овог подручја према својим ужим и ширим центрима нема перспективе да се Буковица извуче из вјековне заосталости. Овим подручјем теку цесте које су значајне не само за Буковицу већ и за цијелу Хрватску. Одјђе истичу да цесте: Грачац – Книн – Сињ, Обровац – Карин и Бенковац – Книн нису ни грачачке ни книнске ни сињске већ Хрватске цесте које повезују јужни са сјеверним дијелом Хрватске.

Буковица је веома карактеристична. Ово подручје обухвата 1468 км². На њему данас живи 73.000 становника, од којих 47.000 чине Срби или 65 одсто, а 26.000 Хрвати или 35 одсто

Једнако значајно за ово подручје и њену отвореност је и цеста Обровац – Жегар – Книн. Прометна валоризација која је била присутна у личкој варијанти аутопута Загреб – Сплит природно би се наставила на подручје сјеверне Далмације и на тај начин прекинула вјечну изолацију јужног од сјеверног дјела Хрватске. Број домаћинстава која су електрифицирана износи само 20 одсто. Овдје треба споменути да ни села која су удаљена по 4–5 км од хидроцентрале нису освјетљена. Да није постојао фонд за развој недовољно развијених крајева ова ситуација би била знатно тежа. Међутим, треба истаћи да ни овдје није ситуација свуда једнака, јер је везано за учешће домаћинстава која имају нешто већу економску моћ са 300.000 старих динара по домаћинству, колико је било потребно за учешће у нисконапонској мрежи. Због тога је врло тешко организовати становништво у електрификацији села, иако има села гдје није освјетљено нити једно домаћинство. На овом подручју сталну здравствену заштиту имају једино мјеста Обровац, Бенковац и Кистање са свега 13 љекара. На једног љекара отпада 5600 пацијената што је испод сваког свјетског нивоа. По селима здравствена заштита се врши само једном седмично.

У највећем броју села потребни услови за обављање здравствене заштите не постоје или су врло слаби. Недостаје амбуланти простор, а постојећи је веома слаб и нефункционалан, тако да је љекара врло тешко задржати да ради у сеоској амбуланти. Фонда за развој недовољно развијених крајева Хрватске сматра да је учioniчки простор Буковице углавном ријешен.

Из ових крајева је 15 одсто становништва активно учествовало на страни покрета отпора, а од тога је сваки други пао за слободу

Међутим, други пратећи објекти као што су гимнастичке сале за наставу тјелесног васпитања, кабинети, практикуми или нису изграђени или су веома слабо опремљени. Са рјешавањем школског простора није се рјешавао стамбени проблем просвјетних радника. Од 540 просвјетних радника стамбено питање има ријешено само 20 просвјетних радника. Има људи који живе са супругом и дјететом на 16м². Остали станују у сеоским кућама и неповољним условима. Од укупног броја домаћинстава питком водом из цјевовода снабдјевају се једино мјеста: Обровац, Бенковац и Кистање. Остало становништво се снабдјева из индивидуалних често недовољно хигијенских цистерни или из јавних које имају воде по 6 мјесеци. Остало вријеме становништво вози воду из центара који су удаљени и по 20 км. Из ових података је видљиво колико је Буковица неразвијен крај. Овај крај вапи за бржом и ефикаснијом помоћи, тражећи од друштва онакав третман какав је имао и у свијетлим тренутцима НОБ-а, и обнове наше земље. Из ових крајева је 15 одсто активно учествовало на страни покрета отпора, а од тога је сваки други пао за слободу. Буковица је рађала и рађа јунаке социјалистичке изградње, али тражи могућност свог властитог развоја и пробој из заосталости, према већем стандарду и добробити свог становништва.

ЛИЧНА КАРТА БУКОВИЦЕ

Површина: 1.468 км²

Број становника: 73.000

Национална припадност:

Срби 47.000 – 65 %

Хрвати 26.000 – 35%

Национални доходак: 167.000

Број неписмених: 26.280 – 36 %

Број лијечника: 13

Болничких кр.: -

Учесници рата: 11.000

НАЦИЈА И ЕКОНОМИЈА

СТАЉИНИСТИЧКИ МИТ О СИМИ МАРКОВИЋУ

пише: **Мића Милић***

**Данас дело Симе Марковића
под теретом стаљинистичке
„правде“, лежи покривено
велом заборавља. Његово име
не носе ни школе, иако је писао
уџбенике математике; ни
домови културе, иако је написао
подоста књига и есеја**

Послератне генерације не знају за Симу Марковића, једног од најзначајнијих оснивача и секретара, теоретичара КПЈ, убијеног у познатим Стаљиновим чисткама, када је ликвидиран скоро и цео централни комитет КПЈ. Његов организациони рад и теоријско стварање нестало је у мраку стаљинистичке осуде, његова мисао била је несретна свест екскомуницираних и на смрт осуђених у комунистичком покрету. Данас, његово дело, под теретом стаљинистичке „правде“, лежи покривено велом заборавља. Његово име не носе ни школе, иако је писао уџбенике математике; ни домови културе, иако је написао подоста књига и есеја; ни казнено-поправни заводи за малолетне, иако је био секретар КПЈ комуниста — робијаш, а не франковац; а о улицама и булеварима да и не говоримо.

Тако је то било док дискусија о уставним амандманима није у Хрватској изабацила, као свој аргумент, стари стаљинистички мит о Сими Марковићу.

Први се јавио Мико Трипало, одломцима великог ауторизованог говора: „Аргументирано треба да износимо своја мишљења јер су снажна по томе што су израз радничке класе и НАРОДА КОМЕ ПРИПАДАМО“/Вјесник, 15. II 1971./ Наравно да би се сви марксисти преврнули у гробу када би чули Мика Трипала, лидера Хрватске КП, како снага аргумената зависи од НАЦИОНАЛНЕ ПРИПАДНОСТИ. Али,

то Трипалу није сметало, да своју офензиву настави и да, ускоро/30. III 1971. у Вјеснику/, допише још један историјски прилог борби са уставне амандмане, како би том приликом, дефинитивно уобличио своју теоријску и политичко-историјску аргументацију. Но, 17. IV 1971. сведоци смо нове офанзиве /Вјесник, говор одржан у Сињу Слободна Далмација, приступна беседа на отварању трибине „Слободна Далмација“ одржана 14. IV 1971. у Сплиту/. И на крају завршио са београдским студентима: „Парола, београдских студената “прво класно, па онда национално“ није тачна јер нема решавања класног питања, без потпуне равноправности свих народа и народности у Југославији. Са таквом паролом, нагласио је Трипало, Партија се разрачунава још од 1924. године у време Симе Марковића“./Борба, 20. IX 1971./

Тако је Сима Марковић добио код Мика Трипала значај шлагера сезоне по КЛАСНО-НАЦИОНАЛНО. Сима Марковић добио је значај оснивача реакционарне политике по националном питању КПЈ, тако да је значај његове ликвидације постао стратегијско питање уједињених хрватских лидера данас.

Тако, да смо одмах добили и коаутора, Петра Шегедина са СУДБИНОМ У ФОРУМУ ЈУГОСЛАВЕНСКЕ АКАДЕМИЈЕ ЗНАНОСТИ И УМЈЕТНОСТИ. Иронија СУДБИНЕ или судбина ИРОНИЈЕ, у сваком случају : чист апсурд.

Иначе, Шегедин датира месец рујан као време стварања свога есеја или филозофије опредељења. Но, како се у есеју налази и : „Тко се у Хрватској од хрватских комуниста усудио говорити о нацији и државности тако како се усудио изјаснити Крсте Црвенковски, а како изјава Крсте Црвенковског није у рују, тј. септембру, већ 25. студената, тј. новембра, то не можемо да поклонимо поверење Шегедину, како ин има примат у ауторству, сем ако није имао неки ДОГОВОР са Крстом Црвенковским, те његов наступ у Загребу не третира као ХИСТОРИЈСКУ ПРЕДСТАВУ У СОПСТВЕНОЈ РЕЖИЈИ.

Зато, бићемо формалисти, има реч Мико Трипало: „Држим да је унитаризам у овоме нашао своју, да је тако назовемо, материјалну основу, али да он, на жалост вуче коријене из идејног континуитета што се у нашој Партији одржао низ година после стварања старе Југославије. Национално питање се потцењивало, сматрало се да је то тактичко питање, питање укорјењивања Комунистичке партије у одређену нацију, или чак да је национално питање ствар буржоазије, а да је пролетаријат заинтересиран искључиво за такозвано чисто класно питање.

Видите, жалосно је да ове тезе Симе Марковића и десне фракције у Партији и данас имају своје поклонице. Јер, како да се протумачи то што се и у садашњој дискусији, па чак и у нас, у Хрватској протурала теза да би комунисти требали мање говорити о националном, а више о економским проблемима, да међу радним људима нема националних проблема, већ да се они јављају само међу политичарима и интелектуалцима.

...Апсолутно точно. Само морате водити рачуна о томе да су те грађанске идеје и у старој Југославији имале велики утицај на комунистички покрет, па да је руководство Комунистичке партије Југославије врло дуго понављало, што се међунационалних односа тиче, паролe интегралног југославенства великосрпске буржоазије и буржоазије неких других југословенских народа, па и знатног дијела хрватске буржоазије". /Вјесник, 30. III 1971./

**Сима Марковић добио
је значај оснивача
реакционарне политике
по националном питању
КПЈ, тако да је значај
његове ликвидације
постао стратегијско
питање уједињених
хрватских лидера данас**

Ову категоричност Мика Трипала, Грамши би третирао као партијску и националну бахатости, зато ћемо ту бахатост заменити чињеницама, јер како Грамши каже: „Без даљњег треба посумњати у озбиљност човека који конкретне чињенице замењује бахатошћу, или од бахатости прави политику“. Зато, погледајмо какве везе има Мико Трипало са чињеницама:

Да је руководство КПЈ дуго понављало, што се међунационалних односа тиче, паролe великосрпске буржоазије и осталих југовићких буржоазија. Што ће рећи, да су то биле само БУРЖОАСКЕ ИДЕЈЕ, нарочито великосрпске, како би рекао Ј. В. Стаљин. Зато, да бисмо ту лаж Мика Трипала прекинули, ево мало историјских докумената Хрватског СОЦИЈАЛИСТИЧКОГ ПОКРЕТА:

РЕЗОЛУЦИЈА ХРВАТСКЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ СТРАНКЕ Загреб, 1. маја 1918.

....Праведни и трајни мир пак сматра могућим само онда, кад буде потпуно удовољено природним и оправданим тежњама свакога појединога народа, да себи осигура потпуну националну слободу, независност и суверенитет, а осигурање пак овакве слободе, независности и суверенитета, држе сакупљени, да је према данашњем ступњу развитка људског друштва најиздашније пружено само у потпуно слободним, независним и сувереним националним државама, тј. у државама с територијално-етнографским границама сваке поједине нације. Према томе пролетаријат Хрватске и Славоније, доследно одлукама ранијих националних конгреса, а нарочито Југословенске социјал. конференције у Београду и Љубљани, стоји на становишту, да су

Словенци, Хрвати и Срби један јединствен народ, па да и за њих према томе иду сви атрибути једног народа, а нарочито према томе постоји и неутањиво право, да тај народ себи уреди, слободну и независну државу. Овај природни и оправдани захтев свога народа сматра и пролетаријат ове земље актуелним, па стога захтијева да будући свјетски мир буде утемељен како на слободи свију, тако и на слободи троименог народа...

Ове речи резолуције довољан су доказ, и без Резолуције социјалдемократске конференције Хрвата и Словенаца од 6. октобра 1918., ако и резолуције Српске социјалдемократије, да су и представници социјализма делили опште мишљење свога времена, о троименом народу и да та теорија није била само својим буржоазијама, нарочито великосрпске, већ општи став свих народа, као и радничке класе, осим франковачке групе. Југославија је за социјалистички покрет била историјски интерес и народа и радничке класе. Или, да се послужимо речима Августа Цесарца, хрватског комунисте: „За свакога марксиста је, па и за оне којима је марксизам само фирма, изван сваке сумње, да је постанак Југославије као државе завршетак једне дуге етапе наше буржоаске револуције; то је једно, а друго да почетак нове етапе значи прогрес спрам времена кад је над нашом буржоазијом, пролетаријатом и уопће народом владао аустроугарски, односно /на Србију утицајући/ руски империјализам. Доста је споменути да су и Маркс и Енгелс прогресом својевремено сматрали уједињење Немачке“. /Национално питање и наши задатци. „Борба“, 1923. Загреб/

Југославију као историјски интерес, народа и радничке класе, толико је дубоко прожимао социјалистички покрет Хрватске, да је чак, као основни узрок, довео до расцепа социјалистичког покрета Југославије. То је био први сукоб на линији КЛАСНО-НАЦИОНАЛНО, и данас тако свакодневно присутан у Хрватској, зато ево мало истинске трагедије, у лице Витомира Кораћа, лидера Хрватске социјалдемократије: „За мене, и за сваког човека за бољшевизам у нашој земљи фатални ЖИВКО /ТОПАЛОВИЋ/ носи исту толику политичку одговорност као и др. Сима Марковић и Павле Павловић. А можда и већу, јер су ова двојица радили по свом УВЕРЕЊУ, док је Живко радио из чистог политичког штреберства, из политичког неваљалства...

Ми смо знали да се читава Хрватска и Славонија налази у једном пожару, у АНАРХИЈИ, да се са запада и југа ваљале разбијене аустроугарске трупе, за којима је узастопце ишла ТАЛИЈАНСКА ВОЈСКА И ОКУПИРАЛА ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ТЕРИТОРИЈЕ. Што се могло чинити тада? Без сумње само једно: држати код куће по могућности ред и дисциплину, а што пре разоружати, демобилисати и отпремити кући разбијене аустријске трупе, код куће организовати власт.... а од српских војника заробљеника и официра који су се нашли при руци, и који су у Загреб притицали из разних заробљеничких логора. Наравно, Веће је на брзу руку организовало „српску војску“ и послало је на Ријеку, Сушак и Љубљану, да с једне стране маркира према Талијанима „савезничке трупе“, а с друге стране да у разбијену аустријску гомилу улије респект према власти Народног Већа. И успело је све поприлично глатко. Очуван је ред, заустављена је талијанска војска, добијена је веза са Србијом и коначно је проглашено народно уједињење.

Јест, али расцеп и деморалисани пролетаријат! — кличе фатални Живко. ЈЕСТ РАСЦЕПАН И ДЕМОРАЛИСАН, али не ради нашег, већ ради БОЉШЕВИЧКОГ РАДА, који су у оном часу хтели стварати совјете и у заједници са Радићем и црножутим елементима проглашавати Независну Хрватску републику. Зар смо смели, зар смо могли на то пристати само зато, да не цепамо пролетаријат.“

Из овог мало дужег цитата из „Социјалдемократи или центрумаши“, књиге Витомира Кораћа види се, да је у историји радничког покрета већ једаред ОСТВАРЕНА ПОТПУНА СИНТЕЗА КЛАСНОГ И НАЦИОНАЛНОГ. Витомир Кораћ ушао је у „савезну“ владу Краљевине СХС, а Божићар Аџија у републику. Раднички покрет поцепао се и добио ново крило, КОМУНИСТИЧКО, чији је основни критеријум био СВЕТСКА КОМУНИСТИЧКА РЕВОЛУЦИЈА; и како је југословенски комунистички покрет, као свој програм, прихватио принцип светске револуције, а већ први конгрес Комунистичке интернационале заузео негативан став према стварању Југославије негирајући југословенским народима право на буржоаску револуцију, тј. на решење проблема југ. Народа у оквирима Југославије, те се цела трагична историја КПЈ, све до 1953. врти у том кругу разбијања Југославије.

Ево како то изгледа: „.... У вазалним и од стране Антанте новооснованим државама (Чехословачка, Југословенска држава, а овамо спада Пољска, Финска и друге), политика савезничког империјализма усмерена је на то да би, ослањајући се на владајуће класе и социјалнационалисте, створили центре национално-контрареволуционарног покрета. Ти покрети треба да буду управљени против побеђених, треба да узајамном борбом уравнотеже снаге новооснованих држава и да и држе у потчињености према Антанти, треба да служе као кочница револуционарног покрета који се развија у крилу нових „националних“ република и, најзад, треба да створи белогардијске кадрове за борбу против међународне револуције, а нарочито против руске револуције“ /Први конгрес комунистичке интернационале 1919. „Рад“, Београд, 1953., стр. 242/

Југословенски комунисти одбацили су такву политику КИ и на свом ИИ конгресу у Уковару 1920. изјавили: „КПЈ ће остати и даље на бранику идеје националног јединства и равноправности свију националности у земљи“. Или, како каже Цесарец 1923.: Југословенски комунисти остају при одлуци о стварању Југославије као прогресивном чину; и како је прошао медени мјесец буржоазије, како то каже Сима Марковић, то југословенски комунисти покрећу проблем решавања националног питања у Југославији 1923.

Ево тих „унитаристичких“ погледа на национално питање, како то тврди Мико Трипало, писаних, од стране секретара КПЈ Симе Марковића, на робији у Пожаревцу, гђе је одробијао 1923. и 14., после повратка са ИИИ конгреса Комунистичке Интернационале, када је и изабран за члана њеног Извршног комитета.

„Радничка класа Југославије захтева да се уставно питање реши на бази СЛОБОДНОГ СПОРАЗУМА између Срба, Хрвата и Словенаца као потпуно РАВНОПРАВНИХ фактора. Јер је споразум уопште један двострани акт који има само онда смисла ако су обе стране равноправне. Идеја споразума предпоставља, према томе и ПРАВО

НА НЕСПОРАЗУМ. И зато радничка класа захтева, да се евентуални неспоразум не би изметнуо у насиље једне стране над другом, да се обема странама загарантује пуно право самоопредељења, тј. право на образовање самосталне државе. Признање пуног права самоопредељења, дакле и право на отцепљење од данашње државе, предпоставља ПРВИ И ОСНОВНИ услов за ДОБРОВОЉНИ СПОРАЗУМ између Срба, Хрвата и Словенаца. Без признања тога права Хрватима и Словенцима од стране Срба, идеја споразума нема никаквог смисла, постаје обична ХИПОКРИЗИЈА, коју треба немилосрдно изобличити... Радничка класа захтева, даље, да и у случају постигнутог споразума и у питању евентуалног отцепљења ДЕФИНИТИВНУ одлуку доноси УВЕК ДОТИЧНИ НАРОД ПУТЕМ СЛОБОДНОГ ПЛЕБИСЦИТА. Ето, под тим условима покрајинске аутономије представљају најбоље решење уставног питања. Централни парламент, из којег би проистичала централна влада, задржао би само оне послове који су заједнички свим нацијама и које се тичу државе као целине, као на пример: спољна политика, организација државне одбране, царинска и трговинска политика, главна саобраћајна средства, грађански и кривично право, политичке слободе (слобода штампе, збора, право коалиције), општи принципи пореске, социјалне, просветне политике, итд. Сви остали многобројни послови из простране области националног, економског и културног живота, припали би покрајинским парламентима, али се у њима концентрише и централна власт на територији дотичне покрајине, све чиновнике у свакој покрајини (у области своје компетенције) или поставља покрајинска влада или их народ директно бира. Принцип самоуправе спроводи се и кроз ниже административне јединице, јер је дугогодишње искуство у потпуности потврдило познате НИЕБУХР-ов ријечи: да СЛОБОДА ВИШЕ ПОЧИВА НА УПРАВИ НЕГО НА УСТАВУ. Народу треба осигурати што непосреднији утицај на избор чиновника с којима посведневно долази у додир; то је најбољи пут ка се дође до добре управе.

За разграничење појединих аутономних области мора се истаћи као НАЈВИШИ ЗАКОН : народна воља и национални и економски и културни интереси целокупног становништва.

То су основне линије за решење уставног питања које би створиле све потребне услове за национални МИР у земљи и омогућили НАЈПУНИЈИ РАЗВИТАК РЕВОЛУЦИОНАРНЕ КЛАСНЕ БОРБЕ ЗА СОЦИЈАЛИЗАМ. (Овакво државно уређење могло би се најзгодније назвати УНИТАРНО-АУТОНОМИСТИЧКИ, и ако се са гледишта разних правних теоретичара може звати и ФЕДЕРАЛИСТИЧКО И ДЕМОКРАТСКО-ЦЕНТРАЛИСТИЧКО. За нас су, наравно, правне ЕТИКЕТЕ споредна ствар, главна је САДРЖИНА.). све подвукао Сима Марковић. „Уставно питање и радничка класа Југославије“, Београд, 1923.

Како се из овом мало дужег цитата Симе Марковића види, и он је остао при одлуци да је ЈУГОСЛАВИЈА ИСТОРИЈСКИ ИНТЕРЕС НАРОДА ЈУГОСЛАВИЈЕ И РАДНИЧКЕ КЛАСЕ, ДА ЈЕ НЕ ТРЕБА РАЗБИЈАТИ, И ДА НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ ТРЕБА ДЕМОКРАТСКИ РЕШИТИ У ЊЕНИМ ОКВИРИМА.

Према томе, тврђе Мика Трипала о унитаризму Симе Марковића, да је потцењивао национално питање, или да га је чак схватио као ствар буржоазије, припадају сфери СТАЉИНИСТИЧКОГ

ПРАЗНОСЛОВЉА које живи у нашем друштву по принципу лењости, или пак, што је то стаљинистичко празнословље постало карактерна структура.

Наравно да је ЕВОЛУЦИЈА СССР-а дала печат целом том трагичном развоју: Кронштат 1921. економска криза коју је проживљавао, НЕП, борба за власт која је довела до Стаљинове оријенталне деспотије и азијатског начина производње; све то ударило је печат на цео комунистички покрет. Прво је Лењин у тој КРИЗИ прокламовао 1921., уместо светску револуцију: КОЕГЗИСТЕНЦИЈУ, тако да од тада светски комунистички покрет добија УЛОГУ ВАТРОГАСЦА УНУТРАШЊИХ ПРОБЛЕМА СССР-а. Зиновљеви наступи 1923. отворили су пут за сарадњу, односно, како он каже да се користе националистичким покретима, тако да су многи комунисти и партије постали и њихови заробљеници. Сам Стаљин постоје Хитлеров савезник у комадању Пољске. Тако су и настали, у том процесу, познати Стаљинови наступи 1925. на проширеном пленуму Извршног комитета Комунистичке Интернационале, који су преломни у ликвидацији било какве равноправне сарадње југословенских комуниста са КИ. Тада је наметнута СЕКТАШКА НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКА КПЈ о разбијању ЈУГОСЛАВИЈЕ, чији је тријумф ИВ КОНГРЕС КПЈ 1928. И да није било ВЕЛИКОГ СТАЉИНОВОГ ПОРАЗА, доласком на власт, Коминтерна не би 1935. изменила свој став, о разбијању Југославије и пристала на решења националног питања у њеним оквирима.

Наравно, таквом развоју комунистичког покрета пружан је отпор, како у СССР, тако и у свим комунистичким партијама, па и у нашој. Процес претварања револуционарног покрета у ауторитаран, био је болан. Техника владања надоместила је принципе револуционарна КП. Тако су и створени МИТОВИ СТАЉИНИСТИЧКИ грешке, греха; издаје, издајника.

Јер Сима Марковић је после пленума 1925. (пошто је издржао двогодишњу робију), на ИИИ конгресу КПЈ опет изабран за секретара КПЈ. Тек, кад је борба за власт у СССР 1927. добила Шекспировске размере, Стаљин га је, у припреми за ликвидацију Бухарина, скинуо 1928., и то на стаљинистички начин: кад је кренуо са групом 1928. у Москву, предали су их аустријској полицији. Тако да је Стаљин могао слободно да ИЗЈАВИ на Бухариновом пленуму 1929., а поводом

дискусије око Лењиновог тестаментa: „Ја јесам груб, али противу класног непријатеља“. Тако да ни Лењин није више поштеђен, јет и њему је импутирано да не зна шта је класни непријатељ. Тако да, од 1928., Сима Марковић, од секретара КПЈ постаје СТАЉИНИСТИЧКИ МИТ, његово име и презиме добијају значај АЛИБИЈА У СЛУЖБУ ЗА СТАЉИНИЗАЦИЈУ КПА, коју је у то време тако ригорозно спроводило и Горкићево руководство до средине 1937. што му наравно ништа није помогло, и ако је био безгранични стаљиниста, да га Стаљин, као секретара КПЈ 1937. пошаље у Сибир са Симом Марковићем: иако је једини написао књигу противу Симе Марковића.

Па, да видимо још у чему се Мико Трипало ДАНАС, ПРИНЦИПИЈЕЛНО не слаже са Симом Марковићем: О природи и корену унитаризма.

Ево открића Мика Трипала: Други разлог налазим у томе што су наши погледи на национално питање у току рата и непосредно после њега били далеко чистији него десетак-петнаестак година касније. Када кажем ми, мислим на Комунистичку партију. Наиме, под утицајем административно-централистичког система, у процесу бирократизације нашег друштва дошло је, могао бих рећи, до одступања од неких битних ставова према међународним односима у нашој земљи, ставовима који су били заједнички за вријеме народоослободилачке борбе. На основи централизма и бирократизације израсла је идеологија унитаризма“ /Вјесник, 30. III 1971./ по Мику Трипалу, коријени унитаризма произлазе из идејног континуитета и досежу до Симе Марковића.

Наравно да цела та прича Мика Трипала о унитаризму и његовим коренима, има свој реалан значај и смисао, и није пуко политичко празнословље. Цела та прича, о решеном националном питању Срба у Хрватској за време НОБ-а, и све то у светлости уставних промена, односно, стварања републичке државности, говори само о Мику Трипалу, и о томе како он замишља и покушава да оствари национална права СРБА у Хрватској. Па, пошто је очигледно да се он, како каже, прави луд или фолира историју, ево мало историјског сећања Мику Трипалу и његовим „ЛЕВИМ“ истомишљеницима, како би се подсетили на новију историју унитаризма. То су банални подаци о националном саставу неких ХРВАТСКИХ ПАРТИЗАНСКИХ ЈЕДИНИЦА:

ВОЈНА ФОРМАЦИЈА	ДАТУМ	СРБИ	ХРВАТИ	МУСЛИМАНИ	ИЗВОР: ЗБОРНИК ДОКУМЕНАТА НОРЈ
I ЛИЧКИ НО ПАРТИЗАНСКИ ОДРЕД	2. XII 1942.	850	7	1	ТОМ V, КЊ. 30, СТР. 540
I МОУ БРИГАДА ХРВАТСКЕ	17. XI 1942.	1022	25	/	ТОМ V, КЊ. 30, СТР. 518
VII ДИВИЗИЈА ХРВАТског КОРПУСА	3. XII 1942.	1768	48	/	ТОМ V, КЊ. 30, СТР. 542
СЛАВОНСКА ГРУПА	7. X 1942.	1780	149	/	ТОМ V, КЊ. 8, СТР. 73
I СЛАВОНСКА БРИГАДА	(НА ДАН ОСНИВАЊА) 16. X 1942.	846	79	/	ТОМ V, КЊ. 8, СТР. 198
ЛИЧКА ГРУПА ОДРЕДА	12. VIII 1942.	1724	80	/	ТОМ V, КЊ. 30, СТР. 280

Ове цифре, саме по себи показују природу решавања националног питања Срба за време рата у Хрватској. Основни критеријум био је у идеолошком смислу стварно УНИТАРИСТИЧКИ, али не унитаристички у националном смислу, већ у смислу УНИТАРИЗМА РЕВОЛУЦИЈЕ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ. Комунистичка Интернационала распуштена је тек 1943., а КПЈ је била члан све до њеног распуштања. Зато је УНИТАРИЗАМ РЕВОЛУЦИЈЕ који је КПЈ још 1919. прихватила, стриктно спроведен за време рата у Хрватској. Партизанске јединице, састављене од Срба, носиле су називе: И Хрватска НОУ бригада, ХРВАТСКИ КОРПУС, и то у ситуацији најстрашнијег ГЕНОЦИДА над СРПСКИМ народом, који људски ум не може да осведочи. У историји људске цивилизације такав пример људскости, какав је показао СРПСКИ народ – НЕ ПОСТОЈИ. Да док се врши најстрашнији геноцид над њим, он носи национално име својих целата, како би у име БУДУЋНОСТИ СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ, превазишао средњовековну мржњу, мрак и геноцид.

Тај унитаризам револуције, извршио је и функцију: КОМУНИСТИЧКЕ СОЛИДАРНОСТИ. СРПСКЕ ЈЕДИНИЦЕ под ХРВАТСКИМ називима, извршиле су мисију укоренивања комунистичке партије у ХРВАТСКИМ масама, укоренивале социјалистичку револуцију у Хрватској, спирајући истовремено својом КРВЉУ, као Хрватске јединице, велику ЉАГУ КОЈУ ЈЕ УСТАШКИ ГЕНОЦИД над српским народом, бацио на ХРВАТСКИ НАРОД. Зато нека Мико Трипало остави на миру кости Симе Марковића да у СИБИРСКОЈ гробници (ако већ нису) на миру иструну. А за грехе УНИТАРИЗМА данас нека потражи корене унитаризма у самом карактеру ЛЕЊИНИСТИЧКЕ партије, каква је наша била. Демократски централизам код нас је ЛИКВИДИРАН БИРАЊЕМ савезних партијских органа ПО ПАРИТЕТУ, чиме је ликвидирана сувереност партијског чланства, да је она носилац формулације ПРОГРАМА И ПОЛИТИКЕ, као и избора опозива руководства, чиме је СКЈ, из савеза чланова претворен у конфедерацију. Што није ни мало изменило њен ауторитаран карактер, који је морао да дође у сукоб са СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ САМОУПРАВЉАЊЕМ, јер то су две сасвим различите карактерне структуре. Тако, да разрешење наше друштвене и економске кризе зависи од превазилажења таквих противречности: Да се ОЛИГАРХИЈСКИ тип партије, претвори у самоуправни тип. Тако да партијско чланство буде носилац суверенитета, да би нашу десетогодишњу кризу са прекидима разрешило. Изабрало ново руководство, завело одговорност, да Председник РЕПУБЛИКЕ, који је истовремено и председник СФРЈ, а који даје мандат председнику владе, сноси одговорност за ту владу, јер она и његов избор. Према томе, у САМОУПРАВЉАЧКОМ СОЦИЈАЛИЗМУ, одговорност, у случају неуспеха владе, морају да деле и ПРЕДСЕДНИК РЕПУБЛИКЕ (КОЈИ ДАЈЕ МАНДАТ) И ВАЛДА. И да у случају неуспеха владе, ЗАЈЕДНИЧКИ ПОДНЕСУ ОСТАВКУ. Само тако може да се ликвидира унитаризам, да социјалистичко самоуправљање буде стварност, а не теорија.

А, како после свега Мико Трипало решава национално питање Срба у Хрватској, може да нам покаже његова порука Србима у Госпићу: „Шовинизам, клерикализам и десне снаге увек су хрватском народу тешко штетиле. Исто су значиле су за српски народ у Хрватској оне снаге које су говориле Србима да се окрену на исток“. /Вјесник, 14. IV 1971./

Како изгледа, по развију догађаја, ускоро ће српски народ сносити историјску одговорност за јасеновачки геноцид који је извршен над њим. Јер, брисање УСТАШКОГ ГЕНОЦИДА, из историјске свести хрватског народа, како то Мико Трипало ради у Госпићу, очигледно братство и јединство са Шегедином; толико се прожимају, да је већ све теже разликовати их. Једини још Мико Трипало има КЛАСНИ ИДЕОЛОШКИ ФОЛКЛОР, чију „СОЦИЈАЛИСТИЧКУ ДУБИНУ“ може да дочара овај, у лету узети, бисер из приступне беседе у Сплиту: „У осталом, између савезног и републичког етатизма постоји једна битна разлика. Наиме, савезни етатизам у себи садржава не само, да тако кажемо, класну компоненту, него и компоненту, да се тако изразим, националне равноправности и евентуалне тежње за националном хегемонијом, док је републички етатизам од тога ослобођен и своди се на решавање класног проблема. А како се нпр. Хрватска бити организирана, на самоуправни или етатистички начин, не може нико решавати извана, то ће ријешити комунисти и радни људи у свакој републици“. /С. Далмација, 17. IV 1971./

Овом идеолошком фолклору Мика Трипала нису потребни ни социјалистички коментари, ни фусноте о економском положају, рецимо општина са српском већином у СРХ, које је могуће наћи у сваком статистичком календару. Зато, позивање на револуцију код Мика Трипала има искључиво значај АЛИБИЈА, јер један сасвим други садржај, као што је социјализам, подводи се, тј. редуцира се на садржај републичке националне државе, а за што је чак позвао у помоћ послератне стаљинистичке совјетске правне уџбенике, што је очигледно, да и њима припада, јер цео тај процес који жели да себи намакне привид продубљење СОЦИЈАЛИСТИЧКЕ РЕВОЛУЦИЈЕ, није ништа друго до националистичка регресија која ликвидира самоуправни социјализам, тако да тај националистички идеолошки фолклор, већ давно знан на овим меридијанима, добија тежину трагикомедије историјског значаја. Јер, како каже Ђуро Кладин: „За политичко расположење веома је значајно да ли ће се у нашим „структурама“ Матица хрватска (на неким еминентно политичким скуповима) појављивати као равноправан партнер ЦК СК ХРВАТСКЕ.“ /„Политика“, 20. IV 1971./

Према томе, поставља се стари проблем, проблем односа снага, ко ће кога. Из наше историје познато је да су УСТАШЕ прогутале Мачекову партију, КО разне грађанске групе, а како историјски развој није почео с нама, неће се ни завршити с нама, тако да трагикомична игра савезника опет ће се разрешавати. Јер, очигледна је данас после Х сједнице легална националистичка ренесанса у Хрватској. Из свакодневних дискусија, које наша штампа преноси, око проблема националног питања у Хрватској, а као и цела та кампања на Симу Марковића, показују колико је постало актуелно: ДЕМОКРАТСКО, СОЦИЈАЛИСТИЧКО решење проблема националног питања, онако како га је Сима Марковић још 1923. из пожаревачке робијашнице, предлагао. Тај дубоко марксистички карактер решења социјалистичке федерације, није могло да прихвати стаљинизовано руководство КПЈ. Оно је и прихватило 1946. стаљинистички олигархијски принцип президијума, које ликвидира, своди на формалност самоуправљање на нивоу Југославије као целине. Тако, да се тек данас, покушавају да

разреше те велике противречности нашега друштва, прихватањем ставова Симе Марковића из 1923 по дубини федерације, како је он предложио; али се не прихвата демократско, социјалистичко самоуправно доношење одлуке, тј. РЕФЕРЕНДУМА. Јер, по Сими Марковићу, као и по свим марксистима, све ДЕФИНИТИВНЕ ОДЛУКЕ ТАКО ПРИНЦИПИЈЕЛНОГ ЗНАЧАЈА, без обзира на НАГОДБУ ФОРУМА И НАЦИОНАНИЈ ПРЕДСТАВНИКА, доноси дотични народ путем слободног Плебисцита. Тако, да повратак ПРЕЗИДИЈУМУ из 1946. значи само олигархијско анулирање система социјалистичког самоуправљања.

И други принципијелан став, који представља Сима Марковић, без

чијег решења НЕ МОЖЕ ДА ПОСТОЈИ НИ ЈЕДНО РЕШЕЊЕ НИ ДОГОВОР, а то је, како Сима Марковић каже: „За резграничење појединих аутономних области /ТО ЗНАЧИ ДАНАС РЕПУБЛИКА/ мора се истаћи као НАЈВИШИ ЗАКОН: НАРОДНА ВОЉА, ИЗРАЖЕНА СЛОБОДНИМ ПЛЕБИСЦИТОМ. Према томе, националне државе републике могу се само тако створити. То је унверзални принцип, који важи за све, па и за СРПСКИ НАРОД У ХРВАТскоЈ. Према томе, он има ПРАВО САМООПРЕДЕЉЕЊА, да бира, дали ће живети у СР ХРВАТскоЈ или у СРБХ. А, да то постоји као реалан проблем нека вам каже ПОПИС СТАНОВНИШТВА ЈУГОСЛАВИЈЕ 1961., књига 6:

ГРАД /ОПШТИНА	СРБИ	ХРВАТИ
ДОЊИ ЛАПАЦ	6 148	202
ПЛИТВИЧКА ЈЕЗЕРА	2 174	1 734
ГРАЧАЦ	13 607	3 736
СРБ	4 107	72
КОРЕНИЦА	6 097	744
ВРХОВИНЕ	5 100	242
КРЊАК	8 565	214
ВОЈНИЋ	10 133	299
ВРГИН МОСТ	11 584	340
ДРЕЖНИЦА	2 272	54
УДБИНА	5 297	1 035
СКАКАВАЦ	5 363	3 934
ТОПУСКО	5 362	3 170
ОКУЧАНИ	9 607	4 820
ПЛАШКИ	6 297	1 921
ДВОР	19 185	2 060
ГЛИНА	18 388	9158
СУЊА	11 807	10 781
БЕНКОВАЦ	14 427	10 781
ОБРОВАЦ	8 223	4 891
КИСТАЊЕ	12 250	450
СМИЛЧИЋ	4 514	377
КНИН	27 296	3 465

Поред набројаних општина са српском већином и 210 670 СРБА становника СЛАВОНИЈЕ имају право на АУТОНОМНУ ПОКРАЈИНУ у СЛАВОНИЈИ, као облик ЗАШТИТЕ својих националних права. Без овакве могућности није могуће решење које би било СОЦИЈАЛИСТИЧКО. Према

томе, УСТАВНЕ АМАНДМАНЕ ТРЕБА ДО КРАЈА ДОВЕСТИ, НЕ СТАТИ НА ПОЛА ПУТА И ТАКО ИХ ПРЕТВОРИТИ У НАЦИОНАЛИСТИЧКУ КОНЦЕСИЈУ И ДОГОВОР.

**МЕБУ ЗЛИМ ЉУДИМА МОГУЋ
ЈЕ САМО СИЛОВИТ ОРТАКЛУК**

НАТПОЛИТИЧКО РАЗМАТРАЊЕ ХРВАТСКОСРПСКИХ ОДНОСА

пише: **Милица С. БОГДАНОВИЋ (Београд)***

Срби су несавршени, грешни људи. И зацело су се гдекоји Срби огрешили о гдекоје Хрвате, и политички и приватно. Али никад се они нису ни на који начин масовно искаљивали на Хрватима, српски „усташа“, то јест хрватождер по идеологији и по пракси уопште не постоји. Своје зло Срби искаљују обично између себе, и приватно и политички

Раздори између народности не могу се истински лечити политиком, све кад би ова била много поштенија и праведнија него што редовно јест. Ни привредне и техничке мере ту не могу битно помоћ. Право исцељивање ту долази само од људи разумне, храбре добре воље, без предрасуда, познавалаца прилика, и то таквих људи с обе стране.

Пре много година један је београдски гимназијски професор изазвао буру одушевљеног смеха у разреду, кад је на питање једног ђака (који му је хтео скратити време за испитивање) зашто ној у опасности тура главу у песак одговорио: „Зато што има глупана који то верују.“

Немојмо бити тако подживотињски глупи као тај измишљени ној. Признајмо да су односи између Срба и Хрвата сада растрованији него пре више од стотину година. Тада се искрено ишло ка братству, сада се од њега удаљујемо. Антагонизам између Хрвата и Срба не личи на онај

између Срба и Бугара, Руса и Пољака, Шкота, Велшана, Ираца и Енглезе, Баска и Шпанаца. Антрополошки између разних племена српских и хрватских нема већих разлика него што су оне између разних племена немачких, француских, италијанских. Никад није било ратова између Срба и Хрвата, и језик је исти, ма шта се сад тенденциозно ситничаво лупетало.

На сваком већем језичком подручју има наречја. Састану ли се три Хрвата: штокавац, кајкавац, чакавац, од којих сваки зна само своје наречје, они се међусобно неће разумети, иако су сва тројица Хрвати. У севернонемачком говору штошта личи више на енглески него на немачки. Швајцарци се много поносе припадношћу хелветској конфедерацији, али швајцарског језика нема и не може бити, него се тамо говори немачки, француски, италијански и реторомански. Суперсила САД свој језик и данас зове енглеским, иако је настала одметањем од Енглеске.

Човек се готово стида за неке наше стручњаке што се сад из петних жила натежу, једни да докажу истинитост очигледне истине, а други — истинитост очигледне неистине.

Праве националне заједнице нема без заједничког доживљавања историје. А тога 1918. није било ни издалека доста. Србијанци ни уз најбољу вољу нису могли разумети суштину „хрватског питања“. То су могли они Срби који су живели уз Хрвате, међу Хрватима; али ту је било других чинилаца раздора (правом измиривању могу помоћи они Срби који су дуго живели и радили са Хрватима и који су међу њима стекли и пријатеља.

Ни за један историјски народ није карактеристичан само по један психолошки тип, него су бар два, и то веома различита, као, на пример, Дон Кихот и Санчо Панза.

У односу према Србима, Хрвати се битно деле на усташоиде и на такве који су од усташоидства савршено слободни. Ови су нормални Славени, више средњоевропски него балкански, људи с којима се у сваком погледу може врло лепо живети. А усташоидство се јавља у веома различитој јакости: од тихе, подсвесне антипатије према свему српском, па до бесомучне сладострасне окупности разулареног усташтва.

Усташоиди су врло многи који би се од тога с највећим негодовањем ограђивали, јер се никад не лађају великог спремања у непроветреним, мрачним, онечишћеним подрумским просторијама својих душа. Усташоид је она загребачка милостивица која, истина, није одобравала усташка недела, сачувај Боже, али је ипак рекла: „Пак бу више места за нас.“ Усташоид је и она строго научна психолошкиња која је својој ојађеној познаници Српкињи утешно говорила да су то, та недела, само „дечје болести“ у развоју ка политичкој самосталности. Усташоид је и она тобоже јако југословенска интелектуалка која је, после НДХ, својој старој пријатељици Српкињи говорила о крволочности српске историје, истичући само крваве династичке сукобе, каквих је било

и у накултурнијим земљама, а не марећи ни за што лепо и добро у српској историји коју су признавали не само неутрални туђинци него и званични непријатељи. И знајући да су тој пријатељици усташе убиле три блиске, миле рођакиње. Над нулу се усташоидство дизало већ у онима који, ради своје душевне удобности, нису хтели да верују у оне ужасе, говорећи да ваљда није баш тако, да се по свој прилици претерује.

Оним Хрватима који су чисти од усташоидства може се приговорити само то да се често задовољавају својом и своје уже околине чистотом па се у њој донекле успављују, врлина им је обично сувише приватне нарави.

За време једне нацистичке рације у Берлину нестало је три до четири хиљаде Јевреја: посакривали их "Аријци" у својим кућама, стављајући годинама на коцку животе своје и својих укућана. Да се ишта слично догодило и НДХ, наша би јавност тиме брујала много више него страдањима Срба.

Усташка мржња на српство могућа је само према "брату", никад према правом туђину.

Ода зла је свако идолопоклонство према нацији, у ма какве се идеологије прерушивало. Али ми је већ у младости била јасна разлика између претераног србовања и хрватовања: у првом је главно била љубав према српству, а у другоме мржња на српство. Ти су Срби били

ексклузивни, лако су нешто одбацивали као недовољно српско, неком порицали право да се назива Србином; док су ти Хрвати инклузивни, сматрају Хрватом свакога ко се родио у Хрватској, особито радо славне људе, као Николу Теслу, који је међу прецима и блиским рођацима имао четрдесетак српкоправославних свештеника. Било је чак покушаја да се српство оспорава кнезу Иву од Семберије, јер, бајаги, само Јово, Јован може бити Србин, никако Иво, Иван! Комична је нелогичност што је Србин, док себе сматра Србином, биће мање вредности, а чим га, милом или силом или само у машти, похрвате, одмах је драгоцен. Та се инклузивност уопште радо служи свим српским вредностима, ако се могу ефектно употребити. Латинско дивот-издање „Усташких статута“, поклоњено папи Пију XII, носи овај мото: „*Pro cruce veneranda aureaque libertate*“, тачан превод старог српског „За крст часни и слободу златну“.

У младости, још пре Првога светског рата, готово ме запрепастио један друг Србин, човек изузетне истинитости и психолошке проицљивости, рекавши ми радосно: „Замисли, упознао сам се са Хрватом који има смисла за истину!“ После сам схватила да ту није реч о приватном грађанском поштењу него о вољи за спознавање и признавање идејне историјске стварности, ма колико непријатна била. Тај човек више не може да испашта за своју смелост: већ га 1941. убише усташе. Али му се у оно доба догодило нешто карактеристично.

Као суплент у једној варошици Хрватског загорја био је омиљен код ђака, колега и у грађанству. Но, кад је у једном разговору случајно споменуо реч Србин, друштво се збунило, као да је извалио псовку. Слично се догодило мени с једном поштенем, сиромашном удовичицом висококатоличног порекла. Случајно је баш у неким српским кућама у Загребу доживљавала доброту, па је често изражавала врућу жељу да јој се кћи уда за „православнога“. Једаред је запитах зашто не каже за Србина, кад има неколико православних народа с којима она нема везе. А женица стидљиво обори очи и рече тихо да је мислила да је Србин непристојна реч.

**Признајмо да су односи
између Срба и Хрвата сада
растрованији него пре више
од стотину година. Тада се
искрено ишло ка братству,
сада се од њега удаљујемо.
Антагонизам између Хрвата
и Срба не личи на онај
између Срба и Бугара, Руса
и Пољака, Шкота, Велшана,
Ираца и Енглеза, Баска и
Шпанаца**

Познато је да је Анте Старчевић тражио намештења у Србији, али се не зна зашто је одбијен. За човека племенита и правична то свакако не би био довољан разлог да се преда ширењу мржње на Србе у Хрватској и Славонији. Старчевићанци су нас звали „влашки накот“, који „ждере хрватски крух“, као да ти Срби нису радили и нису плаћали порез. Старчевића је у политичком вођству наследио аустријски Јеврејин Јозеф Франк, који, дабоме, није могао бити клерикалан. То, уосталом није био ни Старчевић. Па ипак је клерофашистичко усташтво непосредни потомак старчевићанства и франковлука. Занимљиво је да је Франкова кћи постала мајком злогласнога Кватерника, шефа усташке полиције (коју је благословио Пио XII). Стјепан Радић је био превртљив демагог, али није сејао мржњу на Србе. Уопште ваља истаћи да „србождерство“ нема ни кајкавски ни сељачки корен, него је дело штокаваца и „интелектуалаца“. Али је нашло особито плодно тле у кајкавском Загребу. Тај складни град у љупкој околини, седиште многих културних установа, кудикамо уређенији и европскији од тадашњег Београда, личи у своме менталитету на опасну хистеричну жену. Ту сте могли доживети и највећу углађеност и, у вези са „србождерством“, најгрубљи простаклук, занесено одушевљење и, према истој ствари

перверзно окрутну мржњу. Такве су се крајности понекад испољавале и у једном истом лицу.

Кад су представници разних организација на загребачкој железничкој станици дочекивали воз са лешом убијенога краља Александра, једна милостивица близу мене толико је јецала и плакала да би човек готово позвао кола хитне помоћи. А нешто касније, можда још исте јесени, иста закрешта на ме (која сам јој четири године била разредни старешина): „Ак немермо скуп, пак се разиђемо!“ Кад је Александар још као регент посетио Загреб, лудовало се за њим. А исто се тако лудовало 1941. за Павелићем, а и за хитлеровским тенкистима, које су милостивице на улицама чистиле цвећем и цигаретама.

У Крлежиној збирци „Десет крвавих година, 1927-1937 (из „Књижевне Републике“) један чланак говори о том што би било да се Друштво народа сети хиљадугодишње мученице и јунакиње Хрватске па јој изрази пуну независност. Са балкона Градске штедионице на Јелачићевом тргу у Загребу, Н.Н. (назовиисторичар) држао би говор о сатисфакцији Краљевини Хрватској, а Хрватски Сокол приредио би бакљаду супрузи градоначелника Х. госпођи Берти, „Јесус на, кистијант им желим, милостивице!“ А неколико месеци касније Хрватска би се поново с неким сплела у неке државноправне везе, да може опет неколико стотина година јадиковати и протестовати.

**Никад није било ратова
између Срба и Хрвата,
и језик је исти, ма шта
се сад тенденциозно
ситничаво лупетало**

Год. 1902. неки млад Србин није имао паметнијег посла него да напише чланак у којем доказује да Хрватима неће преостати ништа друго него да се претопе у Србе. Реакција је била таква да је можда и самог чланкописца прошла жеља за таквим претопљеницима. Три летња дана загребачка је руља потпуно несметано плаћкала трговачке радње које су припадале Србима. Нешто се појело и попило на лицу места, нешто се носило кући, а нешто се разарало. Пред вече трећег дана, кад су имали да дођу на ред приватни станови Срба, стиже наређење од бана Куена, који се тад одмарао у белгијском приморју да се прогласи преки суд.

Срби у Хрватској и Славонији тада су привредно напредовали, захваљујући Српским земљорадничким задругама и „Привреднику“, који је мајсторски организовао прикупљање, школовање и намештање српскога занатлијског и трговачког подмлатка. То је била саблазан.

Год. 1903. била је прекретница. Хрватска се решила Куена, Босна и Херцеговина Калајана, а краљем Србије постао је Петар Карађорђевић, истински демократ и народни човек, а европски образован. У Загребу

завлада српскохрватско братимљење. Основала се хрватскосрпска коалиција, и никакви покушаји „одозго“ то не могоше зауставити. Велеиздајничка парница против 55 Србина, за које се тражила смртна казна завршила се аболацијом. Усташоидски се дух притајио, па су његови ситни исподи деловали као мали живи фосили, нпр. кад је једна професорица француског језика изгубила власт над својим живцима од запрепашћења кад је дознала да је њена најбоља ученица у разреду Српкиња. Али од сарајевског атентата тај је дух опет дизан у главу па је у току рата харао колико је могао. А почев од „уједињења“ усташоидство је глумило негодовање што „Београд“ угњетава и материјално искориштава Хрвате.

**Старчевићанци су нас
звали „влашки накот“,
који „ждере хрватски
крух“, као да ти Срби
нису радили и нису
плаћали порез**

У доба Денунцијеве ријечке пустиловине посетих своју сестру, пензионисану наставницу, истакнутог борца за женско образовање. Она ме наивно запитала: „Не би ли Срби дали две-три регименте да отерају те Италијане!“. Србе је увек вредело употребљавати да гину, па и за хрватску ствар.

Бесмртна слика о „трину“ у оку ближњег и о „брвну“ у своме има у усташоидском издању много горе значење него што је оно фарисејско задовољство својом врлином, усташоид у српском оку трин види као брвно и ужива што му то измаштано српско брвно даје разлога да Србе још јаче мрзи. Кад морално здрав човек схвати неваљалост неког поступка он осећа уједно негодовање над тим поступком и саучешће са жртвама његовим, али кад се Србин обрука, или му се може исконструисати да се обрукао, у усташоиду задовољство због појачања разлога за мржњу надмашује тугу над жртвама. Познато је да је Пуниша Рачић у Народној скупштини убио два Хрвата посланика, а Стјепана Радића тешко ранио тако да је још истог лета умро. Пуниша је био изазван неким ружним добацивањем, али убиство се тиме не може оправдати. Но у усташоидском се Загребу почело говоркати да Срби сада својим новорођеним синчићима масовно дају име Пуниша. Рачић је био Црногорац, али будући је нешто крупно скривио, не може му се оспоравати да је Србин.

„Београдска“ се корупција толико надувала као да загребачке није ни било. За усташоиде је „Србијанац“ био готово синоним за „корупционаш“. И непрекидно се истицало колико „Београд“ исцеђује Хрватску. Али, гле чуда! За време кратке и окупације, мајка Србија не само што је остала жива него је прихватила, сместила, прехранила хиљаде избеглица којима је сва имовина остала у НДХ. И нема бестидније лажи него кад се усташка држава извињава као творевина хитлеровске окупације.

Усташоидској мржњи ништа није било ни преситно ни прекрупно да се њиме храни. Један иначе доброћудан, и врло даровит, хрватски сликар говорио је преда мнома како српски композитор Н.Н. не уме читати партитуре, па диригује из „клавираусцуга“. А тај Н.Н. дипломирао је у једној од најчувенијих немачких конзерваторија! Могло се за њ рећи да није био особити диригент — није сваки песник добар рецитатор — али то не би довољно обележило београдску музичку заосталост. А једна професорица, сва зајупурена од гивног задовољства над новооткривеним труном-брвном у српском оку, прогласила је у зборници да ће својим ученицама забранити да купују у књижари Србина В.В., јер тамо не хтедоше примити нешто што је једна девојчица била погрешно купила. В.В. био је познат као добар, скроман, културан човек, идеално предан своме послу.

Усташоидски настројена женска удружења не хтедоше се зачланити у Југославенски женски савез. Али неке делегаткиње ипак одоше у Дубровник на међународни конгрес, да би, кад им се објаснило зашто не могу учествовати у раду, главна од њих могла изјавити да „хрватске жене не могу сарађивати са супругама, сестрама, кћерима, мајкама оних који муче и кољу хрватски народ.“ Рече, и остаде жива, а дубровачки јој усташоиди приредише сјајан испраћај.

**Кад је Александар још као
регент посетио Загреб,
лудовало се за њим. А
исто се тако лудовало
1941. за Павелићем,
а и за хитлеровским
тенкистима, које су
милостивице на
улицама чистиле
цвећем и цигаретама**

Последњих година пре другог рата једна ми човекољубива и србољубива Хрватица тужно исприповеди како се, седећи на Зрињевцу, упустила у разговор с отприлике трогодишњим малишаном, па је питала шта мисли бити кад одрасте. А дечкић испали као из топа: „Бум официр и бум крал Србе.“

Познајем српски брачни пар, Личане, којима су усташе побиле четрдесет чланова родбине. И никад тим људима није било ни на крају памети да своје синове васпитавају у осветничкој мржњи.

Срби су несавршени, грешни људи. И зацело су се гдекоји Срби огрешили о гдекоје Хрвате, и политички и приватно. Али никад се они нису ни на који начин масовно искаљивали на Хрватима, српски „усташа“, то јест хрватождер по идеологији и по пракси уопште не постоји. Своје зло Срби искаљују обично између себе, и приватно и политички.

**За време кратке и
окрутне нацистичке
окупације, мајка
Србија не само што је
остала жива него је
прихватила, сместила,
прехранила хиљаде
избеглица којима је сва
имовина остала у НДХ**

Главни је кривац растрованости хрватско-српских односа римска црква. То нипошто не значи да је сваки хрватски католички верник, сваки хрватски католички свештеник или фратар сукривац. Баш из српских уста знам личне изузетке, на пример оног загребачког професора теологије који је усташама забранио да руше православну цркву. Али ти примери баш показују колико би мање тих недела било да су се сва духовна лица владала достојно. Не може се порећи да су многи католички свећеници и фратри учествовали и чак предводили у таквим ужасима.

Католичка црква, уза сву своју универзалност („католички“ значи „универзалан“), ипак у сваком народу има и неко друго обележје.. Најплеменитија је можда у Француској, где је језуитски патер Teilhard de Chardin, велики палеонтолог, измирио хришћанство с науком о еволуцији. И није пуки случај да је баш једино француски кардинал Tisserant, у Ватикану усташког покровитеља Пија XII, читао заслужену буквицу усташком изасланству, због безочне лажи да је покатоличавање Срба само „враћање у веру прадедовску“. Али према Србима у Хабсбуршкој Монархији била је политика католичке цркве, особито кроз језуите, што насилна што подмукла. Тим ученим и углађеним ловцима душа није свануло да насиље и подмуклост немају никакве религиозне вредности, напротив; а можда им је то било и свеједно, јер нису ни ишли за божанским циљем. Стари Срби из Горње Крајине још памте да је „Ти унијатине ниједан!“ (sic!) било погрда за никоговиће свих вероисповести.

Ко је прошао кроз римокатоличку стегу, том обично остану неке душевне навике, све ако доцније постане антиклерикалан; а и неко подсвесно осећање више вредности због припадања културном

Западу, насупрот источној мање моћној, успут буди речено, није имала инквизиције и није спаљивала јеретике и вештице. Колико сам пута морала исправљати ученице кад су реч „кршћанин“ употребљавале као синоним за „католик“, као да некатолик не може бити хришћанин. Тому је сродно како је католички катихет једне загребачке женске гимназије, за време старе Југославије, ученицама говорио да та и та професорица /Хрватица/ није била у праву кад је у предавању говорила о Светом Сави, јер само католик може бити свет. Опоменуо је ученице да ником не кажу да им је он то рекао, али неке од девојчица ипак су то „избрбљале“, тако и кћи једне наше колегинице, од које дознадох и ја.

Кад се НДХ срзала биће да су многи Срби, као и ја, мислили да су сви просечно човечни Хрвати тако потресени нечувеном бруком хрватског имена, да ћемо их морати у разговору штедети, с њима саосећати. Било је и тога, али је било све више болно непријатних изненађења.

Један мој познаник, на службеном путу, посети у Загребу своју рођаку, удату за сина једног од хрватских банова старе Југославије. Тај му рече да кад дође нових „пет минута“, ниједан Србин неће остати жив. Надајмо се да није себе убрајао у чекаоце тих „пет минута“. Још 1946. или 1947. једна ми загребачка Српкиња рече да не верује да ће ико од њих завршити природном смрћу. Била је под утиском речи своје заове „да Срби не заслужују да живе, да треба побити њих и децу њихову“. А рођени брат те заове, муж те Српкиње, био је човек ретко племените душе, али једини такви у многобројној усташоидској породици. А једна интелектуалка, која је дубоко уверена да је стопостотна противница усташтва, рекла ми је да су усташка недела била само реакција на недела четничка!!!

Многи говоре да сада, после толико година, не ваља обнављати све те немиле успомене, да је време да се „пређе преко свега тога“. То је или свесно лагање, или лена, кукавичка самообмана. Прећи ваља преко злих дела која су истинито призната, праведно оцењена и више не примамљују. Иначе је прелажење преко свега прешминкавање краставих образа. А усташки је дух жилаво жив, то видимо већ по том што су усташе које сада долазе пред суд или праве којекакве изгреде, махом млади људи, многи од њих чак рођени после пропасти НДХ. Људи опседнути тим духом једва чекају да могу наставити оне оргије окрутности које су туђом силом биле прекинуте.

Приликом последњих парламентарних избора у Западној Немачкој све су странке, па и неонацистичка, уживале пуну слободу изборне пропаганде. Па ипак, ниједан неонацист није продро у парламент. Томе се сваки европски патриот могао само обрадовати. Али да се у Хрватској проведу такви слободни избори, усташе и усташоиди добили би бар натполовичну већину. Осим ако ви, права браћо Хрвати, збијете редове, будете у добру сложни и енергични као што су они други у злу. Стара латинска изрека каже да је пријатељство могуће само међу добрим људима. Али међу злима могућ је силовит ортаклук. Докажите да је братско човештво јаче од свих злих ортаклука, јер је изнад свих пролазних политичких интереса.

Dragi druže Tito,

Obavještavamo Vas da obnavljamo izlaženje "Srpske riječi", nedjeljnih novina. Vama je poznato da je "Srpska riječ" rođena u jeku naše NOB-e i da se uvijek nalazila u prvim borbenim redovima naše komunističke partije. "Srpsku riječ" osnovali su komunisti Srbi i Hrvati s ciljem da širi bratstvo i jedinstvo i da mobilizira srpski i hrvatski narod u borbi protiv stranih i domaćih fašista. Ona je visoko nosila crveni komunistički barjak u najtežim i najsudbonosnijim danima naših naroda. "Srpska riječ" je ostala vjerna tim velikim ciljevima i poslije revolucije i u miru i stvaralačkoj izgradnji naše socijalističke zajednice. "Srpska riječ" nastavlja istinsku i dosljednu borbu radići na zadacima i obavezama koje pred nju postavlja Savez komunista i Vi drže Tito. Danas kad obnavljamo njzino izlaženje mi komunisti u redakciji i SKD Prosvjeti svjesni smo velike odgovornosti i zadataka koji stoje pred nama. Vaše poslijednje riječi ulijevaju nam shagu i povjerenje da smo na dobrom putu i obavezu da ih provedemo u djelo. Vjerujemo da "Srpska riječ", isto kao i 1943. godine kad se našla na zadatku komunističke partije u teškom i složenom vremenu i istinski ispunjavala taj zadatak, da će i danas u borbi za oživotvorenje radničkog samoupravljanja, za dosljedno ostvarivanje pune nacionalne ravnopravnosti srpskog naroda, hrvatskog naroda i svih drugih naroda i narodnosti u našoj samoupravnoj socijalističkoj zajednici. "Srpska riječ" biće beskompromisan borac protiv šovinsista, nacionalista, separatista i drugih klasnih neprijatelja naše socijalističke zajednice, bili oni srpski ili hrvatski. Bratstvo i jedinstvo naših dvaju naroda krvlju je plaćeno i nikome nećemo dozvoliti da se igra našom suđbinom. List nosi nacionalno ime i jedini je takav u SR Hrvatskoj i Jugoslaviji, to ime su mu dali ratnici komunisti i ono je ostalo vjerno do kraja zadataka i ciljevima saveza komunista.

Čvrsto Vam obećavamo da ćemo nastaviti svijetle tradicije "Srpske riječi" - bratstvo i jedinstvo srpskog i hrvatskog naroda, borbu za razvijanje i jačanje Socijalističke republike Hrvatske i Jugoslavije ravnopravne zajednice svih naroda i narodnosti.

Vaše riječi imaju iskrenog i dosljednog saborca u nama.

Redakcija "Srpske riječi"
Zagreb

ПОЛИТИЧКО ИЗАЗИВАЊЕ

Будући да је пала врло крупна ријеч „политичко изазивање“, треба додати да са стране дописника Политике из Задра јавност није обавијештена да је неко уништавао плакате незаштићене, и заштићене стаклом, штампане ћирилицом. Дакле, поред материјалне и – морална штета. А то се догодило са вањским плакатима, од мјеста до мјеста и прије конституирајуће скупштине Пододбора СКД „Просвјета“ у Задру. Узастопно, дакле, два пута

пише: академик Лука Марић*, почасни доживотни председник Српског културног друштва „Просвјета“ у СР Хрватској

Главном одбору СКД Просвјета

Загреб

Бериславићева 10

Шаљем Вам мој лични, ни за кога другога обвезатан, поглед, у вези писања ПОЛИТИКЕ, дне 11. маја 1971., уз „Писмо групе београдских писаца“.

Са поздравима, Ваш

Лука Марић

Тијесно, 14. маја 1971.

Уз „Писмо групе београдских писаца“, на писање Политике од 11. маја 1971., стр. 8, а на основи информација свога/неименованог/дописника из Задра, молим Вас да саопћите јавности и овај мој допис у целини који гласи:

Добро је, управо данас, у нашој земљи, бити праведан, истинољубив и објективан изјављивач, нарочито о догађајима при културним и просвјетним манифестацијама, о каквој је и овдје ријеч.

Пишем ово искључиво, и само, у своје име.

Пошао сам на рецитал и дијалог са београдским писцима у Задар, и као бивши активни радник у Српском културном друштву „Просвјета“, и као њезин доживотни почасни председник, али и

као Члан Српске академије наука и умјетности, да поздравим међу истакнутим писцима и чланове Српске академије Десанку Максимовић, Антонија Исаковића и Добрицу Ћосића.

На аеродрому у Задру, сазнао сам тек, да ће се приредба Пододбора Српског културног друштва „Просвјета“, Пододбор задарски, одржати – не у Задру, како је објављено, него у Исламу Грчком, недалеко од Задра.

Запитавши представнике Пододбора СКД „Просвјета“ у Задру, зашто се приредба, рецитал и дијалог не одржава у Задру, добио сам информацију, коју ћу овдје кратко изнијети.

Добивену информацију дајем о спору између Пододбора СКД „Просвјета“ и руководства Социјалистичког савеза у коме се налази и СКД „Просвјета“ у Задру, али и потакнут нарочитим – својеврсним коментаром редакције Политике, у коме пише: „Рекли смо да нам се чини да су у овом случају ставови тог руководства – сасвим логични и једино могући – зато што се управо у име заштите културних манифестација одлучно супротставило с в а к о м политичком изазивању“. То су, несумњиво је, крупне ријечи.

Према информацији Пододбор СКД „Просвјета“ у Задру, затражио је по прописима, као и за своје легално дјеловање уопће, пристанак руководства Социјалистичког савеза и за овај рецитал и дијалог, за културну манифестацију, са истакнутим писцима Србије, у Задру. Пристанак није стизао и поред ургенција, а затражен је неколико дана раније довољно да се добије пристанак.

Коначно, пристанак је понуђен, као и дворана, али за седам од девет књижевника. Дакле, све за „двоицу“ мање! Извршена је према томе „селекција“, коју Подбор СКД „Просвјета“ у Задру није никако могао примити. То и зато, јер је требало објаснити јавности, ко је извршио селекцију књижевника, и критерије по којима је селекција изведена.

Рецитал и дијалог београдских књижевника пренесен је потом из Задра у Ислам Грчки гдје такве селекције нема, није је било, и неће је бити.

Будући да је пала врло крупна ријеч „политичко изазивање“, треба додати да са стране дописника Политике из Задра јавност није обавијештена да је неко уништавао плакате незаштићене, и заштићене стаклом, штампане ћирилицом. Дакле, поред материјалне и – морална штета. А то се догодило са вањским плакатима, од мјеста до мјеста и прије конституирајуће скупштине Подбора СКД „Просвјета“ у Задру. Узастопно, дакле, два пута.

Што се тиче ћирилице, мислим да су наша два алфабета наше – културно богатство и зашто уништавање? Треба да их обадва једнако волимо, јер на њима је сачувано, и преноси се, големо стваралачко богатство, од нашега искона до данас.

Питам, да ли је уништавање плаката ћирилицом ове, или оне врсти – изазивање? Мислим, да је то дописник Политике требао за јавност написати.

А, горе поменута и проведена „селекција“ књижевника београдске групе, подсећа ме и буди у мени мишљење, да опет, можда, негде постоје какви „картони“, са непоћудним именима људи, који и као умјетници, прави, па и књижевници, па хумористи, не могу наступати у „некојим“ мјестима у нашој земљи.

Ето, рецимо, духовитога Чкаљу, па да га неко, можда који нема дара да схвати духовита човјека, сачека на улазу у град, и спријечи му улаз. Да ли би то било изазивање, и које врсти?

Свакако, кад би се то догодило, био би то тежак чин, управо као и овај са „селекцијом“ београдских књижевника у Задру.

Овај немили догађај на прагу малог универзитетског града, града са великом прошлости, града залога наше присутности на Јадрану већ дуго времена, и борбе за тај град, није смио да се тако одвије.

Овдје, у овом крупном, немилом догађају у Задру, требало је политичке мудрости, једине превентивне мјере и лијека, ако би устребао. Тога на жалост, овдје није било.

Треба истинољубиво и објективно са аргументацијом, па кад је и болно, извјештавати о животу нашег човјека, наших људи, који живе и живјеће заједно, али указујући на негативно дјеловање, ако га има, и од једних и код других, трећих... само не код – јединих!

* Напомена. "сигани, сигани" - 1 јуни 1974. год.
у Задру! Омиљена на паљесација. Њега ниско дреса?
Закључак: 4 Сибенике "Ната дреса" од ... до ... ; то
се догодило да је дресу због из Београда прима - иста на-
ководила, али по крп (.), а дреса Сибенике "Зорзле";
и прогнати да не зорзле, јер се не "столесима зорзле", и
који се је прогнати - кој присто - и зорзле!
Јорет Клоко - крсто (на и факт зам)!

СРПСКИ НАРОД У ХРВАТСКОЈ НЕ ЖЕЛИ ДА РЕШАВА СВОЈА ПРАВА НА РАЧУН ДРУГИХ

ЗА ЗАЈЕДНИЧКУ РЕЧ

пише: Даница Димитријевић, проф.*

Када би се САДА догодило да се српском народу у Хрватској ОДУЗМЕ његово интегрално право да се у СВОЈОЈ ДОМОВИНИ слободно и равноправно служи СВОЈИМ језиком, да се школује на СВОМ језику, да изучава и СВОЈУ националну културу, у овој нашој социјалистичкој заједници самоуправних и демократских односа, што је, нажалост, покушано и у пракси спровођено од 1. IX 1971., био би то преседан који још није забележен у историји слободарског цивилизованог човечанства

У низу отворених питања која чекају своја решења, је једно од оних која условљавају приоритет при томе због деликатности проблема и последица које су већ у току због његовог нерешавања, је – НЕОСПОРНО – питање нашег језика, но у комплексу света што он обухвата као израз и потврда нашег националног бића.

Проблематика ја отворена, а ставови „Просвјете“ одавно јасни. Да их поновимо:

„Просвјета“ се од првог тренутка уочених тенденција за предвајањем и цепањем језика залагала за јединство у језику поштујући научну истину о томе. Истовремено поштовала је и чињенице да у језику српског народа, па ни овог његовог дела у Хрватској, није дошло ни до каквих промена које би условљавале промену имена језика српског народа у Хрватској или његовог посебног третирања на било ком нивоу или из било ког разлога. Није игнорисала, међутим, потребу развијања особености хрватског књижевног израза иако је са стрепњом пратила његово све отвореније усмеравање ка потпуно посебном језичком типу, одн. посебном језику. Није одобравала његово окретање архаизмима и отварање према другим словенским језицима, а истовремено затварање према српском књижевном изразу. „Просвјета“ – говоримо отворено – није веровала да су ТО интереси хрватског народа, како су неки лингвисти

и књижевници упорно тврдили. Не верује ни сада у то. Али ни онда, а ни сада то не чини, „Просвјета“ није сметала таквим тенденцијама. А управо за то је била оптуживана. Са достојанством је, међутим, игнорисала таква сумњицења и није се спуштала на ниво булеварских препуцавања. Само је опомињала! У таквој ситуацији тражила је СВОЈЕ место и захтевала обезбеђење потпуне равноправности српскохрватског књижевног језика као језика и овог дела српског народа у Хрватској.

То тражи и данас прихватајући решења која нуде амандмани на Устав СРХ, спремна за даље дискусије и преговоре на свим нивоима, залаже се за практична остварења свега тога у свакој ситуацији, па и овој најновијој, не угрожавајући тиме ни у подвести иста права свих осталих народа и народности.

„Просвјета“ нема разлога да при тим ставовима не остане, јер ставови „Просвјете“ су увек били јасни и чисти и нису се везивали „за последњу директиву“. Напротив, они су се увек уклапали у основне демократске и самоуправне принципе на којима почива наше друштво, јер, не треба заборавити, „Просвјета“ је ницала у данима револуције.

За српско становништво у Хрватској неколико питања захтевају ургентна решења.

Иако се она могу свести уствари на Уставом загарантована начела о пуној равноправности у погледу слободе изражавања својим језичким – народним и књижевним – изразом, то питање развија читав спектар појединачних проблема пред целом нашом заједницом, које у насталим променама треба што хитније решити.

Право на слободан језички израз је неотуђиви део слободне човекове личности, условна детерминанта његове слободе уопште и његовог интегритета. То није дар који нам било ко може да дарује, да одузме или да не дарује уопште. То, мислим, ни у нашој заједници није било спорно.

Постало би, међутим, спорно, ако би се то право svelo на приватну и личну ствар појединца, а не би постала ОПШТА НОРМА заједничког понашања у овој нашој вишенационалној заједници. Стога историјски тренутак захтева да се место српскохрватског књижевног језика, као језика и српског дела становништва у СРХ, – ако не и заједничког, јединственог, уколико се усвоји теза о ДВА језика – јасно утврди. За „Просвјету“ то место је једно и неоспорно: РАВНОПРАВНО са језицима свих других народа и народности у заједничкој нам домовини, у првом са језиком хрватског становништва као најбројнијег.

А то практично значи да језик српског народа у Хрватској треба такође признати равноправним „службеним“ језиком у свим срединама у СРХ (ако је уопште потребно проглашавање „службеног“ језика!), – без обзира на пропорционалност у погледу националне припадности и ТО неће угрозити исту позицију хрватског књижевног језика и не може хрватству ни мало сметати, као ни равноправности језика осталих народа и народности.

Друго, веома значајно, најосетљивије и најделикатније питање, везано за онемогућавање асимилације српског становништва у Хрватској, је питање школовања ученика српске националности у СРХ. О том проблему су и предлагачи уставних амандмана с правом бринули, па

је то, ваљда, и разлог решења понуђених Ам. IV која предвиђају реалне могућности практичних остварења права ученика српске националности да се школују на СВОМ језику, да изучавају СВОЈ језик, уз програме који ће им омогућити и изучавање СВОЈЕ националне културе у обиму у којем ученици других наших народа изучавају своју, — са истим, заједничким циљем: да таквим образовањем и одгајањем стално потврђују припадност СВОМЕ народу, али и нашој социјалистичкој, самоуправној заједници као заједници братских народа и народности (принципи Савезног Устава).

**„Просвјета“ је тражила
своје место и захтевала
обезбеђење потпуне
равноправности
српскохрватског
књижевног језика као
језика и овог дела српског
народа у Хрватској**

Чињеница је да су баш сва та права ученика српске националности у Хрватској овог тренутка угрожена. А погажена су спровођењем само првог става чл. 11. Закона о средњем образовању по коме се настава у СР Хрватској изводи на хрватском језику и то за ученике српске националности од 1. септембра 1971. год. Због неравноправног доношења „посебних прописа“ за њих, предвиђених иначе ст. 2. истог члана Закона, а такође и налогом Завода за унапређење стручног образовања СРХ бр 1004/1 за спровођење нових наставних планова и програма пре њиховог дефинитивног усвајања и озакоњења, а који су, како је познато, потпуно кроатизовани, те, остваривани и у образовању ученика српске националности, воде у њихову потпуну асимилацију.

Познато је, нажалост, да је то спровођење отпочело без икакве интервенције надлежних и одговорних органа!

Предлог друга Тита да се почне са спровођењем оних наставних амандмана које је могуће спроводити раније, свакако се није односио на ОВАКВО спровођење које је тешко повредило српско становништво у Хрватској, те за то оправдања нема!

Крајњи тренутак је да се та питања реше. А она се морају решавати стрпљиво и стручно, јер су пуна разних замки што нам потврђује и ово последње искуство.

Са „Просвјетиних“ трибина понављано је више пута да сва деликатна питања треба решавати тако да никога не повреди. А таква решења се не могу доносити преко ноћи ни ломити преко колена.

У овом тренутку потребно је првенствено створити повољну атмосферу поверења и добре воље да се сва та питања ЗАЈЕДНИЧКИМ напорима на прихватљив начин реше.

Када је у питању положај језика српског народа у Хрватској ствари

се сада заиста могу решити првенствено у политичким форумима, од ставова политичких форума зависиће сва решења. Политичко руководство при томе може бити сигурно у то да српски народ у Хрватској нема, нити је икад имао, претензије да питање положаја свога језика решава на рачун права и положаја језика хрватског народа, у што су многи недобронамерни беседници скоро три године јавно уверавали хрватски народ.

За остварења атмосфере поверења ради решавања питања школовања ученика српске националности у СРХ неопходно је повући један радикалан потез и обуставити ОДМАХ примену Закона о средњем образовању чл. 11, ст. 1 и повући најхитније налог Завода за унапређење стручног образовања о спровођењу још неусвојених наставних планова и програма. Тек онда ће се моћи разговарати о тим заиста крупним, али не и нерешивим проблемима, а у расправи која ће се повести дефинитивним решењима морају учествовати СТРУЧЊАЦИ педагози, али и психолози, социолози и друштвено-политички радници. Јер, није мала ствар раздвојити сада децу разних националности без икакве припреме за то, и то децу родитеља које је револуција васпитавала у духу југославенског социјалистичког патриотизма, као што није безопасно ни оставити их заједно по цену да се једни од њих потпуно асимилију. Можда постоје и друга, безболнија или прелазна решења. Нека стручњаци све то размотре, нека простудирају проблем и обраде га научно са свих аспеката. Чињеница је да би свака непромишљеност изазвала озледе и код српске, али и код хрватске деце, што је већ и реалност и болно искуство у неким срединама: деца су чедна, чиста, она се воле и друже према другим вредностима која их привлаче, а не према националној припадности.

Српско становништво у Хрватској треба и овог пута да укаже поверење надлежним друштвено-политичким и научним форумима ради решавања свих тих проблема, а наша „Просвјета“ треба и мора у те послове да буде укључена, — искуства ради, а и свог основног задатка на неговању наше националне културе ради.

Стрпљење које је српски народ у Хрватској до сада показивао у решавању тих проблема није његова слабост. Она је знак његове разумности и вере у победу принципа револуције на којима почива ово наше друштво. Нема разлога да тај исти српски народ сада изгуби своје стрпљење. Када би се САДА догодило да се српском народу у Хрватској ОДУЗМЕ његово интегрално право да се у СВОЈОЈ ДОМОВИНИ слободно и равноправно служи СВОЈИМ језиком, да се школује на СВОМ језику, да изучава и СВОЈУ националну културу, у овој нашој социјалистичкој заједници самоуправних и демократских односа, што је, нажалост, покушано и у пракси спровођено од 1. II 1971., био би то преседан који још није забележен у историји слободарског цивилизованог човечанства.

Верујемо да се то неће и не може озакоњити!

Да поновимо: Ни та, ни било која друга права српски народ у Хрватској не жели да решава на рачун истих права ни хрватског, ни било ког другог народа у заједничкој домовини, него ЗАЈЕДНО са њим, братски, као заједничку бригу и заједнички проблем.

И зато смо ми за РАВНОПРАВНУ СРПСКУ, али и за ЗАЈЕДНИЧКУ РЕЧ у решавању свих наших ЗАЈЕДНИЧКИХ проблема!

Може ли ко имати што против тога?

7. децембра 1971. год.

СРБИ КОРДУНАШИ У ПРОШЛОСТИ

ДР ЈОВАН БАРАЋ

пише: Олга Срдановић

У министарству народног здравља др Бараћ се усредсређује на социјалну медицину – здравствено просвећивање у духу великога хигијеничара др Батута. У том смислу објављује више чланака у *Личничком вјеснику*, серију написа о хигијени исхране у *Српскоме задругару* и три брошуре *Туберкулоза у Србији 1908-1919* реферат поднет III скупштини Југословенског лекарског друштва, *Здравље на селу и Највећи грех српске мајке о побачајима*

Др Јован Бараћ, Србин с Кордуна, рођен је у селу Тржићу 1878., као одличан ђак гимназије у Карловцу добија стипендију од општине и студира медицину у Инсбруку и Бечу. После промоције, запослен као општински лекар у Старој Пазови, у Срему, смешта млађег брата у Сремске Карловце у богословију и помаже му да се и он школује. Бранко касније, као свештеник у Двору на Уни, дипломира права, бива биран и за народног посланика, постаје прота у Сиску, али у Другом светском рату трагично завршава живот у јасеновачком, усташком логору.

Др Јован Бараћ као пазовачки лекар проводи неко време на добровољном раду у Каменици и Сасама где је 1911. харала колера, а по ослобођењу добија место инспектора министарства народног здравља у Београду и сели се у Земун. Ускоро специјализира стоматологију у Берлину, отвара зубарску ординацију и ради као лекар специјалиста завода за социјално осигурање и железничара све до пензије.

У министарству народног здравља др Бараћ се усредсређује на социјалну медицину – здравствено просвећивање у духу великога хигијеничара др Батута. У том смислу објављује (1919-1920) више чланака у *Личничком вјеснику* („Организација здравствене службе на селу“, „Здравствена пропаганда“, „Борба против венеричних болести“), серију написа о хигијени исхране у *Српскоме задругару* и три брошуре *Туберкулоза у Србији 1908-1919* реферат поднет III скупштини

Југословенског лекарског друштва, *Здравље на селу и Највећи грех српске мајке* (о побачајима). На здравственом универзитету држи серију предавања и организује изложбе из здравственог просвећивања.

Као публициста и културни радник широких хоризоната др Бараћ покреће и више година издаје у Земуну недељни лист Сремски гласник, а објављује привредно-политичке уводнике и демографске и историјске прилоге у *Правди*, *Јавности*, *Српском гласу*, *Гласнику историјског друштва* („Говор бројева“, „Пасивни крајеви“, „Задужење сељака“, „Вековне неправде“, „Унија у Тржићу“). Пред рат издаје још две монографије Југославија као велика сила, 1937., и своје животно дело Проблем пасивних крајева 1939. где излаже читав систем мера за бржи развој Лике и Баније. Оба дела запажена од јавности због своје оригиналности и актуалности, добијају низ приказа у *Времену*, *Обзору*, *Самоуправи*, *Дневнику*, *Хрватским новостима*, *Штандарцу*.

Др Јован Бараћ је од ране младости и врло активан друштвени радник. Још као лекар у Старој Пазови, оснивач је Српског сокола, чија правила 1906. одобрава у Загребу влада хрватско-српске коалиције па му се у јубиларној споменици Друштва из 1931. одаје заслужено признање. У Земуну годинама је председник аероклуба и одборник „Заједнице дома и школе“. Међутим, циљ ове биографије је активност др Бараћа о којој је досад било мало речи. Јер његов рад као лекара, културног радника и публициста приказан је у секцији СЛД и Научном друштву за историју здравствене културе Југославије. Читавог живота одан родном крају, чији су сељани као и Македонци, притиснути сиротињом масовно емигрирали на рад у Америку, др Бараћ је, такорећи, опседнут упорном тежњом да помогне завичају да се издигне из беде. Како смо видели, целу своју публицистичку делатност он безмало посвећује пропаганди здравства и економског унапређења села, посебно оног на Кордуну. И активно др Бараћ остварује ту своју тежњу шаљући повремено у Банију поштом калемљеног воћа и остављајући тестаментом легат за подизање чесме у безводноме Тржићу.

Један вид друштвене активности др Бараћа несумњиво је најуже и најнепосредније везан за сећања на родни крај и његове непродуктивне гоlette. Том сећању и опседнутости тежњом за превазилажењем оне беде коју људска рука може отклонити, он даје израза као оснивач и иницијатор Друштва саћења дрвета и пољпшања Земуна, претходнице садашњег покрета Горана. Главни подстицај за оснивање овог Друштва др Бараћу је несумњиво

родољубље шире, национално, и уже, завичајно. Из штампаних Правила Друштва види се да је оно по одобрењу Правила од 22.12.1927. отпочело с радом. У Правилима су назначена и имена оснивачке управе: Др Бараћа – председник, инг. Шум. В. Немчанина- секретар, одборника Б. Голдштајн, а пук. Ђ. Божиновића, директора гимназије Б. Живковића, П.Ф. Крчмара, учитеља М. Делића (такође Србин Кордунаш, чији су синови данас истакнути научници у Београду), инг. Ђ. Шуице, В.Љ. Радмановића, М. Марковића, Д. Игла, физикуса др С. Недељковића, гоститионичара М. Брашла. Циљеви Друштва су били: да сађењем и неговањем дрвећа пролепшава и здравствено унапређује Земун и његову најближу околину; да приређује свечану прославу сађења дрвета и тиме подиже интерес и љубав према гајењу дрвећа; да шири пропаганду за неговање и заштиту дрвећа; да узима у заштиту насаде и поједино дрвеће које нарочито доприноси улепшавању и подизању појединих градских предела. Друштво, активно више година, предузело је с ђацима средњих школа акције сађења дрвећа по земунским лединама и проређивало летње кермесе у градскоме парку и корист својих акција. Касније му је био секретар инг. шум. Жарко, син популарног земунског трговца Челе Димитријевића. Из циљева Друштва види се колико је др Бараћ осетио и предвидео не само економски но и здравствени, рекреативни значај приградских шума и колико је у тој акцији руковођен тежњом за указивањем примером на могућност оваквих самоиницијативних подухвата у свим крајевима земље, а посебно на Кордуну; најзад колико су такве акције и дан дањи корисне и актуелне.

Прогањан и затваран од усташких власти у Земуну за време окупације, др Јован Бараћ умире непосредно по ослобођењу, ујесен 1944. године. На завршетку истаћи ћемо и књижевну активност Бараћа који је у *Југословенској жени* објављивао песме, а у *Правди* хумореске, док му је у заоставштини остала грађа за историјски роман, као и успели препев немачких класика и Рабиндрат Тагореа. Зато ћемо овај приказ и завршити једном његовом песмом:

ЗНАТЕ ЛИ БРАЋО ЗАШТО РОСА ПАДА?

Када сунце и сунчеви зраци
спрже и спале што за водом вапи
И кад аждаје попију облаке
а ветри осуше и последње капи.
Када повену свакојаке траве
а пољско цвеће тужно погне главе
тада роса падне, зазелени биље
замирише лале и зумбул и смиље.
Ово је земља непрегледног робља
вечите мржње и вечитог рата
где кости леже тирана и робља
где се у коштацу мржња с мржњом хвата
и мржња горе као огњен пламен
хоће да спали и дрво и камен.
Тада небо шаље јутром зору рану
да угаси мржњу, да створи нирвану.

✱

Прошлост афирмише садашњицу

Београд, 29. јун 1971.

Уредништву „Просвете“ Загреб

Од Нове године претплаћени смо на ваш лист који са задовољством читамо, тим више што је и мој отац Србин с Кордуна. У вези тога дошла сам на идеју да Вам пошаљем његову биографију да је објавите у листу. Наиме, чини ми се, да би за лист било корисно да уведе рубрику, какву сам назначила над очевим животописом. Јер прошлост често афирмише садашњицу, а писати о истакнутим људима с Кордуна у прошлости значи указивати јавности на вредност и значај Срба Кордунаша и у садашњици и у будућности. Сем тога, друштвене активности мог оца уско су повезане с Кордуном и увек актуелне па сам о њима највише у животопису писала, јер мислим да могу бити поучне и дати примера и садашњим нараштајима, посебно у вези пошумљавања које је итекако важно за Кордун.

Др. Олга Срдановић, Београд

О АКТУАЛНОСТИ ПОЛИТИКЕ ИЛИ КОЛИКО КОШТА ЧОВЈЕК?

ТАКО ЈЕ МИСЛИО МАТАВУЉ

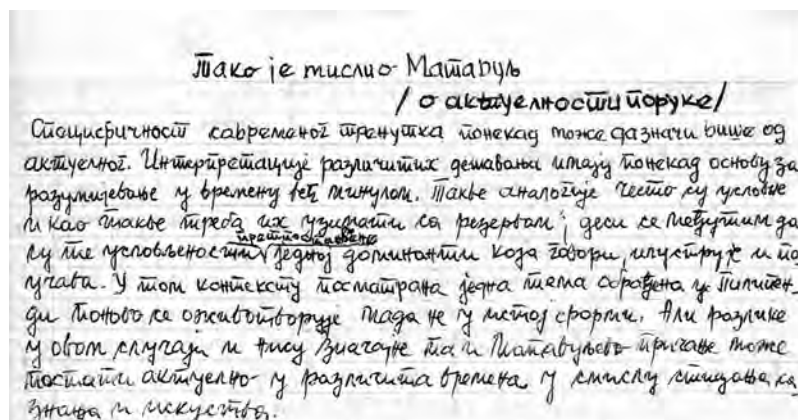
пише: Петар И. Пијановић*

(студент југословенске књ. и с-х.ј.,
Студ. Дом „Слоб. Пенезић“ 321/2)

Пилипенда не жели, да се послужимо његовим речником, да прода душу; јер, правилно расуђује: уколико би изгубио душу његова личност свела би се на једну физичку конституцију која сама за себе не значи ништа. Пристајање да за мало жита припадне некој другој вјери не би само значило одвајање од једне идеологије већ би то значило у његовом смислу одвајање од правог „ја“ које је његова суштина и смисао његова постојања

Специфичност савременог тренутка понекад може да значи више од актуелног. Интерпретације различитог дешавања имају понекад основу за разумијевање у времену већ минулом. Такве аналогije често су условне и као такве треба их узимати с резервом; деси се међутим да су те условљености претпостављене једној доминанти која говори, илуструје и поучава. У том контексту посматрања једна тема обрађена у Пилипенди поново се оживотворује мада не у истој форми. Али разлике у овом случају и нису значајне па и Матавуљево причање може постати актуелно у различита времена у смислу стицања знања и искустава.

Потрудимо се начас да поново у машти оживимо лик Пилипендин. Јуначина је то; „глад, страховита утвара, већ четири мјесеца дави народ.“ Зима је године 1843. била страшна, а кућа Пилипова погођена невољом као и остале куће у сиромашном православном горњодалматинском селу. Власти одреде да православни могу узети жито да би спасли голи живот само под једним условом: треба да пређу

на унијатску вјеру. Неки то и чине, јер тешко је то када човек закључи да је егзистенција његова и најближих му доведена у питање, угрожена пријетњом невидљиве силе — глади. Јован Њако који је прије двадесет и пет година учествовао у Шибеничкој буни против владике Краљевића кад овај хтједе да поунијати православне Далматинце предложи Филипу да пређе на нову вјеру. Филип презре Јована и одбије једну такву могућност: „Ја се надам у мога српског Риста. Ако ће ми помоћи хвала му, ако неће и онда му хвала јер ми је све дао па ми све може и узети и душу. А ти ...“

„Ја се надам у мога српског Риста. Ако ће ми помоћи хвала му, ако неће и онда му хвала јер ми је све дао па ми све може и узети и душу. А ти ...“

Ако се из суда садржаног у овој констатацији Филиповој искључи један ненаучно-мистични поглед на свијет, а који је резултат и слика једне заостале, примитивне средине, остаје да се позабавимо њеним другим смислом. Тај други смисао није производ свјесног ангажовања које би у основи имало можда изграђену представу о смислу бунта и опирања; не ради се о једној таквој могућности. Поента је у овом: Пилипенда не жели, да се послужимо његовим речником, да прода душу; јер, правилно расуђује: уколико би изгубио душу његова личност свела би се на једну физичку конституцију која сама за себе не значи ништа. Пристајање да за мало жита припадне некој другој вјери не би само значило одвајање од једне идеологије већ би то значило у његовом смислу одвајање од правог „ја“ које је његова суштина и смисао његова постојања. А кад се изгуби тај смисао његова егзистенција престаје да буде осмишљена. Осећа он то добро мада не може да прозре у дубину тог осећања; оно је њему, рекло би се, више инстинктивно усађено, дар нечег што га истовремено спутава и уздиже. Његов карактер, посматран у тим оквирима, је статичан; он остаје при своме и на тај

начин добија још јачи израз и израста у позитиван пандан онима који су некако нестабилнији. Та његова духовна снага постаје му водитељицом и ослобађа га од страховања од пропасти и физичког уништења јер је оно подношљивије за људе његова кова од продавања душе за голи живот.

Јован Кљако покушава да га поколеба; тај је покушај међутим осуђен на пропаст и претпостављен снази једног човјека који је у стању да учини било шта да би доказао своју вредност те разлоге и смисао постојања. У његовом случају вјера је дио њега, дио његова осјећања, саставна честица његова бића и свако њено отуђење значило би негацију његове личности. Зато је његова постојаност разумљива, оправдана и оплемењена једним вишим циљем. Тако је мислио Матавуљ.

**Зима је године 1843. била
страшна, а кућа Пилипова
погођена невољом
као и остале куће у
сиромашном православном
горњодалматинском селу. Власти
одреди да православни могу
узети жито да би спасли голи
живот само под једним условом:
треба да пређу на унијатску вјеру**

Нажалост, историја се често понавља. Изведена ретроспекција, окретање уназад није само себи сврхом. Лик Пилипендин пројциран у вријеме данашње добио би за нијансу измијењену форму, али, суштина остаје иста. Времена се мијењају, али људи са својим одликама позитивним и негативним, и постојаношћу и непостојаношћу карактера и даље остају: сведоче о времену. Осјећај угрожености на било ком плану често свједочи о једној епохи. Пилипенда је у нашем случају њен израз; њему пријети опасност да изгуби своју вјеру, а преко ње и његово национално осјећање може бити доведено у питање.

Исте околности и могућност отуђења важе за све компоненте које својом целовитошћу чине нешто што је суштина постојања сваког човјека — национално осјећање. А оно може бити изражено не само на вјерском плану, већ свој смисао може добити изражавањем свог језика, својих обичаја, своје историје, своје традиције... Наметање духовних вредности једној нацији која се таквом осјећа и тај осјећај јасно изражава значи истовремено покушај негирања њене индивидуалности и њеног постојања; то наметање може бити трагично по дотичну нацију, јер води њеном срозавању, насилној асимилацији и коначно — њеној пропасти. Али људи који се као и Пилипенда неће продавати да би осигурали грубу физичку егзистенцију биће увијек. Они су постали величине прошлости, а надамо се да их има и данас...

*

пише: **Владимир ПАВИЋ**

Затишје

Ту ништа нема. Само коморач
и смрека. И бор један
израстао да умре у камену. А све
пати велику жеђ за собом растења.
Болни пејсаж и уски видик
надахнут ће цвијетање. А звијезда
кад падне бит ће Пјесма у крви
мене чудака на овом постољу од пржине.
Остат ће глас остат ће звук
У каменом затишју.
Али коме поклонити сувишне руке
Зар чемпрес који не хаје глад видика.
Зар змији скривеној у шупљину камена
Рођеној да липса у својим настамбама.
Не знам. Не осјећам. Али слутим:
Живот је то и тече
А чемпрес баца сувишне руке
И напаја драге и горке птице.

Гај

Знам га. То је он.
Змије и гуштерице свијаху гнијезда
Цврчак не. И ја не.
Поскок је излазио на сунце
Да излијечи носталгију камена.
Вјетар је доносио мирис винограда и маслине
А један храст у утроби скриваше
Сам бумбара. Игра је то од прасвијета
И није дана дјеци да се играју златних играчки.
А пелин је растао на крајолицима
И пјевао пјесму горку о судбини нас
Који пролазимо шутке и нестајемо
Уткани у горку кору чемпреса поред пута.
Даљине и небо сниваху недостижан сан
Гај остаде на кори земље да нестане
Са заласком касног сунца.

УЗ ЧЛАНАК ДАЛИБОРА БРОЗОВИЋА: „О ЈЕЗИКУ СРБА У ХРВАТСКОЈ“

СВОЈ НА ТУЂЕМ

пише: Нада Данко

Здравко Крстановић и њему слични чине зло свом властитом народу не дозволивши му да се осјети сигурним и свој на својем. Што, ако је тај живаљ трачанског подријетла или старих хрватских глагољаша, црногорског, влашког, што значи у својој домовини и прије Срба и Хрвата, а ми им говоримо, од своје сте земље бježали у туђу, чак тако далеко да сте прешли Босну. Своје нисте одбранили, како ћемо вам вјеровати да ћете наше бранити

„ХРВАТСКИ ТЈЕДНИК
ЗАГРЕБ
МАТИЦЕ ХРВАТСКЕ 2

„Просвјета“
Загреб
Бериславићева 10

У „Хрватском тједнику“ од 1. листопада 1971. године прочитала сам чланак Далибора Брозовића: „О језику Срба у Хрватској“, а уз то и „Отворено писмо Далибору Брозовићу“ од Здравка Крстановића, те по први пута примијетих за мене важну ствар: „бригу о православном живљу у Хрватској, на који начин ће у будућности комуницирати, ако досједно и у свему проведемо оно што је назначено о језичним одредбама у нацрту устава Хрватске.“

Лакко је указивати на неједнакости, ако се тежи раздору. Село од села, сусјед од сусједа различито живи и говори. Народ Хрватске треба тежити јединству, јер одувјек има исте потешкоће.

Пуно пута, истина жене православне, мање ратоборне, а у тежњи сачувати потомство су ме упитале: „Зашто нас сад наједнапут сматрају само Србима и да смо доселили, као да то није наша домовина?“ Одговорила бих то ми интелектуалци мијесимо кашу или пак они што желе задржати добре положаје или даље напредовати. Но, интимно сам мислила: „Сватко се може определијелити за што хоће национално, па се тако могу православни, ако то желе: било Хрватима или Србима.“

Једно је рећи, а друго учинити. Тешко би Џиво и Влахо у „Новели од Станца“ старог Станца Влаха примили за Дубровчанина. Лакше би им било примити његова сина за српског господина.

Годинама је многима поради угледа или положаја било згодније бити Србин. Многима и поради вјере, јер другу православну осим српске православне нијесу могли бирати, а то су уписали у јавне књиге, особне карте и сл. У малом мјесту ту су чињеницу сви добро упамтили. Одједнапут у новим струјањима увидјели су, осим вјере, која за атеисту ништа не значи са оним националним одређењем немају ништа заједничко. Може ли се то мијењати и да ли је потребно мијењати. Потребно није, али ако другачије осјећаш? Ако је потребно навешћу три примјера особе, које су покушале бити Хрватима, а раније су били Срби, али замјерили су им и Хрвати и Срби. Једни зашто се мијењају, није му за вјеровати, а други зашто мијења што је било, зар се претрашио. Међутим, није ни једно ни друго. Нису ли се у посљедње вријеме и Хрвати промијенили? Нису ли тисућу пут гласали, слободно, демократски, по својој вољи на свој уштрб? Зашто замјерати овакве промјене? Зашто не бити према таквим појавама не само толерантнији, него дозволити људима нек мијењајући свијест мијењају и себе. Колико пут су Хрвати далматинци говорили: „Нама су ближи Србијанци, него Загребчани?“ јужњаку с левантинским менталитетом у нечему је и ближи Србијанац, него сјеверњаку а зашто не би и био.

Ми комунисти чињеници вјере дајемо већу одлику него ли је дају сами вјерници. Припадност вјери не значи припадност и нацији. Сад би се барем могли одлучити сви људи како ће се определијелити без обзира на вјеру, јер су у нашој слободној земљи за то створени увјети.

Слично се је збивало и у другим републикама, народи се стапају и одвајају према својој свијести и ступњу слободе.

Гдје се налазе стотине Цинцара у Београду, који су ишли Кир Јањи на спровод? Да ли су могли бирати грчкоправославну вјероисповијест, кад је постојала само српскоправославна? Нису. Узели су најближу им српскоправославну, стопили се, што је и природно с домаћим живљем, славенским, српским. Остале су само велике, лијепе, тамне очи београдске ђеце, а не плаве, славенске шумадијске.

Гдје су оне тисуће и тисуће Влаха и Каравлаха, Моровлаха, сточара, који су по повјесничару Шишићу били сточари у Хрватској (Повијест Хрвата 1961. г. Шишић), али имали су православну вјероисповијест. Румуњско православну нису могли бирати, јер је није на том подручју било, већ само српско православну (а о томе зашто је није било, могла бих још и више написати). Ти су се народи вјероватно језиком и обичајем стопили, али не и с вјером у Хрватској.

Каквог је само Хрвата у Анти Старчевићу одгојила мајка православна, а каквог у Петру Прерадовићу?

Како то да Владимир Назор није пјевао српској мајци већ „Мајци православној“. Да ли се је он бојао Хрватског тједника и других посљедица кад се је ковало наше највеће братство и јединство?

Превише сам рекла, а хтјела сам писати о језику.

Истина, православни живаљ у Војводини и гранично уз њу говори екавицом, али није истина нити ће бити за православце Кордуна, Баније, Лике, Босне, Херцеговине и Далматинске загоре.

Здравко Крстановић је студент. Можда му је жива бака, можда сусељани, али нека тражи оне старе и неписмене и с њима разговара. Чут ће лијепи хрватски језик на подручју које сам набројала. Пропјешачила сам тај дио па ми је познат и језик тог живља. За овај су језик и хрватском и православном (српском) живљу говорили да је сељачки. Није господски, од власти, од учених из Центра. Неписмене баке и ђедови нису могли читати новине, а како се Хрватска сматра развијеном, то ови крајеви за ове старе нису имали нити сада имају јако пуно телевизора; нису радили по опћинама и уредима, нису се имали у нешто ученије своје угледати. Задржали су живи, сељачки говор. Слушајте и очеве своје кад се свађају, кад не пазе, кад не говоре учено, чут ћете којим језиком говоре.

Да није такве неписмене баке, тешко бих се могла сјетити како ћу коју ријеч хрватски написати, јер сам језик и писмо дјетињства искварила, радећи и слушајући говоре. Још увијек има прилике, нешто лошије чути и Здравко Крстановић, дјеца његова већ неће, ако крену његовим стопама.

Видите, мени дијете чува жена из Хрватског загорја, кајкавка, а говори: кашика и пешкир, јет је то ученије. Недавно сам отишла у Кордун, а познаници ми говоре „качамак“, „кашика“ и „пешкир“. Поуздано знам да су говорили истина искривљено, али овако: „жгањци“, „жлица“, што је исправно, „ручњик“. Чак тамо гдје није било потребно говорили су и превише ијекавицу, примјерице: „крумпирера“. Колико народних узречица и локалних прича о томе знам, кад су се ове ријечи живо употријебиле. Од куда би и говорили екавицом, што могу говорити, јер ником нити шкоди нити користи, осим њима самима, кад су још код тих стараца жива сјећања по причању њихових предака од куд су дошли. Питала сам тридесетак старијих православних особа, сада Срба, од куда су дошли по причању старих. Бадрићи и Балтићи рекли су: „Из Црне Горе“; Жарковићи: „из Херцеговине“, као и Милашиновићи; старица Јованићка подријетлом из околице Славонске Пожеге, не зна од куд су дошли, али зна да јој је мајка причала да су Каравласи. Сви које сам питала су старији од 70 година. Жарковићка је стара 86 година.

Питам се, ако су долазили из Црне Горе и Херцеговине, гдје су могли по Здравку Крстановићу научити ту екавицу. Да ли и сви они Црногорци, који су дошли за Леополда II на подручје Кордуна сада морају бити Срби и говорити екавицом, само зато што нису могли бирати, хрватско, црногорско или румуњско православље, јер ових на подручју СФРЈ нема.

Здравко Крстановић и њему слични чине зло свом властитом народу не дозволивши му да се осјети сигурним и свој на својем. Што, ако је тај живаљ трачанског подријетла или старих хрватских глагољаша, црногорског, влашког, што значи у својој домовини и прије Срба и Хрвата, а ми им говоримо, од своје сте земље бјежали у туђу, чак тако далеко да сте прешли Босну. Своје нисте одбранили, како ћемо вам вјеровати да ћете наше бранити. Зар није истинитије да су марни сточари од којих и сад понеки с прољећа дође из босанских и херцеговачких планина, али их турска чета са својим овцама не остави у овим крајевима.

Тим марљивим, добрим и вриједним сточарима не смијемо узети језик, који су прихватили као свој. Не смијемо дозволити да на стотинама година на својој земљи, можда старије од Хрвата буду туђинци. Била сам пописивач пучанства, тад још становништва у 1961. години, пуно људи ми је рекло по националности сам Србин, а језик ми је хрватски. Да ли је то статистика уписала? Питајте и садашње пописиваче. Разговарала сам с њима, па се и њима збивало што и мени.

Не пишем као политичар, нити за ове или оне струје, већ за народ православни тог краја, како би знали кад гласају у будуће да гласају за себе своју земљу и свој народ.

НАПОМЕНА РЕДАКЦИЈЕ:

Редакција сматра да је овом писму непотребан коментар, а читаоцима препуштамо да сами донесу суд. Заслијељеност слабо прикривеним предубјеђењима, непознавање историјских чињеница и управо комично непознавање основних проблема језика, што је писац писма испољио ослобађају нас обавезе да на такво писмо одговарамо и омогућавају нам да штедим простор.

Провјерили смо у интересу читалаца битне чињенице које читаоцима саопштавамо како бисмо им омогућили давање потпуније оцјене. –

1. Писмо је датирано заиста у октобру 1971. а не 1941.

2. аутор писма је судија Општинског суда у Загребу и члан СКХ (!)

DRUŠTVO ZA ČUVANJE I PODIZANJE
SPOMENIKA RATNICIMA IZ RATOVA
DO 1920. GODINE

BROJ 90

10. jun 1971. god.
11030 B e o g r a d
Blagoja Parovića 156.

"Просвета" и "Српски гласник" СКЗ "Просвета"

41001 Затред, Терислава бр. 10

Društvo za čuvanje i podizanje spomenika ratnicima iz ratova do 1920. godine, razmatralo je pitanje podizanja spomenika zaslužnim i velikim vojskovođama iz naših ranijih ratova. Konstatovano je, da za teške i sudbonosne ratove od 1912. do 1918. godine, koje je vodila srpska vojska (kasnije i sa dobrovoljcima od ostalih naših naroda) nisu dobili vidno priznanje od naroda i izraze zahvalnosti u vidu spomenika, one vojskovođe, koje su pripremile srpsku vojsku za te ratove i koji su razove uspešno vodili i pobeđonosno završili. Zato dostavljamo

P R E D L O G

da se u Beogradu podignu dostojni spomenici, i to:

- Vojvodi Radomiru Putniku, načelniku štaba Srpske vrhovne komande u razovima od 1912. do 1916. godine (do bolesti);
- Vojvodi Živojinu Mišiću, legendarnom komandantu Prve srpske armije u bitci na Suvoboru 1914. godine, i načelniku štaba Srpske vrhovne komande pri proboju Solunskog fronta 1918.g.;
- Vojvodi Stepi Stepanoviću, legendaranom komandatu Druge srpske armije u bitci na Ceru 1914. godine i proboju Solunskog fronta i gonjenju austro-nemačkih i bugarskih snaga u 1918.g.
- Vojvodi Petru Bojoviću, načelniku štaba Prve srpske armije u bitci na Kumanovu 1912. godine i pri proboju Solunskog fronta i gonjenju austro-nemačkih i bugarskih snaga 1918. godine.

O b r a z l o ž e n j e

Vojvode, za koje se predlaže da im se, u znak priznanja, podignu spomenici, sada imaju spomenike na grobovima gde su sahranjeni, i to:

- Vojvoda Ratomir Putnik, kapela na Novom groblju u Beogradu;
- Vojvoda Stepa Stepanović, spomenik na groblju u Čačku;
- Vojvoda Živojin Mišić, spomenik na Novom groblju u Beogradu, i
- Vojvoda Petar Bojović, skroman spomenik na Novom groblju u Beogradu

Vojvode su svojim udelima u ratovima koje su vodili, a naročito u Prvom svetskom ratu, zaslužili mnogo veće priznanje i to ne samo od strane srpskog naroda, već i od ostalih naših jugoslovenskih naroda, jer su posle tog rata počeli, prvi put, da žive u jednoj državnoj zajednici, na teritoriji koja sa manjim izmenama, sačinjava današnju našu Federativnu Republiku Jugoslaviju.

Jugoslovenska narodna armija odala im je dostojno priznanje na taj način, što su u Vojnom muzeju JNA na Kalemegdanu, pored portreta Marčala Jugoslavije Josipa Broza Tita, izloženi još samo njihovi portreti.

РАЗГОВОРИ О СРПскоЈ КЊИЖЕВНОСТИ

ТРАГОМ САКУПЉАЧА НАРОДНИХ УМОТВОРИНА

пише: Вукосава Опачић-Лекић

Многе од наведених пословица и загонетака живе још и данас, али поред њих има и нових. То су језичке и духовне творевине без којих се не може замислити живи говор једног тако виталног народа као што је наш. Он никад неће остати без таквог блага, али језик је као и сваки живи организам: једне ћелије изумиру, друге се стварају и обнављају то живо тијело

Вјерујем ће се за рубрику *Разговори о српској књижевности* наћи много занимљивих тема, првенствено из умјетничке књижевности. Народно стваралаштво у позиву на сарадњу се не помиње иако ми се чини да би се и од тога могло наћи понешто од значаја, посебно за територију који гравитира овом листу. О томе се можемо поуздано обавијестити и код Вука Караџића и његових сарадника.

Ко год је пажљивије прелиставао књиге Вукове преписке, сигурно је наишао и на странице гдје се налазе писма Самуила-Севастијана Илића упућена Вуку. У њима има свједочанстава о ширењу српске књиге на Кордуну и Банији. Илић одговара још 1825. године Вуку да је примио његове Забавнике за Глину, Костајницу, Петрињу, Книн, Плашки и Будачки. Сљедеће године шаље Вуку имена 25 претплатника на "Житије Ђорђа Арсенијевића Емануела", а 1832. јавља да је сакупио 60 претплатника у Карловцу и околини за дјело Луке Милованова о српској верификацији. Године 1835. шаље такође из Карловца на три стране исписана имена претплатника на "IV част народни Србски песама".

Таквих спискова и извјештаја има много више у Илићевим писмима, али нас овом приликом занима нешто друго. У већ поменутом писму од 24. јула 1832. године Илић између осталог пише и ово: "Ја вам пословица моји не могу уступити, макар да су /по мњенију гдекоји/ то 'ствари врло простачке'. Ја, колико познајем важност пословица, не би заслужио да се зовем калуђер, кад би исте презирао и 'гнушао се' њи."

Вук је знао за Илићев сакупљачки рад и сигурно је тражио да му нешто од тога пошаље, али Илић то одбија јер је и сам намјеравао да штампа пословице. Међутим, загонетке Илић као да није чувао за своју збирку, или тада још није ни намјеравао да је спрема, па је у августу 1824. године послао Вуку из Карловца 53 загонетке. Можда је и Вук поштовао његове намјере и зато их није унио у своју књигу пословица и загонетака. Тиме ове Илићеве загонетке добијају у свјежини и оригиналности. Уз малу редакцију /јер их има и слободнијих по изразу/ доносимо их онако како их је и Самуило Илић навео:

Господине: Што ми ти је зашто?

1. Пун тор оваца, пред њима Лаиша блеи. — црква, народ, поп
2. У земљи гори, кроз дрво иде, месо га вуче. — Лула
3. Син се роди пређе оца. — Дим
4. Глава гвоздена, ребра дрвена, срце пртено. — Роба у сандуку.
5. Десет браће скупа лежи, ни један скраја није. — Паоци у коли
6. Пет браће један другом из задњица куса. — Плетеће игле
7. Тури голо у рутава. — Рука и рукавица
8. Кад прилијеш мање је, кад одлијеш више је. — Прозор
9. Обноћ стеоно, обдан јалово. — Постеља
10. Шум шуми, грм грми, бјела госпа ван бјежи. — Млин, брашно
11. У наше баке сто приканаца. — Пећ
12. Ја носим прибој при бедри, ја приби теби, а отац ти теби, а ја теби те теби. — Кључ и катанац
13. Четвора стере, двоја свијетли, једно леже. — Пас, итд.
14. О једном клину сва кућа виси. — Господар
15. Шта у кући без клина виси? — Дим
16. Поп уље, а бисази немогоше. — Сврдао
17. Наш Милета без коже у шталу уље, а из штале с кожом изиђе. — Љеб
18. Шта кроз воду иде, а воде се не дотиче? — Ракија

19. У растову трупу, у љескову пруту манито јуне лежи. — Вино
20. У ватри мокро, у води суво. — Восак
21. Купина се преплета преко мора. — Повраз
22. Старац дере јарца, за се лој меће. — Плуг
23. Старац се подбочио шљакатом, па се поноси мудма међу туђим људма. — Чокот, грозда
24. Оздо осамарено, озго попрегнуто. — Опанак
25. Шта најчешће међу ноге дође. — Праг
26. У нашега вранца гвоздена јајца. — Кантар
27. Двије шибе до неба 'вате / шта је то вате? / — Очи
28. Шта прост види сваки час, цар каткад, бог никад. — Себи равна
29. Шта је ни на двору ни у кући? — Мачка на прозору
30. Бадањ брашна свему свјету доста. — Мраз
32. Кад га је мање више важе, а кад га је више мање важе. — Шупљина сира, љеба
33. Ја посија даске, никоше тракови, из тракова цвјетови, из цвјетова батови. — Мисирача
34. Деветера за четверо, удица горе, удица доле. — Жена музе краву
35. Сједи госпа наврх Сегедина, те чека синова из бјели градова. — Квочка на јајима
36. Отац висок, мати оштра, дјеца слатка. — Горски кестен
37. На једном брду залаје, на другом ује. — Пушка
38. Ти га мени, ти га теби, ти га нећеш погодити. — Тигањ
39. Шта је најбрже на свијету? — Мисао
40. Ваша госпа у двору, а кика јој на двору. — Репа
41. Два тијела, један врат. — Бисази
42. Тукутићи туку, сјекутићи сјеку, сам баћа превраћа. — Зуби и језик
43. У дјевојке забодено, заврћено; и сврби и боли и још вели нек стоји. — Минђуше
44. Господа ме у џепу носе, а простаци ме ногом газе. — Слиац
45. Љубезницу љубим, да ми бљује у уста. — Чашу испијам с вином.
46. Шта на путу меса чека? — Трн
47. Летиле су челигуске, челипан, челипоткован; питале и челигуске, челипан, челипоткован; куд летите челигуске, челипан, челипоткован; куд летимо да летимо, ником ништа не чинимо. — Сњијег
48. Послала ме моја мама твојој мами, да ми даш шендало пендало, да ме ошенда опенда. — Чешаљ

*

Још један Вуков сарадник са Кордуна својим прилогом придружио је кордунаске умотворине плодовима ума српског народа широм Југославије. Био је то Симеон - Сима Богдановић, официр аустроугарске војске, један од организатора бакљаде у част доласка Вука Караџића у Топуско 1861. године.

Симеон М. Богдановић слао је Вуку пословице и у државном издању из 1897. године појављују се у продужетку Вукове збирке из 1849. године. Штампане са по азбучном реду заједно са прилозима још

неколицине Вукових сарадника: Вука Врчевића и других. Богдановић је као и Вук давао објашњења уз поједине пословице.

Чак и при површном читању запажа се у многим пословицама и изрекама одраз средине у којој су настале. Поред таквих има и оних које су раширене на цијелом српскохрватском језичком, подручју. Зато о њима и неће бити ријечи, већ само толико да су примане као и све друге творевине усменог поријекла због одговарајуће садржине.

Богдановићев избор пословица помаже да се допуни слика о Кордунашу — крајишнику и то претежно војнику јер се он очито оријентисао више на своју, војничку, средину, а мање на село. Иако је крајишко село било непрекидно и чврсто везано за крајишку војску, ипак је оно имало и свој засебан духовни живот, богатији осјећањима и народном мудрошћу. Зато је ово само дјелимично упознавање са пословицама из овог краја.

Без намјере да се даје исцрпнији коментар и суд, ипак се мора подвући у чему је та специфичност и локална обојеност садржине ове грађе. Кордунаш на оригиналан начин опомиње да ће да врати "мило за драго" пријетећи кубуром /7555/. Он није био у царској служби из љубави према аустријском цару /7540/, али ипак није волио лошег војника. Поред ових неке пословице говоре и о скромности и мирењу с оним што се има /7791/ и о једном сазнању да нема чуда на свијету /7841/, с презиром о онима који хоће да буду више него што јесу /7775/.

Све ове пословице су углавном непосредне и јасне по изразу и зато ево их нека саме говоре:

1. /7355/. Ако су ме избили, бар сам их се сит напсовао. (Позвали граничара рад некаква преступљења пред кумпаниски / примиритељни/ суд, те га осуде на 20 батина. Мој ти Јово, кад виђе да не помаже правдање, поче цмолити као дијете и молити господу и сесију, ал' му ништа не поможе — он доби 20 батина. Сад ће он љутит идући кући грдити правицу, господу и сесију, најопакијим псовкама. Неки су га од комшија видјели како је код кумпаније цмолио, а како је преко поља кући идући псовао. Код куће на питање како је прошао, а он им каже: Ако су ме и избили, бар сам их се сит напсовао те поче набрајати све оне псовке, које је кући идући изговорио, али комшије дођу те открију све како је било, и тако остаде пословица.)
2. /7359/ Пића до грлића
3. /7360/ Бјеж'те пете, бјеж'те пете! Пос..ће вас г..а. (вичу Срби у аустријској војсци, кад им трубља огласи да коњаници на њих ударају, те да бјеже у гомиле.)
4. /7362/ Блажен муж међу женама. (Осим тога што се с њима угодније забавља, западне га и каве и колача, јер чим се жене скупе ето ти некаких посластица. По варошима.)
5. /7369/ Болан здрава носа. (Казала лисица кад се је претворила болесна, па ју заиста болесни вук морао носити. Сад се ова пословица рече, кад се ко пренемаже, да је болан, а јачи је и здравији од онога, који га послужује.)
6. /7376/ Бољи је мир него бабин пир. (Јер на бабину пиру нема весеља као на дјевојачком, обично се баба други дан послје вјенчања свађа.)

7. /7381/ Весели се пртењачо торбо

Сутра су ту влашке задушнице;

Пуну ћу те натрпати меса.

8. /7412/ Виле до очију: ил' виле пукнути, ил' очи искочити

9. /7414/ Дуга лука, а мотика тупа (тј. кад је ко лијен, а чудо посла има)

10. /7441/ Зими, рајне! Љети, Матијашу! (Говорила млада неком кућанину да јој само помаже зими воде и дрва снијети, пећ ложити и конак спремати, а љети га није шћела брајном звати, јер је овај морао у пољу делати, а није јој могао помагати, а није га ни требало.)

11. /7452/ Ил миру, ил' пирју! (тј. делај као што треба или се не пачај у то)

12. /7459/ Ја знам каква је моја кумпанија, а ти гледај ђе ћеш ручати. (Дошао обрштар видјети како ексерцира кумпанија једног старог капетана, па није био задовољан, него причме хрдати и кудити и капетана и момке. На свршетку ће рећи обрштар: Та кумпанија не ваља! А стари капетан прихвати: Ја знам каква је моја кумпанија, а ти гледај ђе ћеш ручати, па с кумпаниским официрима у свој квартир без обрштара. У селу није било механе, да се море ручати, а кући далеко, те тако ти мој обрштар гладан цио дан се до куће возио. Кад други пут к тој истој кумпанији на испит дође, похвали капетана, а овај ће окренувши се к свом конаку рећи дечку: Еј момче! деде и оно друго јагње закољи, ручаће и обрштар с нама.)

13. /7479/ Кад лијени навали, све поље попали.

14. /7505/ Кичмаса (најприје) на зло набаса (Казало се је за дана Јелачића нерегуларне чете, које су кичмаса прозване, јербо код Пакосте најприје на Мађаре набасаше и добро бјене дише.)

15. /7509/ Кога сам псовала онога сам и допала. (Казала дјевојка када се вјенчавала за онога, кога је прво грдила, као тјешећи се.)

16. /7540/ Ко се на царској работи прекине, није га вриједно у гробље закопати.

17. /7555/ Кубура ми — кубура ти! (тј. насрнеш ли ти на мене и ја ћу на тебе; ил' што пријетиш мени, могло би бити теби.)

18. /7557/ Курјак остари, ћуди не остави.

19. Лахко ти је Стојану за војску док је Котарана. (Ја управо не знам како је ова од Лике до Саве позната пословица постала. У нашој регименти има неколико кућа које се зову Котарани, али све скоро неугледни и сиромашни људи. У другоданској (Петрињској) регименти имаде читаво село Котарани — а и у Лици, чини ми се, тако. С овом се пословицом спредају славим, невјештим и тупоглавим војницима.)

20. /7568/ Лупа као добош о плот. (Кад ко свашта бледеће не мислећи како ће се примити и шта ће се из тога изродити.)

21. /7573/ Малено село чест порез. (Вели се томе, ко се чуди да је већ на њега ред што чинити.)

22. /7603/ Наше секе њезине неке вуке вукадере вукићеве жене рођени нејеверни пасторак. (Кад ко ћера својакање у дог зна које кољено)

23. /7619/ Не држе корака, ал' одмичу. (Рекао стари капетан ђенералу кад му је кудио кумпанију да војници не корачају сложено на дубањ. Сад се та пословица рече кад би се шћело рећи: е ако и

није лијепо, а оно је пробитачно или ако и не знам играти, знам се похрвати.)

24. /7620/ Не жени се сапунар. (Не треба дакле да више од једне свијеће гори. Ову сам пословицу чуо у Глини, ал' не могах дознати како је постала. А обично је реку као укор ономе ко двије три свијеће без потребе упали.)

25. /7638/ Неће воћка испод стабла.

26. /7642/ Не цркни, кобо, док шашина не никне. (Кад ко обећава за неко вријеме какovu помоћ, која би одмах требала.)

27. /7649/ Нијесу то миши на вукли, већ моји зуби на тукли. (Одговори ђедо кад му се чуде како је здрав и дедео.)

28. /7660/ Ни слан, ни мастан. (Дволичан)

29. /7718/ По што купим по то и продајем.

30. /7735/ Пречи пут кола ломе. (Није добро свашта попријеко радити.)

31. /7761/ Сатро на мени повртницу. (Изгдио ме што већма може.)

32. /7766/ Свак се вере да у горње чело сједе,

Ал' кад дође до бесједе,

Рад би онђе да не сједе.

33. /7775/ Силом п.ди а рђом смрди. (Кад се ко хоће да чини више него је)

34. /7782/ Служи да те не касира ју. (Шале се ђекад официри кад секоји тужи да га служба сатрије.)

35. /7783/ С миром дирај, брајне. (Зарекло се, бајаги, млади кад ју је неко шкакљао или штипао мјесто: С миром, с миром, браје!)

36. /7785/ Смрди као ворих.

37. /7788/ Спреда гладац а острагу јадац. (Казо мајор једном војнику, кад је видио да је на њему све спријед уређено, а отрага се нашло да није тако.)

38. /7791/ С чим имам с тим и климам.

39. /7817/ Удри, Јово, на ново! (тј. не клони духом.)

40. /7841/ Шваба па Шваба. (Рекао граничар кад је први пут видио Ђесара, од ког је мислио да мора бити какав див — видећи га као наводног човјека.)

*

Многе од наведених пословица и загонетака живе још и данас, али поред њих има и нових. То су језичке и духовне творевине без којих се не може замислити живи говор једног тако виталног народа као што је наш. Он никад неће остати без таквог блага, али језик је као и сваки живи организам: једне ћелије изумиру, друге се стварају и обнављају то живо тијело. Само, свако губљење и нестајање језичких ћелија (израза и ријечи) представља губитак за културу једног народа. Зато би било добро да нас не напусти вуковски скупљачки ентузијазам, па да не дозволимо да се ишта од народног говорног блага изгуби и заборави.

Између ознака // наведен је редни број пословице у Вуковој збирци. Издање и штампа Државне штампарије Краљевине Југославије, Београд, 1933.

kemijski kombinat

SAPONIA

SRPSKO KULTURNO DRUŠTVO

"PROSVJETA"

Berislavićeva ul. 10/I

41000 Z A G R E B

Osijek
M. Gupca 2

vaš znak

naš znak Prop. 13054-NM Osijek 28.10.1971.

Najljepše zahvaljujemo na ponudi od 20.10.1971. kojom nam nudite prostor za reklamiranje naših proizvoda u kalendaru "Prosvjeta".

Žao nam je što nismo u mogućnosti odazvati se vašem pozivu jer naša propaganda ima svoje ishodište u marketing koncepcijama, sa studioznim istraživanjima i dugim pripremama, tako da nam je sa tog aspekta nemoguće prihvatiti naknadno dobijene ponude.

Nadamo se da ćete razumjeti razloge zbog kojih nismo u mogućnosti prihvatiti vašu ponudu.

Primitite naš drugarski pozdrav.

SAPONIA
KEMIJSKI KOMBINAT
11 OSIJEK

M. Gupca

telegram
Saponia Osijek

telefon 26-634
054/26-622 26-643

telex
28-123

žiro račun
336-1-4 SDK Osijek

ЕТИКЕТЕ СЕ БРЗО ЛИЈЕПЕ, АЛИ И ОДЛИЈЕПЕ

ТВОРНИЦА ЉЕПИЛА

пише: Слободан Грубач

**Требало је наћи излаз
из заостале економије.
Коначно све је ријешено.
Грађани су одлучили
уновчити своје изуме и
рад. У првој етапи прорадит
ће творница љепила. За
етикете нема проблема.
Планиран је чак и извоз**

Градоначелник је владао у малом граду десетак година. Запослио је своју породицу. Послије тога запошљавао је истомишљенике. Боље рећи оне који нису мислили, него слушали. Изазвао је незадовољство међу осталим грађанима, градоначелник се почео бранити. Обрана је била у нападу. Нападао он отворено и стварно. Остављао људе без посла. Другима дијелио привилегије.

Ипак у међувремену је био посланик у Парламенту. Сада је проширио начине обрачуна. Дијелио је и различите наслове. Кад не мисле као он, онда су то и то. Имао је богат извор назива, наслова, имена, подналова, надимака, лица, карактера и коначно етикета. Није ништа радио него смишљао имена. Народна привреда је назадовала. Предионице су пропадале. Стока уништена. Шуме огољеле. У граду су се тражила имена. Нико није радио. Запамтили смо само неколико имена. Грађани се почеше звати: Дрматор, Дрмаса, Дрмачуша, Одстрељани, Пендрек, Трчкарало, Шизика, Опћељубљена, Поражена снага, Тростановић, Правдокривитељ, Цитатоман, Политикоплатник, Политикопатник, Језикошакач, Главотрбух, Триплекс студент, Меткоидеолог, Говоробукач, Језикоснагатор, Кривобројитељ,

Фалсификатор, Правосавјетник и сл. Временом се избор имена проширивао. Стигли називи из увоза. Толика и нова имена изазивала забуне. Замислите зовнете неког Главоножац умјесто Прогонитељ или рецимо Њушкалотрагач. Започеле судске расправе због имена.

**Примијете људи да ни судије нису
знале ословљавати странку. Оно
изазове изузимање домаћег
суда. Судило се у гостима. Да би
избјегли неспоразуме мјештани
лијепо налијепе себи на груди
своја нова имена. Неколико људи
написали себи – човјек. Остали
им то исцијепали и налијепили
етикету по својој вољи**

Примијете људи да ни судије нису знале ословљавати странку. Оно изазове изузимање домаћег суда. Судило се у гостима. Да би избјегли неспоразуме мјештани лијепо налијепе себи на груди своја нова имена. Неколико људи написали себи – човјек. Остали им то исцијепали и налијепили етикету по својој вољи.

Из брака Трбухоелаборатка и Мирне родио се ... А тко? Требало је то налијепити. Проблем је и у томе што су дјеца и људи немирни па им се етикете лако одлијепе.

Требало је наћи излаз из заостале економије. Коначно све је ријешено. Грађани су одлучили уновчити своје изуме и рад. У првој етапи прорадит ће творница љепила. За етикете нема проблема. Планиран је чак и извоз.

Српском културном друштву „ПРОСВЈЕТА“

Кад је лист „Политика“ први пут објавила Ваш позив на претплату листа Српска ријеч, одушевљен тиме одмах сам Вам поштанском упутницом преко поште број 11105 дана 17.11.71. послао износ од 65 нд и то за полугодишњу претплату 50 нд, а за један примјерак календара Просвјета 1972. 15 нд.

Пошто до данас нисам примио ни Календар ни Српску ријеч, ако је већ почела да излази, молим Вас, будите љубазни, па ми свакако одговорите да ли вам је био уручен тај новац.

П.С. Као рођени Дубровчанин обрадовао сам се кад сам у „Дубровачком Вјеснику“ прочитао да се је обновио подбор „Просвјете“ и да је на ванредној Скупштини уводни реферат одржала моја кума проф. Смиљана Бердовић. Само жалим да нисам и сам присуствовао томе догађају, јер сам у своје вријеме учествовао као активан члан у припремама за поновно отварање локала „Матице српске“; којом је приликом одржао предавање „Наполеон и Дубровачка Република“ ун. Проф. Др Владимир Ћоровић уз присуство ун. проф. др Слободана Јовановића.

Нека буде сретан и плоносан рад новог подбора.

С поштовањем и поздравом
Вук Ћоровић, проф. У пенз.

Београд, 20.12.71.
Охридска 2

Београд, 10. XII 1971. год.

УРЕДНИШТВО „СРПСКЕ РИЈЕЧИ“
41 000 Загреб
Бериславићева 10/2

Данас сам на Ваш жиро рачун бр. 301-8-2315 уплатио износ од 500. динара на име претплате за прво полугодиште 1972 године на „Српску ријеч“, те вас молим да, почев од изласка, лист доставите на сљедеће адресе:

1. Војислав Струњаш, 11000 Београд, Ц. Ковачевића 27а
2. Инг. Драгутин Бракић, 11 000 Београд, 29. Новембра 55/2
3. Лука Кунтић, 11 000 Београд, Палмотићева 25
4. Војин Гојнић, 11 000 Београд, Браће Југовића 6/
5. Секула Лепосавић, 11 000 Београд, Љубе Дидића 11
6. Душан Џимић, 11 000 Београд, Змај Јовина 19а
7. Павле Пејић, 11 000 Београд, Млатишумина 7/2
8. Др Чедомир Брашанац, 11 080 Земун, Августа Цесарца 7/2
9. Драгомир Бокоњић, 11 080 Земун, Карађорђева ¼
10. Алба Кунтић, 11 000 Београд, Македонска 26/3

Другарски поздрав
Алба Кунтић

Париж, 14. XII. 71. год.
Г. УРЕДНИШТУ,
Хвала Вам, крој и свим
који су околности и срп
добри овој мис.
Данас Вам шаљем 100 фр. франка
за „Српску Ријеч“ и Календар 72.
Битак српски поздрав
Вам
Милош Блажевић
Србин из Кораче
Адреса:
MILOŠ BLAŽEVIĆ
62, RUE GEORGES FERRAND
94 - BONNEUIL S/MARNE
FRANCE

Јако је мислио Матавуљ

/ о актуелности поруке /

Специфичност савременог тренутка понекад може да значи више од актуелног. Интерпретације различитих дешавања имају понекад основу за разумијевање у времену ~~те~~ минулом. Такве аналогije често су условне и као такве треба их узимати са резервом; деси се међутим да су те условности ^{прашњавије} једној доминантни која говори, илустрира и попушта. У том контексту постаје једна тема обрађена у Тилиген-ди Поново се оживио поручје мада не у истој форми. Али разлике у овом случају нису значајне јер и Матавуљева порука може постати актуелна у различита времена у смислу стицања са знања и искуства.

Потрудимо се још да Поново у машини оживио лик Тилиген-дин. Јунона је то; „глад, сираховина, утвара, већ четири мјесеца дави народ.“ Зима је године 1843 била сиромашна, а кућа Пиливова, Попојева Невољом као и остале куће у сиромашном православном трговачком манастиру. Власити одреде да трава слави могу ~~и~~ узети житио да би раније годе живот само под једним условом: треба да проту на утијатску брзу. Неки то и чине, јер тешко је то као Говре закључи да је е-зистенција његова и најближе му сродна, у питање, угрозе на пријатељски Невољом сине - глади. Јован Крако који је проту двадесет и пет година, представља у њеној души против-владе Краљевине. Кар овај хитије да похитији православне халматике преромеи Филитиу да проту на чову брзу, Филити проту Јована и одоје једну такву похитију: „Ја се надам у мога српског Риста. Ако ће ми помоћи хвала му, ако не и онда му хвала јер ми је све дао на ми све може узети, и дуго. А ми...“

Ако се из суда савременог у овој конституцији Филитиови мислију једна нехитија-мислију похитија свјет, а који је

19.11.1971.

Друже уреднице,

Одавна сам се носио мишљу да негде обелоданим „молбеницу“ Антуна Старчевића „доктора из мудрословља“ упућену Кнежевско србском попечитељству просвете у Београду 20. коловоза 1851.г. коју Вам прилажем у свом препису. Сматрам да је најзгодније да она буде обелодањена у Загребу, како би добила на публицитету међу његовим сљедбеницима и да сте Ви позвани у најзгодније време да је Ви баш обелоданите у свом првом броју у време најбесомучнијих испада као што је овај данас Вјекослава Калеба, хрватског писца у преносу у Политици.

„Молбеница“ је пронађена за време рада док сам радио у Државном архиву у Београду заједно са пок. Др. Петром Колендићем и проф. Прав. Факултета Мехмедом Беговићем. По наређењу министра просвете Велмара Јанковића молбеница је склоњена на сигурно место.

Она је интересантна јер „отац отаџбине“ себе назива ЛИЧАНИНОМ а језик југословенским којим говори и пише. Сем ово пар података није потребан, мислим, дужи и већи коментар.

Осим обелодањивања молбенице Анта Старчевића (Приметићете да је написано ћирилицом ГП, па сам ја тако погрешно и преписао) желим да обелоданите баш ВИ и баш у садашње време следећи чланчић:

Године 1945. сreo сам се у Осијеку са Др. МАРГУЛИСОМ, лекаром из Осијека, кога сам познавао још од пре рата, и на моје питање где и како је провео рат (ОН ЈЕ БИО ЈЕВРЕЈИН) одговорио ми је: „До 1942. године био сам у Осијеку када сам почетком исте премјештен у Сисак на дјечје опоравилиште или болницу. Већ данас се не сјећам, где је било три хиљаде српске дјеце. дјеца су била смјештена у згради, која је пре тога служила за стају. И када су деца, која су лежала на циглама покривеним само сламом, поразбољевала се од дисентерије и тифуса, ја сам тражио да се упрљана слама измијени како се зараза не би ширила, на то ми је шеф лекар рекао да НДХ не може себи дозволити тај луксуз да мења сламу, ... у осталом колега пазите шта говорите.“ А када сам упитао како се звао тај лекар, др Маргулис ми није одговорио, иако то не може ни данас бити тајна, а камоли онда 1945. г. По речима Др. Маргулиса свих три хиљаде деце је поморено на тај начин.

Молим Вас дајте наслов : ... И овима би требало обележити на месту где се догодила мученичка смрт“.

У нади да ћете обоје обелоданити у првом броју Српске ријечи, гарантујући Вам својом часном ријечи истинитост предњег, бележим се са поштовањем:

Петар Ристић, судија Окр.с. и адвокат
у п. 11040 Београд
Михаила Аврамовича ул. Бр. 8/И
Бр.л.к. 64349/67 издане у Сомбору

Мин.прос. 1851 (301-404)

Ф. II

Ар. 365

Високо кнежевско попечитељство,

На натјечај, који је високо попечитељство 23. септембра т.г. за столицу из математичких знаности на београдском лицеу расписало, подписани, осећајући у себи снагу, за моћи службу с напоменутим мјестом скопчану достојно обнашати, усуђујем се моју препонизну молбеницу приказати, и просити, да би ми високо попечитељство то мјесто подјелити достојало.

Разлога, на које би у ту сврху, прошњу ослонио, не имам изван тога, да сам још год 1848 из ових знаности строге испите поднео, што ће високо попечитељство увидјети из приклопљенога под 1) преписа докторске повеље.

Што се тиче језика, у коме се имају ове знаности предавати, држим доста само то напоменути, да сам родом Личанин, и да сам у југословенском књижевном језику год. 1849 за учитеља из мудрословја на загребачкој академији тако начинио испит, да сам збогу мојих писмених и устмених одговора на предложена питања, на првом мјесту бечком попечитељству предложен, што ће високо попечитељство из свједочбе под 2) увидјети.

Рјешење ове столице још ни сад ние дошло.

Знаности друге, у одцјек мудрословни спадајуће и друге језике, којих пет знам, у ову сврху, сцјеним да ние врједно напомињати.

Ако ми високо попечитељство то мјесто повјери, настојати ћу рјечју и чином, да оечивању високога попечитељства одговорим.

Међутим моју препонизну прошњу свесрдно препоручујућ, с дубоким искреним штовањем остајем

Високог попечитељства

понизни слуга

Антун Старчевић доктор из

Мудрословја

У Загребу на двадесети коловоза 1851

SISAK, 19. XI 1971. god.

Dragi prijatelji,

Pročitao sam posvećeni broj "Prosvjetac", na
 Vam evo timom i najvećem nekome svojom
 prijatelju. "Prosvjetac" mi se osobito svidjelo
 ali bio bio osobito zadovoljan kada bio ona
 izložila dojam dva tjedna mjesecno, je mislim
 da bio to i svašta i ostali pitanja.

Mislim se da se nam jezik, jezik Vroba u Dvobojnoj
 naziva srpski, jer nam jezik ima izrečenih
 specifičnosti i tako kao i hrvatski.

Stoga bi "Prosvjetac" trebao da imamo
 knjige pisane Srpski i Hrvatski, da jeziče nam
 jezik, da dođe u svakom broju riječi srpskih
 pisaca, ali i hrvatskih.

Stoga Vam je evo u ovom listu najvećem
 nekome svojom prijatelju.

Možda sam ga te me pokrenuti masovno "Srpsko
 prijatelj" (koji, možda Vam do mi najvećem) i tako bi
 posredno da namo pojmove o tome
 masovno, tako te odgovoriti i kao te izložiti

"Prosvjetac" i stoga bi nam svi
 svoje prijatelje.

Mnogo pozdrave.

Нина Вујковић

Белица Трпуца 24.

44212 Трпуца

Сисак, 19.11.1971. год.

Драги другови,

Прочитао сам посљедњи број „Просвјете“, те Вам ево пишем и шаљем неколико својих прилога. „Просвјета“ ми се необично свидјела, али био бих необично задовољан када би она излазила барем два пута мјесечно. Ја мислим да би то жељели и остали читаоци.

Слажем се да се наш језик, језик Срба у Хрватској назива српски, јер и наш језик има одређених специфичности исто као и хрватски. Стога би „Просвјета“ требала да штампа књиге писаца Срба у Хрватској, да његује наш језик, да доноси у сваком броју радове српских писаца, али и хрватских.

Стога Вам ја ево у овом писму шаљем неколико својих пјесама.

Чуо сам да ћете покренути часопис „Српска ријеч“ (који, молим Вас да ми шаљете), и било би пожељно да нешто напишете о том часопису, што ће објављивати и кад ће излазити. Добро је што објављујете о нарјечјима језика у Хрватској, али би требали још објавити напис, нешто више о српском језику Срба у Хрватској и његовом развоју. Добро је што нас упознавате и са новим књигама.

Врло ме је импресионирала рубрика „Разговори о српској књижевности“ и мислим да би у сваком броју „Просвјете“ требало представити по једног српског писца и записе о његовим дјелима, како би упознали њихова дјела. Требало би да објавите и попис књига које сте издали како би заинтересирани могли их набавити. Посебно ме је обрадовало да неки читаоци широм земље шаљу прилоге у фонд за издавачку и културну дјелатност СКД „Просвјета“ и мислим да би од тих прилога требало издавати „Српску ријеч“ и књиге српских писаца у Хрватској.

Врло ме је импресионирао чланак Здравка Крстановића „Манастир Крка“. И ја се слажем да би се коначно требало побринути о споменицима српске културе у Хрватској. Ти споменици изложени су зубу пропадања и „Просвјета“ уз нашу помоћ треба их сачувати.

А сада ево мојих прилога, ја се надам да ћете их објавити, наравно, ако су вриједне.

Ето то су моји прилози. Ја ћу Вам се јавити, односно јављати чешће пута и желио бих бити сарадник „Просвјете“ и стога ћу Вам слати своје прилоге.

Много поздрава.

Никола Вујичић*
Велика Градуса 24
44212 Градуса

СКД Просвјета
За лист Српска Ријеч
Загреб, Бериславићева 10

У Политици од 14. XI ов. год. изишао је оглас обавјештавајући јавност, да се може претплатити на лист Српска Ријеч.

Одмах сутра дан поштанском дописницом бр. 88957 од 15. XI ов. год. послао сам претплату за 6 мјесеци.

Онако самоиницијативно посетио сам 5 вуковарских Срба, препоручујући им да се претплате, чиме ће помоћи финансијски опстанак СКД Просвјета, те листу Српска Ријеч омогућити у перспективном времену већи тираж и евентуално омогућити излажење као дневни лист.

Нисам наишао код ниједног на разумијевање из Страх, да не би изгубили посао, изговарали су се, да политика и трговина и друга занимања никако не иду заједно. Објашњавао сам им да то није политичко СКД, него добровољно Српско просвјетно друштво које се бори у СР Хрватској, да Срби у њој очувају своје писмо, своју националност и опстанак у СР Хрватској са свим својим особеностима и традицијама, које на жалост овдје у Вуковару у потпуности изумиру. На примјер, ћирилица у Вуковару на јавним зградама, установама, трговинама итд. у потпуности је као непознаница. Изгледа, да је ћирилица и изјашњавање српске особености код нас у Вуковару протузаконито и кривично дјело, док се нигдје не види и поред огромног броја домаћинстава српске националности у самом граду, не рачунајући српска села у најближој околини Вуковара, чији је живаљ српско становништво у већини, а може се рећи и једино. Или од многих овај примјер: наставница школе (Борово насеље) упозорава дјецу српских родитеља да се не каже хлеб него крух и тд. Стога Вас молим, да чим изађе Ваш и наш лист Српска Ријеч пошаљите ми 20 комада. По примитку одмах ћу Вам обратном поштом платити, или ми јавите цијену наредног броја, па ћу Вам дозначити унапријед новац за 20 комада. Разумије се, посебно ми шаљите један број, на којег сам се претплатио.

Овлашћујем Вас да ово моје писмо можете користити на начин како год хоћете, јер у Вас имам повјерење.

Много успеха у општим настојањима и срдчане поздраве Вам шаље

Мићо Кашиковић пензионер

56230 Вуковар, Бож. Аџије 7

У Вуковару 20. XI 1971.

*

УРЕДНИШТВУ ЛИСТА ПРОСВЈЕТА ЗАГРЕБ, БЕРИСЛАВИЋЕВА 10/1

Химна!

Давно је то било када сам у школи учио о будницама одама и химнама. Признајем да моје знање о тим пјесмама није отишло даље од голе средњошколске дефиниције из теорије књижевности.

Па ипак, овом забиљешком желим да нешто кажем о „Лијепој нашој домовини“ која ето изненада постаде химном наше социјалистичке, самоуправне, Републике и Државе Хрватске.

Свима нам је добро познато како, када и у којим условима је спјевана та пјесма. Али од тог доба прошле су многе буре, све се мијењало и изокретало да бисмо на крају дошли до уједињења, федеративног уређења, социјалистичког система, самоуправних односа, и ако амандмани најављују до пуне равноправности свих народа.

Питање је, да ли таква химна одговара овим новим условима и нашем заједничком живљењу. Да ли су све оне вриједности, које су наши народи заједнички стварали у најновијој хисторији и све оне идеје за које се умирало у ослободилачком рату постале толико привремене, безвриједне, отрцане и упрошћене да им не може бити мјеста у химни ове Републике. Или пак ово самоуправљање. Зар то није стварност и идеја којом смо трасирали наш заједнички пут у социјализам и која би могла да се опјева.

Надаље, мислим, да је задатак химне да изрази свеопће народно осјећање. Што се тиче Хрвата „Лијепа наша“ сасвим задовољава у том погледу, како у прошлости тако и сада, али ми Срби у Хрватској не можемо бити задовољни са том химном ако се она не надопуни или не измијени.

На примјер. Како би изгледало када бисмо преко телевизије гледали (рецимо) Албанце са Шар планине како у својој народној ношњи поред стада оваца, са фрулама у руци и бијелим капама на глави, пјевају хвалоспјев Србима, и цијелој Југославији поручују да „Србин љуби свој народ“, а о себи да не кажу ни ријечи.

Ето, управо тако ћемо ми Срби у Хрватској, према оном што нам нуде уставни амандмани већ у самом почетку, остављати своје национално оруђе и дипле те хрлити на свечане скупове (мјесне, опћинске, републичке и савезне) да бисмо у хору – „усправно и равноправно“, са поносом, патосом и жаром у очима (јер тако би требало пјевати химну), преко грамофона, радија, телевизије и свих могућих ријека – пјевали о томе што воли Хрват, а да при том немамо ни права ни могућности да дипломо и о својој љубави.

Химну вишенационалне заједнице згодно је успоредити са здравицом. Али каква је то здравица (молим вас лијепо) у којој једна страна стално наздравља другој, а та друга не узвраћа него наставља да наздравља само себи. Не вјерујем да Срби могу прихватити тако слуганске и вазалске односе. То нама не паше.

Морам да признам да не познам довољно хисторију мога народа (нису ме томе учили кад ми је био земан), али на основу неких других података сумњам да смо икада пјевали другоме ако тај није пјевао и нама.

Не, стварно нисмо, никада и никоме па чак ни онда када нам нису то само нудили, него нас и присиљавали на нама свима добро познате начине.

Надам се да ни овог пута нећемо себе изневјерити.

У Осијеку, 20. октобра 1971. г.

Момчило Загорац

Момчило Загорац, Улица Братство-јединство бр. 23 Осијек, бр. личне легитимације 58475

*

ПАРИЗ, 14. XII. 71. ГОД.

Г. Уредници,
Хвала Вам, као и свима који су омогућили да
Срби добију свој лист.

Данас Вам шаљем 100 фр.франака за „Српску
реч“ и Календар 72.

Братски српски поздрав

Ваш
Милош Блажевић
Србин из Кордуна

Адреса:
MILOS BLAZEVIC
62, RUE GEORGES FERRAND
94 – BONNEUIL S/MARNE
FRANCE

*

**Титово Ужице,
14. XII. 1971.**

Обзиром на напise у штампи, молим Вас да ме
обавестите да ли ће после Нове године излазити недељне
новине „Српска ријеч“, како бих знао да ли треба да
пошаљем претплату.

Тихомир Селаковић, судија Окружног суда
Т. Ужице, Моше Пијаде бр.6

*

Цењено уредништво,

Молим да ми у што скоријем времену
пошаљете календар Просвјету за 1972. г. Уједно Вас
обавештавам да сам данашњом поштом послао
претплату на Ваш и наш нови лист „Српску ријеч“ у
износу од 100 дин за целу 1972. г.

С поштовањем,
Ђорђе Зељајић ученик богословије,
21 312 Баноштор, Лоле Рибара 2.

*

БГД, 20. 10. 71.

Поштовани другови!

Прошло је двадест дана како сам Вам упутио једно
писмо, у њему неколико пјесама и тражио од Вас да ми
одговорите на нека питања и молбе.

Поновићу у главним цртама прошло писмо. Ево о чему
се ради.

Желим бити Ваш повјереник, сарадник за мјесечник
Просвјету и будући лист Српска ријеч. Молим Вас да ми
одговорите да ли би имао какав проценат од продатих
примјерака и какав, јер желим као члан Просвјете, помоћи
Просвјети и себи, јер сам остао без икаквих материјалних
средстава на Филолошком факултету (група за СХ језик и
југ. Књ.).

У Београд мало шаљете Просвјету. За два дана се прода.
Надам се да ћете бити толико љубазни да на ово писмо
одговорите.

Јован Радуловић
Господар Јованова 51
11000 БЕОГРАД

ПРИРОДНЕ, КУЛТУРНЕ, ИСТОРИЈСКЕ И ДРУГЕ ЗАНИМЉИВОСТИ

пише: Ратко Пасарић*

ВЕЗЕ СТАРОДРЕВНИХ СОПОЋАНА СА ДРУГИМ КРАЈЕВИМА НАШЕ ЗЕМЉЕ

Стародревни српско-православни манастир Сопотани, једно је од наших веома вриједних културно-умјетничких и историјских здања. Манастир Сопотани стар је 707 година. О њему се много писало у земљи и свијету. У овом напису бит ће стога ријеч само о неким везама Сопотана са приморским крајевима наше земље, јер се о томе у штампи и није писало. Једна од његових културних улога лежи баш у тим везама.

Манастир је права ризница блага наше прошлости, и задужбина је српског краља Уроша I, а одржавао је — као и манастир Милешево — у доба Немањића везе са нашим приморским градовима: Рисном и Котором, углавном преко Трговишта, Никољ-Пазара, Брскова и Оногоста (данашњи Никшић). Једно су вријеме Сопотани имали у Рисну своје меропаше (посједнике), али се за њих не може поуздано утврдити какав су манастирски посјед држали у својим рукама.

Цитират ћемо што нам кажу стари записи:

„Милко Грубетих, Храноје Градишић, Градислав Драгојевић

и Градоје Добромирић, из Рисна, меропаси манастира Сопотана (homines ecclesie de Sopochian) склопили су уговор 7. марта 1233. године са Трифуном Бућом (познатим привредником, државником и дипломатом краља Милутина Дечанског), тадашњим бродовласником, да му по Петрову дне испоруче 16 конопа, тањих по 13 и по, а дебљих по 8 и по лаката дужине, дебљине по уговореној мјери. Од 32 перпера уговорене цијене продавци су унапријед примили половину“.

У то вријеме били су на гласу рисански ужари, који су снабђевали ужадима которске трговачке бродове-једрењаке.

Вјеројатно је краљ Урош I — ктитор Сопотана — предложио својој задужбини неке рисанске занатлије — ужаре ради снабђевања манастира конопљарским производима и маслиновим уљем са Приморја. Неки пак мисле да је рисанске занатлије предложила можда Јелена Урошева, која је дуго после смрти свога мужа (1280.) као сувладарка синова Драгутина и Милутина, управљала Травунијом и Зетом са Приморјем.

СПОМЕН САСТАНАК СРПСКОГ КЊИЖЕВНИКА БОРЕ СТАНКОВИЋА СА БУГАРСКИМ ПЈЕСНИКОМ ИВАНОМ ВАЗОВИМ

Тамо на истоку Србије, близу Босиљграда, подно југославенско-бугарске границе, налази се село ИЗВОР, које је добило име по јаком извору воде. У средишту села је тридесетак кућа, махом на спрат, школа и црква. А око седамдесетак кућа је расуто по питомим падинама брда која окружују ово село. Стари записи кажу, да је некад, у турско вријеме, Извор био мали град, среско мјесто, сједиште великог војног гарнизона и пашалука за цијелу врањску и кратовску околину. Пашин хан је био порушен 1908. године. Пашина кула је постојала све до год. 1943. кад је порушена.

У том се хану год. 1909. састао наш чувени књижевник Бора Станковић са бугарским пјесником Иваном Вазовим. Село Извор је на културној висини. Оно је имало, каже се, школу прије многих других мјеста — сада већих градова, па су у школи учили ђаци са ширег подручја, почав од манастира Поганова у клисури Јерме, па све до Кратова, Криве Паланке и Врања.

На малом узвишењу селом доминира стара црква великих размјера и помало чудне архитектуре. Дуга је 40, а широка 20 м. Звоник јој је дрвени. Грађена је од 1821. до 1834. год. Уз помоћ народа Извора и ширег подручја. Зидана је каменом. Црвенкасти камени блокови допремани су овамо товарним коњима дијелом из околине Ћустендила, а дијелом из каменолома код Кратова.

Иницијатор за градњу ове цркве бијаше учитељ Димитрије Дионисис, поријеклом Грк, познат као велики славенофил. Бора Станковић и Иван Вазов посјетили су ову цркву и дивили јој се. По свом архитектонском рјешењу, величини, красном унутарњем декору, иконостасу, и иконама и фрескама велике умјетничке вриједности — дјелима непознатих српских и бугарских умјетника из средине прве половине 19. стољећа, ова црква представља и велику историјску вриједност. Старински ормари и сандуци, смјештени у цркви, пуни су разних црквених књига на старославенском језику. Налазе се ту разна

издања: српска, бугарска, грчка и руска. Бора Станковић и Иван Вазов приликом свог пријатељског сусрета у селу Извор разгледали су богато књижевно наслијеђе у тим књигама.

Историографи тврде да је историјат некадашњег града Извора, а данас села Извор, веома дуг. Још су овдје видљиви трагови из римске прошлости, тј. боравка Римљана у том крају. По народом предању 200.000 робова је експлоатисало рудна богатства овог краја за рачун Римљана. Рудничко и робовско насеље, логор, звало се Паулатија. Сви ранији записи о давној историји тог краја, а било их је још из доба цара Константина и царице Јелене, уништени су кроз бројне ратове, који

су ријетко кад мимоишли тај крај. Усред села још и данас постоји неколико римских гробова. На гробу великог брда могуће је видјети и трагове канала некадашње водене сепарације за пречишћавање рудаче злата и сребра. По свему судећи, ту је некад било велико римско насеље, а можда и град, са јаким војним гарнизonom, јер је за чување толиког броја робова требала велика војна снага.

Тако је ово историјско насеље оставило видно мјесто у историји српских земаља, а у биографији Боре Станковића записано као мјесто његова драга сусрета с бугарским пјесником Иваном Вазовим.

НА ДОМАКУ БУДВЕ ЈЕ ЧУВЕНИ МОНАСТИР ПОДОДСТРОГ

У близини Будве историјског градића, а данас чувеног јадранског љетовалишта, изнад сеоцета Мајине, налази се старинско здање српско-православног манастира Подострог. Манастир је значајан не само због дјеломице очуваних фресака и архитектуре, већ и због своје повезаности са неким важним историјским догађајима и личностима из наше прошлости.

Манастир је повучен од равне морске обале и подигнут у подножју каменитог брда, па се са манастирске терасе пружа диван поглед на Будву и околицу, до Паштровића и Св. Стефана. Околу манастира терасаст је предјел обрастао дрвећем и медитеранским жбуњем. Усред данас запуштеног имања, некад богатог лозом, воћкама, агрумима, ова стара грађевина својим издуженим обликом у правцу исток-запад побуђује интерес већ на први поглед. Основа је неправилна и разуђена услјед накнадних дограђивања.

Историчари тврде да се не зна тачно кад је манастир саграђан и ко га је подигао. Могуће је да је на овом мјесту и раније постојала некаква грађевина, јер има знакова да су фреске у малој цркви, која потјече из 17. стољећа, сликане преко старијег слоја. На једном каменом натпису изнад врата помиње се год 1630. као година кад је обновљена та мала црква.

Све до почетка 18. стољећа ова је територија припадала Црној Гори, када је „Пожаревачким миром“ 1718. год. додијељена

Венецији. Међутим, манастир је и даље остао под јурисдикцијом црногорских митрополита Српско-православне цркве.

Овдје је 1735. године боравио и умро владика Данило, позната личност „Горског вијенца“. Његош је такођер — како сазнајемо из историјских записа — боравио извјесно вријеме у овом манастиру, радећи на „Слободијади“ и на „Горском вијенцу“. Овај је манастир 1764. године посетио и Доситеј Обрадовић на свом путу по нашим јужним крајевима.

Данашњи изглед цијелог манастирског комплекса потјече из год. 1747., када је била саграђена велика црква св Госпође вријеме митрополита Саве Петровића — Његоша. У то су вријеме вјероватно обављени и други радови на обнови постојећих објеката.

Још су два датума значајна за историјат Подostroга. Године 1835. владика Раде био је присиљен да овај крај преда Аустрији. Године 1869. — у доба чувеног Бокељског устанка — манастир је био запаљен. Новијим конзерваторским радовима настоји се сачувати овај наш вриједан културно-историјски објект, чије су просторије у доба црно-жуте монархије служиле као затвор.

Од свих фресака најбоље се је сачувала глава св Саве са натписом „Св. Сава српски“. Међу бројним каменим украсима треба истаћи плочу (димензије 35x32 цм) са рељефно изграђеним грбом и натписом „Petrovich“, која је узидана изнад врата у једној мањој соби на спрату.

КРАТКИ ЗАПИСИ О СТАРИМ ГРАДОВИМА СРБИЈЕ

Вриједно је понекад и на ограниченом новинском простору и формату споменути се у најкраћим цртама настанка важнијих градова своје земље. Покушат ћемо овај пута кроз забиљешке дати историјате неких градова.

СМЕДЕРЕВО, значајан данашњи индустријски центар Србије, сместио се поред Дунава. Под тим именом град се помиње већ у деветом вијеку. Од год. 1427. до 1430. деспот Ђурађ Бранковић сазидао је поред Дунава знамениту тврђаву, описану у народним

пјесмама. Смедерево му је била пријестолница све до пропасти српске државе и пада овог града под турску власт 1459. године. Зидине некадашње тврђаве представљају данас занимљив историјски објект.

ЗРЕЊАНИН /некад Велики Бечкерек, а затим Петровград/ – центар Баната /у САП Војводини/ је према мишљењима и налазима било насеље формирано још у римско доба. Међутим, у монографији града (штампаној 1919. год. у књизи „Торонталска жупанија“) тврди се да је ту била насебина још у предисторијско доба. У Градском музеју се налази врло лијепа збирка предмета из тог доба. У средњем вијеку прве вјесте о насељу потјечу из 14. стољећа, а у вези с једним насилним актом (каких је то доба често било). Становници града на челу с кнезом напали су и опљачкали село Св. Ђурађ (Житиште), на дан 12. XI 1342. год. Већ у то доба ријека Бегеј (што дијели град на двије половине) била је пловна.

У шеснаестом вијеку помиње се да је Бечкеречка тврђава неосвојива и да личи на Темишварску. Но, у 17. вијеку тврђава је доспјела у турске руке. По уговору о Карловачком миру, 1699. год. тврђава је била предата аустријском цару да је стави ван обрамбеног стања.

Како он није имао право да утврди град, вјероватно је те године тврђава била и порушена. У исправи о оснивању муслиманске задужбине у Банату, из 1573. помиње се да је Мехмед Соколовић у Бечкерек у – лијепом и очуваном граду – подигао јавно купатило лијепог изгледа, а близу њега саградио 22 дућана (према „Гласнику Историјског друштва“, у Новом Саду 1920. год.).

ПЕЋ је центар Метохије. Овај град (у саставу САП Косово) био је

у Средњем вијеку познат по Српско-православној патријаршији, а уједно и као културни и економски центар. Град је неко вријеме био и пријестолница српских владара. Име је град добио по многим каменим пећинама, а први пут се помиње већ 1202. године.

У 14. стољећу град се развио у живо трговачко средиште овог дијела Србије, а у њему је била и бројна дубровачка колонија. Од старих грађевних раритета истичу се конаци и куће некадашњих паша и бегова.

Посебан значај с умјетничког и историјско-националног становишта има манастир Пећске патријаршије, који се налази у непосредној близини града. Манастир се састоји из три цркве и једне капеле, а потјече из 13. стољећа. Богат је фрескама, сликама и саркофазима. Има занимљиву ризницу и богату библиотеку са више од 100 књига (рукописних) писаних на пергаменту из раздобља од 13. до 14. стољећа. Ту је била колијевка старе српске умјетности и националног духа.

НОВИ ПАЗАР историјски је познат од давнина. У Средњем вијеку кроз њега пролази „Дубровачки друм“, развија се жива трговина са Дубровником. Некада је био пријестолница династије Немањића и носио име Рас. У непосредној близини Новог Пазара, у котлини Градина, откопани су остаци пространог утврђења које има облик правокутника. Дужина зидова износи 220, а ширина 60 м. Откривени су и остаци пет кула. Вјерује се да потјече са почетка 9. стољећа. На мјесту гђе је пронађен стари град некада је постојало римско утврђење Асинос. У деветом стољећу у Расу је било сједиште епископије, док је од 1170. године Рас пријестолница Немање Стевана Првовенчаног, краља Уроша и краља Драгутина, а тек је краљ Милутин пренио пријестолницу у Паун-поље.

ИЗ ЋАЧКИХ ДАНА ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ЗМАЈА

О њему се као човјеку и писцу много писало. У српским уџбеницима заузимао је угледно мјесто. Српска дјеца за чика Змаја добро знаду. Овдје ће бити ријечи о његовом средњешколском образовању у иностранству, што је мање познато широј публици.

Он је положио матуру у Трнави, недалеко Братиславе, словачке метрополе. Пошто је завршио два најстарија разреда (хуманитарна) у новосадској гимназији, уписао се септембра 1850. у протестантски лицей у Братислави као слушалац прве године филозофије. У другом семестру прешао је у Модру (крај Братиславе), чија је гимназија имала прву године лицеалне филозофије. Директор је био Јан Калинчак, познати словачки књижевник, сарадник Љу. Штура, словачког народног вође, који је ту живио конфиниран. Исте школске године (1850/51) Змај је положио оба разреда филозофије, први у Модри, други у Братислави. Тада је била уведена матура, гимназијска настава повишена са шест на осам разреда, а двије године лицеалне филозофије сматрале су се као седми и осми разред гимназије.

Змај је отишао у Беч, гдје су били Даничић и Милетић. Становао је са Ђуром Јакшићем. Полагао је матуру у фебруару 1852. год. У Братислави, у католичкој гимназији, коју је г. 1857. основао Хрват Јурај Драшковић, пао је на испиту. Матурирао је фебруара 1853. у Трнави – „Словачком Риму“ – у Архиепископској католичкој гимназији коју је 1561. основао учени Румуњ Никола Олах, острогонски архиепископ. Гимназијска зграда је у средишту града, а поред ње је старо сјемениште у којем су учили Никола и Петар Зрински. Тамошњи Универзитет имао је штампарију у којој су у 18. стољећу биле штампане и ћирилске књиге. Позади Универзитета је катедрала Св. Николе у којој је наспрам Н. Олаха сахрањен Антон Вранчић, Хрват из Шибеника, знаменити дипломата и историчар 16. стољећа.

Тако је наш чика Змај провео неколико година свог ђачког раздобља у иностранству, а у Словачкој је добро овладао словачким језиком, док је њемачки познавао од раније.

ПРВА СРПСКА БИБЛИОТЕКА У ЗЕМУНУ

На дан 27. јануара 1825. године у Земуну је била свечано отворена Славеносербска библиотека. Њен оснивач бијаше Мојсије К. Лазаревић, земунски учитељ. За Лазаревића је на много мјеста речено да је куповао сваку српску књигу. Он и тадашњи земунски парох Константин Ракић одабрали су из својих личних библиотека више од 200 књига на њемачком, италијанском и латинском језику, којима су убрзо биле придружене и многе књиге на српском језику и језицима других јужнословенских народа. Тако је ова библиотека већ године 1830. располагала са више од хиљаду књига.

Библиотека се налазила до „Перве сербске школе“ код нове цркве. Изнутра је библиотека била украшена сликама Јована Рајића и Доситеја Обрадовића. На спољашњем зиду зграде постојала је плоча с натписом у стиховима, а прва два стиха гласила су:

„Мудрости је цвеће у књигама,

Кои овде има стотинама“

Уз библиотеку постојала је богата Нумизматичка збирка са ријетким примјером српског, аустријског, угарског и другог страног новца.

Међу првим приложницима Библиотеке налазили су се:

Јоаким Вујић, списатељ — ранији земунски учитељ (под њим је у школи учио и Мојсије К. Лазаревић, који је такође постао касније учитељ), Константин Ракић, земунски парох, Гаврило Ковачевић, књиговецац, Димитрије Тирол, књиговецац, Стеван Радичевић (дјед pjesника Бранка), Јован Пачић, официр и pjesник. Но, међу главне приложнике убрајају се: Василије Лазаревић — тадањи „биргемајстер“ земунски и Вуков пријатељ, затим „гречески“ учитељ земунски Лазар Марјановић, који је Вуку записао четири народне приповијетке (објављене у издању народних приповиједка од г. 1853.), Василије Васиљевић — Вуков пријатељ и кореспондент (једини књижевник међу трговцима), Василије Јовановић — писац дјела „Светолик и Лепосава“ (Будим, 1831.) — „Милошијада“ или „Освобожденије Србије“ (Крагујевац, 1833.), „Војислав, краљ сербски“ или „Раздор браће о краљевини“ (1851.)

Само ово неколико података јасно говори о значају Земуна као једног од културних центара прекодунавских Срба.

ПОСЕБНА ЗАНИМЉИВОСТ СЕЛА ЧЕМЕРНО

На путу од легендарног Тјентишта према Гацку (гдје је и „граница“ између Босне и Херцеговине), тачно на половини тог пута смјестило се херцеговачко село ЧЕМЕРНО. Оно лежи у појасу морског развођа.

Један број кућа овог села припада јадранском сливу, други црноморском, а трећи и једном и другом. Таква је и зграда метеоролошке станице. Њен кров чини развође морских сливова.

Кишница која пада на источну страну крова ове зграде слива се у

поточић који утиче у ријеку Сутјеску, а ова у Дрину, чије воде припадају сливу Црног мора. Она пак киша која падне на западни дио крова припадне ријечици Мушници, која се спаја са Грачаницом и понире у дну гатачког поља да се у близини Билеће поново јави, али под именом Требишњице, чије ће се воде изгубити у водама Јадрана.

Таквих интересантности још има прилично и у другим крајевима наше земље, богате ријечним водама.

ИСТОРИЈСКИ ДУД У ПОРТИ ПЕЋКОГ МАНАСТИРА

У порти манастира Пећке патријаршије још и данас живи стародревно стабло — дуд, за који су везани неки историјски догађаји. Дебло је шупље, као стублина, а гране су увијене и спуштене до земље. Старост овог дуда процењује се на око седам вијекова.

Под овим див-дудом су у 14. стољећу владари династије Немањића

одржали неколико историјских сабора. То стародревно стабло познато је и по томе што је под њим године 1690. донијета на сабору одлука о познатој сеоби Срба преко Саве и Дунава под водством патријарха Арсенија Чарнојевића.

„МЈЕСТО И УЛОГА СКД ‘ПРОСВЈЕТЕ’ У САВРЕМЕНИМ ДРУШТВЕНИМ КРЕТАЊИМА“

ТРАЖИМО ЈЕДНАКО ПРАВА

У Устав Социјалистичке Републике Хрватске мора да се уврсте одредбе којима ће се осигурати права и могућности развоја културе и науке Срба у СР Хрватској једнако као и културе и науке хрватског народа. Једнака права у том погледу треба осигурати у одговарајућим државним установама. Обавезати те установе да у своје планове и програме, равноправно са темама из подручја хрватске културе и науке, уносе и теме из подручја српске културе и науке и да се једнако брину за њихову обраду, осигурањем потребних људи и средстава

На основу Правила Друштва, општег програма рада Друштва, одлука и закључака XI главне скупштине СКД „Просвјета“, уводне ријечи председника Главног одбора, реферата „Мјесто и улога СКД „Просвјете“ у савременим друштвеним кретањима“, те дискусије о програмској основи Друштва, вођене на посљедњој проширеној пленарној сједници Главног одбора, Комисија за закључке и Извршни одбор предлажу Главном одбору Друштва на расправу и одобрење следеће

ЗАКЉУЧКЕ

I

У групу приоритетних задатака Српског културног друштва „Просвјета“, који произлазе из друштвеног и културног програма и других програмских аката Друштва, предлаже:

- 1) Поклањање највеће пажње оживљавању замрлих и оснивању нових пододбора СКД „Просвјета“ на подручју цијеле СР Хрватске.
- 2) Покретање недељне новине за културна и друштвена питања под називом „Српска ријеч“
- 3) Постепено остваривање средњорочног плана научно-истраживачког рада за период 1971-1975.
- 4) Покретање периодичког часописа за културна и научна питања.
- 5) Обнављање Музеја Срба у Хрватској као самосталне установе и осигуравање чувања историјске и културне баштине Срба у Хрватској

- 6) Активирање одјела за документацију при Главном одбору СКД „Просвјета“
- 7) Установљење Годишње награде СКД „Просвјета“
- 8) Активно судјеловање чланова СКД „Просвјете“ у предстојећим расправама о измјенама Устава СР Хрватске и израда приједлога за уставно и законско регулисање положаја Срба у Хрватској
- 9) Оснивање комисија при Главном одбору СКД „Просвјете“
- 10) Даљње проширење материјалне основе за рад Друштва.

Краћа образложења задатака од 1-10

1) У циљу проширења и јачања основне базе Друштва, у најужој сарадњи са одговарајућим друштвено-политичким форумима Републике и комуна, нарочиту пажњу посветити оживљавању и оснивању нових пододбора СКД „Просвјета“ на подручју цијеле СР Хрватске, како у селима тако и у градским срединама и у сједиштима комуна.

2) Главни одбор прихвата сугестије XI главне скупштине Друштва као и приједлог Извршног одбора поднесен на посљедњој проширеној сједници, и одлучује да се, најзад до краја септембра 1971. године, покрене недељни лист за културна и друштвена питања под називом „Српска ријеч“, који би излазио умјесто досадашњег мјесечника „Просвјета“.

3) XI главна скупштина СКД „Просвјета“ закључила је, уз остало, да се будућа дјелатност Друштва усмјери и на извршење неколико фундаменталних научних задатака, чије би остварење требало да подстиче а и да прати појачана издавачка дјелатност Друштва. Овакав закључак добио би пуну подршку и на посљедњој проширеној сједници Главног одбора СКД „Просвјета“, на којој је сугерирано да би нарочито

требало проучавати ове области живота Срба у Хрватској: политичку и економску историју, културну историју, језик и књижевност, ликовну културу те народни живот и обичаје.

Ова позитивна и пријеко потребна активност већ је покренута, па Главни одбор закључује да се настави и да се предузму све мјере за реализацију приједлога средњорочног плана научно-истраживачког рада за период 1971-1975. Овај приједлог који је Савјету за научни рад СР Хрватске поднио Извршни одбор Друштва обухвата студиозно истраживање и научну обраду нарочито ових области:

- а) Преглед политичке и економске историје Срба у Хрватској
- б) Преглед културне историје Срба у Хрватској
- ц) Студију о говорима Срба у Хрватској

4) У жељи да се помогне што бољој реализацији научно-истраживачког програма, Главни одбор закључује да се већ током 1971. године покрене периодички часопис за културна и научна питања у којем би се саопштавали резултати проучавања разних тема из горе наведених области и тако стварао основ за писање синтетичких прегледа историје сваке поједине области.

5) У духу свих ових научних настојања СКД „Просвјета“ треба гледати и одлуку XI главне скупштине Друштва, као и подршку овој одлуци на посљедњој проширеној сједници Главног одбора, да се Музеј Срба у Хрватској поново успостави као самостална установа која би била један од основних носилаца целокупне „Просвјетине“ дјелатности нарочито на плану изучавања културне историје Срба у Хрватској, тим прије што огромно културно и друго богатство још увијек није скупљено, а постојеће историјско благо у Музеју требаће још деценијама проучавати прије неголи ће то бити могуће да се да потпуна оцена значења и вриједности које оно садржи.

Уставом, посебним актима и одредбама и одговарајући, законима осигурати чување историјске и културне баштине Срба у Хрватској. У вези с тим посебно се закључује да се за надлежне републичке органе најхитније изради добро документовани елаборат о стању српских споменика у СР Хрватској, који треба да обухвати и све конзерваторске захвате извршене на њима од 1946. до данас.

6) Као још једну од полуга у реализовању напријед наведених настојања СКД „Просвјете“ треба активирати рад Одјела за документацију при Главном одбору и позвати на сарадњу све оне који овдје могу да допринесу као и све чланство СКД „Просвјете“ да учествује у сакупљању грађе и материјала од значаја за науку, историју, културу, књижевност и умјетност Срба у СР Хрватској.

7) У жељи да што већи број младих интелектуалаца и научника потакне на научна истраживања, Главни одбор успоставља Годишњу награду СКД „Просвјете“ за најбољи есеј из области књижевности и културе, те за најбољу студију и монографију из области економског и друштвеног живота Срба у Хрватској.

8) Уставом СР Хрватске мора се осигурати потпуна равноправност хрватског и српског језика као и писама (латинице и ћирилице) у школама, а то подразумијева и формирање вјерских школа, јавном и приватном животу. У школама, администрацији, законској публицистици (Устав СРХ и све законе и друге прописе штампати латиницом и ћирилицом); све новине, билтене и службену преписку

СРХ штампати и писати латиницом и ћирилицом; у издавачким и штампарским подuzeћима, у преписци установа и подuzeћа равноправно третирати латиницу и ћирилицу, исто и у фирмама установа и подuzeћа, на споменицима, на телевизији, игралиштима, називима улица, путоказима и др.

Покретање недјељне новине за културна и друштвена питања под називом „Српска ријеч“

У Устав Социјалистичке Републике Хрватске мора се увести одредбе којима ће се осигурати права, могућности и установе одгоја и образовања српске дјеце и омладине на позитивним националним традицијама (српске историје, културе) и у социјалистичком духу на традицијама НОБ у складу са самоуправним друштвеним развојем.

О свему овоме, на основу наведених одредаба, донијети одговарајуће законе и законске прописе који ће детаљно и конкретно разрадити ову материју (школе, одјељења и групе за одгој и образовање српске дјеце и омладине, посебно одговарајуће наставне програме за њих, уџбенике, помоћну литературу) и осигурати њихову примјену. Обезбјеђивати довољно наставних кадрова Срба.

9) Усвајајући сугестије изнесене на посљедњој пленарној сједници Главног одбора да се оснују комисије, предвиђене Правилима Друштва, а у циљу рјешавања низа проблема који се појављују у разним областима дјеловања Друштва, Главни одбор предлаже оснивање следећих комисија: 1) Комисија за организациона питања, 2) Комисија за праћење наставних планова и програма основних и средњих школа и проблема језика, 3) Комисија за издавачку дјелатност друштва, 4) Комисија за културно-историјска питања, 5) Комисија за научно-истраживачки рад, 6) Комисија за организацију предавања, 7) Комисија за културно-умјетнички рад, 8) Комисија за материјална и економска питања, 9) Комисија за опће просвјетивање села, 10) Комисија за младе литерате – чланове СКД „Просвјете“, 11) Комисија за израду приједлога везаних за предстојећу расправу о промјенама у Уставу СР Хрватске. На челу сваке од наведених Комисија био би један члан Извршног одбора Главног одбора. Послије именовања, Комисије ће се конституисати, израдити правилнике и донијети програме рада.

10) Будући да је СКД „Просвјета“ у свом досадашњем раду успјело да изврши тек мањи дио задатака одређених Правилима и програмом Друштва, углавном из разлога веома слабе материјалне обезбијеђености, Главни одбор сматра да у предстојећем раздобљу треба ићи на озбиљно даље проширење материјалне основе за рад Друштва.

Констатујући са задовољством да је за 1971. годину Сабор СР

Хрватске за основну друштвену дјелатност одобрио СКД „Просвјета“ 498.915,00 нових динара, Главни одбор закључује да се и у сљедећим годинама предузимају правовремено одговарајућу поступци код најодговорнијих фактора Сабора СР Хрватске и Републичког фонда за унапређивање културних дјелатности Хрватске како би се обезбјеђивала материјална средства која ће бити још адекватнија значајној позицији и програму једине културне и просвјетне организације Срба у Хрватској.

**Активно судјеловање чланова
СКД „Просвјете“ у предстојећим
расправама о измјенама
Устава СР Хрватске и израда
приједлога за уставно и законско
регулације положаја Срба у
Хрватској**

У Устав Социјалистичке Републике Хрватске мора да се уврсте одредбе којима ће се осигурати права и могућности развоја културе и науке Срба у СР Хрватској једнако као и културе и науке хрватског народа. Једнака права у том погледу треба осигурати у одговарајућим државним установама. Обавезати те установе да у своје планове и програме, равноправно са темама из подручја хрватске културе и науке, уносе и теме из подручја српске културе и науке и да се једнако брину за њихову обраду, осигурањем потребних људи и средстава.

Истим начиним и средствима треба да се осигура право на развијање сопствених дјелатности научног карактера и спремања научних радника у области културе и науке у оквиру српских културних и просвјетних установа и њихово право на материјалну и сваку другу помоћ, једнако као што имају сличне хрватске установе.

У свему овом, мора се, на основу наведених уставних одредаба, донијети одговарајуће законе и друге прописе који ће детаљно и конкретно разрадити наведену материју и осигурати њихову досљедну примјену.

Такође у циљу даљњег јачања материјалне основе Друштва, Извршни одбор покреће иницијативу у Сабору СР Хрватске да се у оквиру расправе о средњорочном плану размотри и питање изградње једне зграде, у коју би се смјестиле све институције Срба у Хрватској у Загребу.

Уз остале властите приходе (зграде, чланарина и друго), треба осигурати друге изворе проналажења финансијских средстава. У том правцу нарочито треба израдити конкретан програм активирања Управног одбора Фонда за издавачку и културну дјелатност СКД „Просвјете“, као једног од важних извора материјалних средстава Друштва и свему томе дати широк публицитет у часопису „Просвјета“.

II

Приједлози за XII скупштину Друштва

Констатујући да је приједлог за нови назив Друштва „Просвјета – заједница Срба у Хрватској“ добио најширу подршку на прошлој пленарној сједници, закључује се да се XII главној скупштини Друштва, као једино надлежној, предложи измјена досадашњег назива Друштва у нови назив, што, дакако не искључује и могућност подношења и других приједлога. У циљу даљњег ширења мреже „Просвјетиних“ организација, те у циљу побољшања контаката између Главног одбора и постојећих пододбора СКД „Просвјете“, XII главној скупштини предложиће се оснивање регионалних одбора за шире области. По овом приједлогу регионалне одборе требало би основати у сљедећим градовима: Осијеку, Пакрацу, Бјеловару, Глини, Карловцу, Задру, Ријеци и Госпићу.

С обзиром на чињеницу да ово питање има статутарни карактер и да је реализација овог приједлога везана уз измјену Правила Друштва, Главни одбор предлаже да се, уз ову, на XII главној скупштини Друштва приђе и другим измјенама и допунама друштвених Правила, усвојених на прошлој главној скупштини СКД „Просвјете“, које ће бити неминовне и неопходне за још ефикаснији рад цијелог Друштва.

**Обнављање Музеја Срба у
Хрватској као самосталне
установе и осигуравање чувања
историјске и културне баштине
Срба у Хрватској**

III

На посљедњој проширеној сједници Главног одбора СКД „Просвјете“ изнесени су и неки изразито политички приједлози, као што су:

Приједлог за сазивање II конгреса Срба у Хрватској,

Приједлог о поновном формирању Српског клуба заступника Сабора СР Хрватске,

па Главни одбор СКД „Просвјете“ сматра неопходним и корисним да их упуту у разматрање републичким политичким и државним форумима, као и јавности.

Напомињемо да је на пленуму главног одбора СКД „Просвјете“ већи број чланова подржао ове приједлоге, јер се ради о оживљавању демократских националних српских институција, које су у нашој ближој прошлости дале велики допринос у стварању братства и јединства хрватског и српског народа и које би у садашњем политичком тренутку, као обновљени политички инструментариј Срба у Хрватској, помогле и убрзале отворени процес афирмације нације и њихове пуне равноправности у СФРЈ.

ODGOVORNOST I POLOŽAJ SKD "PROSVJETA" U SVJETLU TITOVE PORUKE,
ZAKLJUČAKA 21. SJEDNICE PREDSEDNIŠTVA SKJ I ZAKLJUČAKA 23. SJEDNICE
CK SK HRVATSKE

Izvršni odbor SKD "Prosvjeta" razmatrao je svoje odgovornosti kao položaj i zadatke Društva čiji je izvršni organ što proizlaze iz poruke druga Tita i zaključaka 21. sjednice Predsjedništva SKJ kao i zaključaka 23. sjednice CK SKH. Prihvaćajući od prvog časa bezrezervno i s oduševljenjem Titovu poruku i zaključke 21. sjednice Predsjedništva SKJ kao i zaključke 23. sjednice SKH, Izvršni odbor, i "Prosvjeta" u cijelini, s naročitim osjećajem odgovornosti prema kritici izrečenoj na njihov rad i ulogu dužni su da pred našom socijalističkom javnosti, pred radničkom klasom i Savezom komunista, čiju avangardnu ulogu u našem društvu nikad nisu dovodili u pitanje, polože račun u ovom značajnom vremenu - obračuna s kontrarevolucijom. Spremajuci se za to Izvršni odbor je kroz samokritički postupak razmatrao kontinuitet svojeg rada i rada Društva s ciljem da tačno sagleda kakve su se greške, promašaji ili eventualno loše usluge socijalističkoj zajednici činile iz krila Društva i jesu li se te greške, promašaji ili eventualno loše usluge nizale u kontinuitetu, ili su na kontinuitetu dobrih namjera i konstruktivnih napora Društva činjene greške i devijacije.

Ovakav pristup Izvršni odbor bio je dužan učiniti tim prije što su i "Prosvjetina" uloga i djelatnost bile apostrofirane u riječi druga Tita u Rudom i stavljene pod sumnju, te što se nakon 23. sjednice CK SKH s raznih partijskih foruma i drugih društvenih tribina upućivala takva kritika s optužbama rada "Prosvjete" kao da je i ona bila "saputnik" i malte ne i "saveznik" onih snaga koje su intervencijom druga Tita osuđene na 21. sjednici Predsjedništva SKJ i 23. sjednici CK SKH. Kao da se oko "Prosvjete" i kroz nju formirao "drugi front" - opozicije samoupravnosocijalizmu, "drugi front" kontrarevolucije - front srpskog nacionalizma i šovinizma. Svi smo, međjutim, dužni da drugu Titu pružimo informaciju - istine, informaciju o pravom stanju stvari, a odgovorni smo za to i pred istorijom. A istina je da "Prosvjeta" niti subjektivno niti objektivno nije nikad bila ni "saputnik", ni "saveznik" bilo kakvoj ni bilo čijoj ~~na~~ opoziciji samoupravnom socijalističkom društvu, da iz krila "Prosvjete" nije išla oponentija istorijskoj ulozi radničke klase i njene avangarde u ovoj zemlji, pa ni u teškim iskušenjima u kojima se i ona, u sklopu cjelokupnog našeg Društva,

- 2 -

našla u proteklom periodu eskalacije kontrarevolucionarnih snaga. Moramo priznati da je takvih teških iskušenja bilo, i bilo ih je ne malo, i danas, poslije intervencije druga Tita i poznatih zaključaka najviših foruma SKJ i SKH, znamo zašto ih je bilo i ko ih je uzrokovao. Duboko osjećamo da se prikrađuje pravda i istina ako se iz konstatacije koja se čula na 24.sjednici CK SKH da je "bilo pokušaja i u "Prosvjeti" stvaranja pokreta i liderstva" (prema "Politici" br. 20915, 17.novembra 1971) izvlači zaključak da je već samom tom činjenicom što je navodno "bilo (takvih) pokušaja" i "Prosvjeta" "zrela" za osugui. No, prava istina je u sasvim drugoj stvari: bilo je ne malo pokušaja i pritisaka na "Prosvjetu" da se ona prekonstituiru u organizaciju "nacionalne obrane", da "Prosvjeta" preuzme inicijativu u pružanju otpora eskalaciji hrvatskog šovinizma i separatizma s ciljem "obrane prava srpskog naroda u Hrvatskoj", koja kao da su, po ocjeni uznemirenih i njenih zbuđenih građana srpske nacionalnosti bila dovedena u pitanje kampanjom i lidera takozvanog pokreta a i praksom čitavog niza važnih institucija u kojima su lideri i njihov pokret bili zadominirali. Sigurno je da je među nosiocima takvih zahtjeva i pledoajea za takvu funkciju "Prosvjete" bilo i srpskih nacionalista i šovinista i da su ovi i bili nosioci ekstremističkih prohtjeva i pojedinih ispada na pojedinim skupovima, ali je činjenica da su takvi zahtjevi i pritisci mogli da se rode u dugotrajnoj konfuznoj situaciji u kojoj je i sam Savez komunista Hrvatske, uslijed štetnih stavova i politike frakcija u njegovim rukovodstvima, bio blokiran što je sve više produblivalo krizu našeg samoupravnog socijalističkog društva u cijelini. U nizu mjesta vrši se nacionalističko prebrojavanje radnika po nacionalnoj osnovi, u nizu publikacija i specijalnih izdanja otvoreno se sije šovinistička mržnja između bratskih naroda, srpski se narod u Hrvatskoj proglašavao javno - predistiniranim unitaristom i a priori protivnikom emancipacije hrvatskog nacionalnog bića i hrvatske državnosti, povredjuju se ustavna prava roditelja "ilegalno-legalnim" testiranjem sve djece u svim osnovnim školama SR Hrvatske o nacionalnoj pripadnosti, "Školska knjiga", značajna ustanova koja je od svog osnutka brinula brigu za udžbenike za učenike i hrvatskog i srpskog naroda kao i za potrebe učenika etničkih grupa odjednom potpuno nacionalistički "kroatocentrira" sve svoje izdavačke programe i kao stjecište političke moći i vlasti nameće svoju arbitražu u značajnim pitanjima

nastavnih planova i programa za škole u SR Hrvatskoj uz blagonaklonu pažnju ili prešutnu podršku Pedagoškog savjeta Hrvatske, te veoma značajne institucije koja je godinama bila i uvijek bi morala biti institucija svih naroda ove Republike, pitanje jezika i pravopisa kao da je Matica hrvatska bila osvojila kao isključivo svoje prerogative te u tom značajnom pitanju nesmetano diktira kako ima da bude, a što se srpskog naroda i kulture Srba u Hrvatskoj tiče "sigurira" se ne samo od dijela separatista-filologa nego i sa niza meritornih skupova i čak institucija kao što je na primjer Pedagoški savjet Hrvatske neka se Srbi u Hrvatskoj sami izjasne kojim to ono jezikom govore (s paralelnom, "nagovornom" sugestijom nekak se izjasne da milom i oni govore hrvatskim jezikom (!) itd. itd. da se i ne spominju oni čudovišni ataci na jedinstvo Armije i mnoge druge tužne stvari, na koje, nažalost, nije bilo mjesecima, ni godinama, prave odlučne reakcije partijskih foruma niti bilo kakvog odgovora svjesnog društvenog faktora u nas, sve do Titovog istupa u Karadjordjevu. Pa ipak kroz sve to vrijeme lošeg razvoja situacije u SR Hrvatskoj "Prosvjeta" nije podlegla iskušenjima da se dade navesti na iluzionistički korak da postane epicentrom "nacionalne odbrane Srba u Hrvatskoj", nego je djelovalo u duhu i u okvirima svojih Pravila, verificiranih u našem samoupravnom društvu kao dio programa Socijalističkog saveza - na planu kulturne i prosvjetne akcije. Ne smatrajući "Prosvjetu" ni pozvanom ni kvalificiranom da se pojavljuje kao politički faktor, a još manje kao politički arbitar za "srpsko pitanje" u Hrvatskoj. Izvršni odbor se još 18. marta 1969. godine obratio jednim korektnim pismom Centralnom komitetu SKH u kojem mu pruža iscrpnu informaciju o pritiscima što se iz uznemirenih sredina vrše na Glavni i Izvršni odbor "Prosvjete" kao i o osudama i povicima na njihovu adresu "zbog pasivnosti jer se ne javljamo u javnosti u vezi s nizom veoma zabrinjavajućih i opasnih pojava u našoj zajednici". Danas duboko žalimo što to pismo nije bilo publicirano, jer čvrsto vjerujemo da stavovi i rad Izvršnog i Glavnog odbora "Prosvjete" kao i ovoga društva u cjelini ne bi bili dovodjeni pod sumnju da je ono bilo dostupno mjerodavnim faktorima i ličnostima našeg društva i našoj javnosti. Ukazujući u tom pismu Centralnom komitetu na niz zabrinjavajućih pojava u praksi i zbilji života u Hrvatskoj Izvršni odbor, je među ostalim, objasnio i motive svojeg obraćanja Centralnom komitetu na slijedeći način "Kada smo se, nakon veoma iscrpnih diskusija, odlučili da ovim putem upozorimo na veoma složenu političku situaciju danas, moramo naglasiti da smo i na ovaj način - i ne samo formalno - htjeli da

- 4 -

dokažemo našu disciplinovanost i poštivanje socijalističkih odnosa u ovoj zemlji. Dakle, Izvršni gđbor je već tada shvatio da se ne radi o potrebi "odbrane prava srpskog naroda u Hrvatskoj", nego da se radi o obrani tekovina revolucije, o obrani socijalizma u ovoj zemlji. Na žalost, na ovo pismo nikad nismo dobili odgovora a danas nema sumnje da je završilo u rukama nekog od lidera ni ne dospijevši do ruku članova Centralnog komiteta. Mada je i iza 1969. razvoj događaja u Hrvatskoj išao lošim putem i mada su se i dalje nastavljali pritisci da se "Prosvjeta" isturi kao zastupnik srpskog naroda u Hrvatskoj. Izvršni i Glavni odbor ostali su dosljedni stavu izraženom u pomenutom pismu Centralnom komitetu i nikakav "Prosvjete" pokret ni liderstvo protiv socijalizma, protiv bratstva i jedinstva, protiv Saveza komunista nije stvarala, niti je bila "sitni, mali trabant Matice hrvatske", kako ju je jedan uvaženi, no nažalost krivo, vjerujemo, informirani drug okvalificirao na 23. sjednici CK SKH. Naprotiv, Izvršni i Glavni odbor SKD "Prosvjeta" usmjeravali su rad društva i držali ga u okvirima njegovog programa čvrsto vjerujući da će Savez komunista Hrvatske ponijeti svoju istorijsku odgovornost za obranu socijalizma, što znači i istorijsku odgovornost za slobode jednako i srpskog naroda u Hrvatskoj kao i za slobode i prosperitet bratskog hrvatskog naroda i narodnosti koje žive u ovoj Republici. No mi moramo priznati da je na sastancima i Glavnog i Izvršnog odbora, naročito na proširenim sastancima Glavnog odbora, bilo i žučnih političkih rasprava i nekontrolisanih zahtjeva, čak i ekstremnih koji graniče sa srpskim nacionalizmom, ali istovremeno podvlačimo činjenicu da neumjesni i ekstremni zahtjevi nisu našli puta do z a k l j u č a k a Glavnog odbora "Prosvjete", pa čak ni oni za koje ne bismo mogli reći da su bili zlonamjerni ali koji su bili iluzionistički ili magloviti. Glavni odbor je odbio da prihvati kao svoj stav prijedlog izvjesnog broja sudionika u raspravi o ustavnim amandmanima, da se sazove takozvani kongres Srba u Hrvatskoj na kojem bi se imala ocijeniti pozicija srpskog naroda u Hrvatskoj, čvrsto vjerujući da nema toga nacionalnog kongresa koji bi mogao zamijeniti vrijednost samoupravnih socijalističkih struktura ovog društva za koje se i srpski narod krvno vezao i koje je izborio zajedno s bratskim hrvatskim narodom u NOB i socijalističkoj revoluciji i od čijeg prosperiteta ovisi i njegov nacionalni, kulturni i ekonomski prosperitet. Glavni odbor je energično odbacio već u začetku prijedloge pojedinaca koji su

neumjeskno pokušali isturiti ideju o potrebi takozvane autonomije za Srbe u SR Hrvatskoj kao što je odbacio neke zahtjeve za odvojenim školama za srpsku djecu itd. Moramo istaći da nismo bili u stanju zapriječiti da se u pomenutim raspravama ističe niz političkih pitanja koja nismo željeli da se na tribini "Prosvjete" ističu i priznamo da su se neke od ovih rasprava svojevremeno prividno činile kao opozicija Savezu komunista. Prividno samo, tvrdimo, stoga što su se liderstvo i frakcija u Savezu komunista Hrvatske dosta dugo vremena nametali pred javnosti kao da su sam Savez komunista Hrvatske, što se, dakle, frakcija nametnula u praksi kao partija. Ako je, dakle, s tribina "Prosvjete" bilo otpora, a bilo ih je, nisu to bili, pokazalo se, otpori partiji, nego frakciji koja je blokirala partiju za račun liderstva i takozvanog nacionalnog, separatističkog pokreta. Upravo s tog aspekta treba cijeniti i rasprave što ih je Glavni odbor "Prosvjete" vodio o jeziku i pravopisu i stavove što ih je o tome zauzeo, kao i primjedbe i kritiku predloženih nastavnih planova i programa za osnovne i srednje škole. Nisu to bile kritike sa srpsko-nacionalističkih pozicija, nego s pozicija marksističkog pogleda na svijet, pozicija tekovina naše socijalističke revolucije i našeg socijalističkog bića. Da su se takve kritike i otpori javili na u kom partijskom forumu, ili drugoj socijalističkoj instituciji (mislimo u odnosu na događaje oko jezika, pravopisa, nastavnih planova i programa za škole) sigurno je da se ne bi pojavile u "Prosvjeti", jer ne bi bilo potrebe da se tu pojavljuju kao što se sasvim sigurno ne bi u krilu "Prosvjete" rodila ideja da se pokrene nedjeljni list pod tradicionalnim imenom "Srpska riječ" da lideri takozvanog pokreta nisu tako dugo manipulirali najvažnijom hrvatskom štampom. Dužni smo informirati našu javnost da ta "Srpska riječ" nije bila izmišljena ni koncipirana kao s r p s k a, nego kao s o c i j a l i s t i č k a tribina, no nakon spasonosnog istorijskog raspleta u Karadjordjevu i zaključaka 21. sjednice Predsjedništva SKJ i 23. sjednice CK SKH, Izvršni odbor je odlučio da predloži Glavnom odboru, odnosno Skupštini da se "Srpska riječ" ne pokreće čvrsto uvjeren da će postojeća hrvatska štampa opet biti ona socijalistička tribina kakva je prije ove krize bila, jednako i srpska kao i hrvatska. Ni kod osnivanja odnosno obnavljanja rada "Prosvjetinih" pododbora na terenu nije bilo ničeg što bi bilo slično nekoj nacionalističkoj kampanji ili demonstriranju opozicije; pododbori "Prosvjete" su

- 6 -

tradicionalne "Prosvjetine" organizacije u selima, naseljima i gradovima, mnoge osnovane prije dvadeset i pet godina, od osnivanja samog Društva a cilj im je označen u Pravilima: da njeguju bratstvo i jedinstvo naročito između srpskog i hrvatskog naroda, da se bave unapredjenju prosvjete i kulture u svojim sredinama. Moramo, međutim, priznati da je situacija koja je išla nepovoljnom linijom u Hrvatskoj izazvala poticaje da se oživi rad niza pododbora koji su bili zamrli i da se osnuje nekoliko novih, ali je Izvršni odbor sve inicijatore osnivačkih odnosno obnoviteljskih skupština uputio na dogovor i saradnju sa Socijalističkim savezom i partijskim rukovodstvom njihove terene te gotovo nije bilo ni teškoća ni incidenata pri tome, osim u slučaju pododbora u Zadru no o ovome slučaju je Izvršnom odboru bilo nemoguće tačno suditi s obzirom na danas već dobro poznate loše društvene odnose u rukovodećoj političkoj strukturi toga grada. Priznamo da smo griješili što nismo bili u stanju da na vrijeme i efikasno identificiramo i isključimo iz redova Društva one nedobronamjerne elemente i protivnike, koji su tu i tamo u i onako kompliciranu situaciju nastojali doliti ulja na vatru, kao što priznamo da nismo uvijek i u svakoj situaciji bili dovoljno budni i oprezni, ali ne možemo priznati da nismo bili poštteni i dobronamjerni. Osjećajući delikatnost djelovanja našeg Društva u delikatnoj situaciji i u namjeri da onemogućimo procvat negativnih, neodgovornih ili neprijateljskih elemenata u rad Društva, oktobra mjeseca ove godine osnovali smo u Glavnom odboru aktiv Saveza komunista na kojem smo temeljito raspravili i zacrtali liniju rada Društva za koju će se komunista boriti, a to je svakako linija Saveza komunista i socijalizma. U svjetlu takvih činjenica smatramo da nam utoliko veću uvredu i nepravdu čini, na primjer, karlovački komitet Saveza komunista kad naredjuje svim članovima Saveza komunista u karlovačkom pododboru "Prosvjete" da istupe iz Društva te istovremeno ističe zahtjev da se tome pododboru "zabrani održavanje bilokakve veze sa centralom" (!), ne znajući da je u toj takozvanoj "centrali", tojest, u Glavnom odboru "Prosvjete" od devedeset i šest članove preko devedeset komunista, među kojima najveći broj ratnih i predratnih! Usput želimo istaći da prema našim informacijama niti karlovački pododbor "Prosvjete" niti naš Izvršni i Glavni odbor nisu bili ti koji su bilo čim nanosili štete ili bili uzrokom političkim komplikacijama u tome gradu.

- 7 -

Na kraju želimo izjaviti, da bi bili zahvalni Centralnom komitetu SKH, Republičkoj konferenciji Socijalističkog saveza odnosno njegovom Predsjedništvu da izašalju što prije, odmah, odgovarajuću komisiju koja će istražiti i prosuđiti ponašanje Izvršnog i Glavnog odbora SKD "Prosvjete" i Društva u cjelini te o tome dati sud na bazi činjenica i istine a za te činjenice i za tu istinu spremni smo povući sve konzekvence. Svi smo dužni da pred drugom Tita i pred našu političku javnost izadjemo samo sa istinom. Odgovorni smo svi i pred istorijom.

Izvršni i Glavni odbor
Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta"

* БИОГРАФИЈЕ

МИЛИЦА БОГДАНОВИЋ (1882. – 1973.): Њерка Симеона Богдановића Синеише, писца и скупљача народног блага. Од 1892. године живи у Загребу, гдје завршава женски лицеј и Другу класичну гимназију. Историју и географију завршила је на Универзитету у Загребу, гдје је 1908. године, као прва жена – југославенка промовисана у докторицу наука. Радила је као професорица на загребачким школама до 1937., кад је на властитој молбу премјештена на гимназију у Бањалуку. Други свјетски рат провела је као избјеглица у Београду, а по његовом завршетку радила је као савјетница у Митрополијском архиву у Сремским Карловцима. Посјетила је Лава Толстоја пред његову смрт и о њему објавила обимну монографију у Загребу 1927. Била је добар познавалац и преводитељица руске књижевности.

МАРИЋ ЛУКА (1899. – 1979.): Геолог, универзитетски професор, академик, почасни доживотни председник СКД „Просвјета“. Школе је полазио, у селу Меминска на Банији, у Петрињи и Карловцу. Дипломирао је на Филозофском факултету у Загребу, на Групи за природопис и кимију 1922. Био је професор на гимназији у Огулину, а за доцента на Техничком факултету у Загребу изабран је 1931. Почетком Другог свјетског рата избјегао је у Љубљану и тамо био изабран за професора на Техничком факултету. После рата се вратио у Загреб и био, поред осталог, декан Техничког факултета. Аутор је бројних радова из геологије и петрологије и све вријеме активан у бризи за родни крај и његове људе.

СТАНКО КОРАЋ (1929. – 1994.): Књижевни историчар, дугогодишњи уредник у СКД „Просвјета“. Аутор бројних монографија о истакнутим српским писцима и „кључна личност српског културног идентитета у Хрватској 70-их и 80-их година 20. вијека“ (Д. Иванић). Покренуо је и уређивао „Просвјетин“ часопис „Нови љетопис“, покренуо и уређивао споменицу „Вјетром вијани“, зборник „Књижевну хрестоматију“, а најзначајнији му је рад „Преглед књижевног рада Срба у Хрватској“ који представља прво систематизовано излагање ове материје. Избјегао је из Загреба 1991. године и умро у Београду.

ПАСАРИЋ РАТКО (1916. – 1984.): Пјесник и фељонист, унук Антуна Пасарића, власника Српске штампарије у Дубровнику. Већи дио живота провео је у Загребу, одакле се преселио у Нови Сад. Бавио се углавном новинарским пословима. Објавио је збирку пјесама под насловом „Дубровачке варијације“ и уврштен је у Кораћев „Преглед књижевног рада...“

МИОДРАГ МИЛИЋ (1929. – 2005.): Познатији као Мића Доктор, публициста, филмски радник, један од најактивнијих чланова југославенског дисидентског круга- 1982. ухапшен и осуђен са групом београдских интелектуалаца окупљених око „Слободног универзитета“. Главни разлог је био рукопис, касније у емиграцији објављен као књига „Рађање Титове деспотије“.

ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ (1949.): Рођен у Имотском, данас редовни професор на Учитељском факултету у Београду, на предмету Књижевност за децу и младе. Бави се историјом и теоријом савремене српске књижевности (Киш, Пекић, Павић) и аутор је бројних монографија на те теме.

НИКОЛА ВУЧИЋ (1956.): Истакнути српски пјесник и уредник неких од водећих српских књижевних гласила свог времена. Рођен у селу Велика Градуса на Банији, овдје се јавља као ученик првог разреда гимназије. Данас ради као уредник у издавачкој кући „Службени гласник“ у Београду.

ДАНА ДИМИТРИЈЕВИЋ: чланица Главног одбора „Просвјете“, у времену ових збивања професорица материњег језика на гимназији у Осијеку. Умрла у Новом Саду.

Божидар Кулишић председник СКД Просвјете Книн

